ମିଠା ମହୁରା

ଲେଖକ:—

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ବସୁ

ଯାଜପୁର ।

ପ୍ରକାଶକ:—

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ

ପୁରୁଣାବଜାର, ପୋ: ଅ: ଭଦ୍ରକ;

ଜି: ବାଲେଶ୍ବର ।

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ—ଏକ ହଜାର

୧୯୪୮

ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୨ ୮ (ଦୁଇଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

—ପାତ୍ର ଓ ପାତ୍ରୀଗଣ—

ରଘୁ ସାମନ୍ତରାୟ—	ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଜମିଦାର
ଶାରଦା ଦେବୀ—	ଏକଜନ ବୁଢ଼ୀ
ବିମଳ ବାବୁ	ଏକଜନ ଯୁବା
ହର ପଟ୍ଟନାୟକ—	ଜଏଣ୍ଟକୋଠ୍ ଫେରଣି ପରର ଷ୍ଟେଟ ମ୍ୟାନେଜର
ଶାମବାବୁ—	କଲିକତାର ସପ୍ଲାଇ ଅଫିସ କିରାଣୀ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ତହସିଲଦାର ଗୋପ-ାଳଙ୍କ ପୁଅ
ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜ—	ପ୍ରତିପକ୍ଷ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମିଦାର
ସରୋଜବାବୁ—	ଏକଜନ ଯୁବକ ଓ ପ୍ରଫେସର
ରାଜ ମହାପାତ୍ର—	କୃପଣ
ଜଗା—	ଏକଜନ ମଦ୍ୟପ ଯୁବକ
ମାଣିକ ମା—	କୃପଣ ରାଜମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଜଗବୌ
ଶୋଭା—	ଶାମବାବୁ କିରାଣୀଙ୍କ ଭଉଣୀ
ଶୋଭାମା'—	ଶାମବାବୁଙ୍କ ମା'
କାଲୁଖାଁ—	ମଙ୍ଗରାଜ ଘରର ପ୍ରାଚୀନ ବରକନ୍ଦାଜ
ଅନନ୍ତ ଜେନା—	ଅତ୍ୟାଚାରର ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଦରିଦ୍ରପ୍ରଜା
ସନ୍ତୁବାବା—	ସେବାବ୍ରତୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ଗୁରୁ ମହାରାଜ—	ଫନ୍ଦିବାଜ୍ ଭଣ୍ଡ ଗୁରୁବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଚୌକିଦାର, ମୁନ୍ସି, ଓକିଲ, ଅନାଥ ବାଳକ, ସିପାହି,
ଅଦାଲତ ପିଆଦା, ଦୁଧବାଲା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ନିବେଦନ

"ମଠା-ମନ୍ଦୁର" ବାହାରିଲା—.

ନାଟକ ଯେ ଉପନ୍ୟାସ ନୋହେ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଗୌଣ ରଖି ମୁଖ୍ୟତଃ ଘଟଣା ପରମ୍ପରା ଦ୍ୱାରା ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କରିବା, ବାହାରକୁ ଯେତେ ସହଜ ଜଣାଯାଏ, ବାସ୍ତବରେ ସେତେ ସହଜ ନୋହେ—

ମୂଳତଃ ଦେଖିବାର କଥା—ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚରିତମାନ ଅଖଣ୍ଡ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଭାବେ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଗଢ଼ି ହେଲେ କି ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଘଟଣା ଉପରେ ଯେଉଁ ଭୂମିକାର ଭିତ୍ତିରୁ ଯେଉଁ ଭାଷା ବାହାରିଛି ତାହା ମର୍ମର ନିଗୂଢ଼ ସ୍ପନ୍ଦନଟିକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କଲା କି ନାହିଁ, ଅନ୍ତରେ ଯେଉଁ ପରିଣାମ ଫଳ ପ୍ରକଟ ହେଲା, ତାହା ବାସ୍ତବତାର ସନ୍ନିକଟ କି ଦୂରେ—ରଚନା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କି ନା ।

ଅତଏବ ପୁରୁଷର ଭାଷା, ନାରୀର ଭାଷା, ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ, ଭାବ ସମ୍ପଦ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ସଙ୍ଗତି ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—ଯଥାଯଥ ବଜାୟ ରଖି ପାରିଛି କି ନା ତାହା ବିଚାର କରିବେ ପାଠକେ ବା ଦର୍ଶକଗଣେ—

ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର ଯେଉଁ ବ୍ୟାପାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ପର୍କ ନଥାଏ, ଏହା ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରକାଶ ଆଖ୍ୟାନ ନୋହେ ।

ରାଜା ଜମିଦାରଙ୍କ ଯୁଗ ଗୁଲିଗଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳଙ୍କ ଉପରେ ସବଳଙ୍କର ବା ନିର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଉପରେ ଧନୀକଙ୍କର ଦାଉ ତୁଟିପାରେ ନା, ସତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧେ ଶୀଳକୁଣ୍ଠଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଲୋପ ପାଇ ପାରେ ନା, ପାପ ପୁଣ୍ୟର ସଂଗ୍ରାମ ଗୁଲିଛି, ଗୁଲିଥିବ ମଧ୍ୟ—ଯୁଗେ ଯୁଗେ, କାଳେ କାଳେ ।

ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାର ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅଭିନୟ ରୂପସଜ୍ଜା ନାନା ବିଭାଗରେ ନାନା ନିତ୍ୟ ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ପ୍ରଣାଳୀ

ଆବିଷ୍କୃତ ହେଉଛନ୍ତି । ଦେଶ କାଳ ଓ ପାତ୍ର ଭେଦେ, ଅଭିନେତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସୌଷ୍ଠବ, କଣ୍ଠସ୍ୱର, ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଅଭିନୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଭେଦେ ଓ ସର୍ବୋପରି ଦର୍ଶକଙ୍କ ରୁଚି ଭେଦ ଉପରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀମାନ ତାଳେ ତାଳେ ବଦଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଆଖି କାନର ବ୍ୟାପାର ଉପରେ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଆଗରୁଁ କିଛି ସ୍ଥାୟୀ ଉପଦେଶ ଦେବା ଅସମ୍ଭବ । କ୍ଷେତ୍ରେ କର୍ମ ବଧିପୂର୍ବେ । ସେ ବିଷୟରେ ପରିଚାଳକ (Director) ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ସାରଥି ।

କଳ୍ପନା ବଳରେ ନାଟକଟିଏ ଲେଖି ପକାଇ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିନାହିଁ କେବେ—। ଗୋଷ୍ଠି ମେଳେ ତାହାର ଅଭିନୟ ହେଲେ ଅମ୍ଳଚୁଲ ଜନରଞ୍ଜନ ହେଲା କି ନାହିଁ, ଅର୍ଥାଗମ ହୋଇ ଦି'ପଇସା ଆଣି ପାରିବକି ନା; ଯେଉଁ ପଚିଶଜଣ ଭରସା କରି ଦୁଇତିନି ମାସ ଆଖଡ଼ା କରିଥିବେ, ସେମାନେ ପେଟ ପାଳି ପାରିବେ କି ନା, ଏହା ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି । ପ୍ରୟୋଜନ ବୋଧେ କେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କେତେ ସଂସ୍କାର କରାହୋଇଛି । ଶେଷ ଲେଖାହିଁ ଛପାଗଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ବନ୍ଧୁବର ବାବୁ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ ମହାଶୟ, ଭଦ୍ରକ ପୁରୁଣାବଜାରର । ନୋହିଲେ ହୁଏତ ଅପର ପଚିଶଖଣ୍ଡ ପରି ଏଖଣ୍ଡିକୁ ମଧ୍ୟ ପେଡ଼ିତଳେ ଘୁଣିଆ କାଟୁଥାନ୍ତେ ।

ବନ୍ଧୁବରଙ୍କର ଏ ଉପକାରର କି ପ୍ରତିଦାନ କରିପାରେ ? ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ତାଙ୍କର—

ବନ୍ଧୁବରଙ୍କଠାରେ ନିତ୍ୟ କୃତଜ୍ଞ ।

ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ କେତେ ବନ-ମାଲତୀ ମାଟିତଳେ ମଉଳି ଯାଉନାକି ।

—ଗ୍ରନ୍ଥକାର—

ମିଠା-ମହୁରା

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୃହ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ସୂତା କାଟୁଥିଲେ ଚରଖାରେ ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜେ, ନିକଟରେ କୁର୍ଚ୍ଚୀଦଶୀଙ୍କ ଗ୍ରାମ୍ୟ କୃଷକ ସାହୁକାର ରାଜ ମହାପାତ୍ରେ)

ରାଜ—ଏ ଯୁଗ କଣ ଓଲଟି ଗଲାକି ! ଏତେ ନିପଟ ସତ ମାମଲାଟା ତୁମର, ତୁମେ ଗଲ ହାରି ! ମୌରସୀ ବାପଦାଦା ଅମଳର ପାଟ ଅଳି ଜମିଗୁଡ଼ାକ, ସବୁ ଛାଡ଼ିଦେବେ ସାନ୍ତରା—

ଦୀନୁ—ହକ୍ ବେହକ୍ ସବୁ ତ ହାକିମଙ୍କ କଲମ ମୁନରେ । ଆମର ଏ ମଫସଲରେ କୁକୁର ବିଲେଇ ବାଳ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଯେଉଁ କଥା ଗୋଚର, ମୋଟା ଦରମାଖିଆ ହାକିମମାନଙ୍କ ଆଖିକୁ ସେ କଥା ଦିଶେନି । ମିଛୁଆ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଯାହା ଗାଇବେ, ଲାଞ୍ଚୁଆ ଅମଲା ପଇଲା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଯାହା ରିପୋର୍ଟ ଦେବେ, ତାହାରି ଉପରେ ଝୁଲୁଛି ଗରିବଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ।

ରାଜ—ଏଥିର କି କିଛି ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ ?

ଦୀନୁ—କି ପ୍ରତିକାର କରିବ । ପାଠ ପଢ଼ି ବି.ଏ., ଏମ୍. ଏ. ପାଶ କରିଛନ୍ତି, ବାଛି ବାଛି ଖାନଦାନ୍ ବୁନିଆଦ୍ ଘରର ଦୁଧିଆ ସରଅର ପିଲାଙ୍କୁ ନିଆଗଲା, ସେମାନେ ହେଲେ ଚୋର, ଲାଞ୍ଚୁଆ, ଠକଖିଆ ଗରିବଙ୍କ ତଣ୍ଟିଚିପା—ଏଥିରେ କର୍ମକୁ ନିନ୍ଦିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ କରିପାର—

ରାଜ—କିନ୍ତୁ ଯା' ହେଉ, ଶୋଷଣ ଅଟକ କରିବା ତ ଆମ୍ଭର ଦରକାର ।

ଦୀନୁ—ସବୁ ବୁଝୁଛି ମହାପାତ୍ରେ, କିନ୍ତୁ ମାମଲା ମାତ୍ର ତ ଟଙ୍କାର ଖେଳଘର—

ରାଜ—ତେବେ ତ ମୂଳରୁ ରଫା କରି ଦେଇଥିଲେ ଛିଣ୍ଡି ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ଦୀନୁ—ହୁଁଃ, ରଫା—ସାଲିସ୍ ! ସାନ୍ତରା ସାଙ୍ଗରେ ସାଲିସ୍ କରିବାର ଅର୍ଥ ? ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅଦାଲତରେ ମିଛ ସାକ୍ଷୀ ଦେବାକୁ ରାଜି ହେବା; ଗରିବ ଗୁପ୍ତୀ ମୂଲିଆ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଘୋର ଜୁଲମ୍ ଅତ୍ୟାଚାର ଦେଖି, ହୁଁ ଚୁଁ କିଛି ପ୍ରତିବାଦ ନ କରି ବରଂ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ସାଙ୍ଗ ଦେଉଥିବା, ଝିଅ ଭଉଣୀଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ନାଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବା, ଗଣ୍ୟ ମାନ୍ୟ ଗୁଣୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଅପମାନ କରାଇବାରେ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଥିବା—ଏହା ତ ! ଆମେ ତ କିନ୍ତୁ ସେଥିକୁ ଅପାରଗ ।

ରାଜ—ନିରୀହ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭଦ୍ରଲୋକ ତୁମେ, ଦେଖୁଛି ଏ ଥର ସାନ୍ତରା ଜୁଲମରେ ତୁମର ସାତପୁରୁଷର ବୁନିୟାଦୀ ଘରଟା ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଯିବ ସିନା—

ଦୀନୁ—ହେଲେ ହେବ—ନାରୁର—ଜାଲ୍, ଜୁଆଚୋରି, ଛଳ, ଫିସାଦ, ମିଛ, କାପଟ କରି ସେ ବୁନିୟାଦୀ ଘରକୁ ବଜାୟ ରଖିବାଠୁଁ ବରଂ ସେ ବୁନିୟାଦୀକୁ ଲୋପ କରିବାରେ ଗୌରବ ଅଧିକ, ଜଗତର ଅଧିକ ମଙ୍ଗଳ—

ରାଜ—କିନ୍ତୁ ଏମିତି ତୁନି ହୋଇ ବସିଲେ କି ସେ ତୁମକୁ ଏ ରାଇଜରେ ରଖିବ ?

ଦୀନୁ—ତାହାକି ମୋତେ ଅଜଣା ! ହୁଏତ ମୋତେ ଯା' ଓଳି ତା' ଓଳି ହୋଇ ବାରଦୁଆର ବୁଲିବାକୁ ହେବ, ହୁଏତ ଆମେ ଗଛ ଡାଳରେ ଅଣ୍ଡା ଦେଲେ ମୋ, ସେ ସେଥିରେ ଶିଳ

ଶାଶୁଣୀ ହୋଇ ଆମ ମାଉଁଶକୁ ଚୁମ୍ବ—କିନ୍ତୁ ଭା' ବୋଲି ମୁଁ ଅଧର୍ମର ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କି ମିଥ୍ୟାର ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ରାଜ—କିନ୍ତୁ ଏ' କୁହ ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ—ସାତପୁରୁଷର ଭୂସ୍ୱାମୀ ଧନଶା ନାରଖାର ହୋଇଯିବ । ହାୟ, ହାୟ, ଭାବିଲାବେଳକୁ କାହା ମନ ଝଳସି ନୋହୁଚି କୁହନ୍ତ ! ଦେଖ ବାବୁ, ମୋ ହେଷ୍ଟକଥା ମାନ—ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଭାବନା କରନାହିଁ, ଯାହା ଯେତେବେଳେ ଦରକାର ହେବ ସବୁ ଜୁଟେଇବି ମୁଁ—ତୁମେ ଗୋଟାଏ ଅପିଲ୍ ଦାଏର କର—

ଦୀନୁ—ଟଙ୍କା କଣ ମୋତେ ଗଇବଦ୍ କରିବ ?

ରାଜ—ଗଇବଦ୍ କରିବା ମୁଣ୍ଡନା ଆମେ ?

ଦୀନ—ତେବେ କଣ ବିନା ସୁଧରେ କରଜ ଦେବ ?

ରାଜ—ତା' ବା କହୁଚ କେମିତି—କିଛି ସୁଧ ନ ପାଇଲେ ଆମେ ଗରିବ ଲୋକ ବା ଚଳିବୁ କିପରି । ଆମ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ସେହି ଯୋଡ଼ କଡ଼ ଗାଲଟାକୁ ବର୍ଷେ ମିଆଦରେ କଣ୍ଟ କବାଲା କରିଦେଲେ ଚଳିବ—

ଦୀନ—ଇଜାରର ମହାପାତ୍ରେ, ଆମର ଟଙ୍କା କରଜ ନେବାର ଦରକାର ନାହିଁ, କି ମାମଲା ମକଦ୍ଦମା କରିବାର ସଉକ୍ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭାଏଁ ଏଥିଲଗି ଅନାବୋଣ ବାଟ ଧାଇଁଲ—

(ପୁଣି ସରୋଜବାବୁ ପ୍ରବେଶ)

ସରୋଜ—ତାଳପଦାରୁ ଶୋଭା ମା' କିଏ ଆସିଛନ୍ତି ଦେଖା କରିବାକୁ ।

ଦୀନ—ଶୋଭାମା' ! କାହାନ୍ତି ? ଚିହ୍ନିଲା ପରି, ସେ ପରି ଆମ ପିଲା-ଦିନର ମାଷ୍ଟର ଗୋପବାବୁଙ୍କ ଝିଅ—ତାଙ୍କ ଜୀବନଧାର, ଶୋଭାଭଳି ଥିଲେ ଆମର ଅତି ବିଶ୍ୱାସୀ କାରଗରଦାର—

ସେବକ—ଯେଉଁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ କଥା କହୁଥିଲେ, ସେ କଣ ଏଙ୍କର ପୁଅ—

ଦୀନ—ହଁ, ସେହି ଶ୍ୟାମ ଏହି ଶୋଭାର ବଡ଼ଭାଇ, କଂଟ୍ରୋଲ କିରାଣୀ। ଉଦ୍ଧନଯୋଗ ଗୋପଭାଇଙ୍କି ଆମେ ମାନ୍ୟ ଗଉର୍ କରୁଥିଲୁଁ, ବାପାଙ୍କ ତଳକୁ ସେ ଥିଲେ ଅମର ମୁରବି। ଯା', ତାଙ୍କୁ କୁହାର ହୋଇ ମାନ୍ୟ ଗଉର ଘର ଏଥିଠାକୁ ଡାକିଆଣ—(ରାଜ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରତି) ହଜ ରାଜାଭାଇ, ଆଉ ବୋଧହୁଏ ମୋଠି କିଛି କାମ ନାହିଁ। (ସେବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜ—ମୁଁ ତେବେ ବିଦା ହୁଏଁ; ଦଣ୍ଡବତ—

ଦୀନ—ଦଣ୍ଡବତ—

ରାଜ—(ଯିବାବେଳେ ସ୍ୱଗତ) ହୁଁଃ, ମଟେଚଗୁଡ଼ାକ ଏଣିକି ବେଜାଏ ସିଆଣିଆ ହୋଇଅଇ ହୋଇଗଲେଣି। ଏ ରେଳ, ମଟର, ଉଡ଼ାଜାହାଜ, ଗାଁକୁ ଗାଁ ସ୍କୁଲ କଚେରୀ, ତା' ଉପରେ ଏ ଅରଟ ଚକିଲ—। ଏ ସବୁ ଜାଣି ଆମକୁହିଁ ଦେବାକୁ ପୂର୍ବଥିରୁ ବିଦା କରିବା ପାଇଁ କଳ—ହେଉ—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଶୋଭମା ଓ ଶୋଭାକୁ ନେଇ ସେବକ ଫେରନ୍ତେ—ଶୋଭା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କଲା—)

ଦୀନ—ଆସ ନୂଆବୋହୂ, ଗୋପଭାଇ ଗଲାଦିନୁଁ ଆମକୁ ଏକଲକୁଲ ପର କରଦେଲ ଯେ—

ଶୋଭମା'—ଆଉ କେଉଁ ମୁହଁ ଅଛି, କି ମୁହଁରେ ଆସନ୍ତି! ତେବେ ଭଲ ଅକାଳରେ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ଦୁଃଖ ଶୁଣିବାକୁ ଅଛି ବା ଆଉ କିଏ ଏ ସଂସାରରେ ତୁମ ଛଡ଼ା—

ଦୀନ—ନାହିଁ କି, କି ଅଭାବ ତୁମର କାହିଁରେ? ଶ୍ୟାମଟି ତ କଣ୍ଟ୍ରୋଲରେ କିରାଣୀହୋଇ ଦୁଇ ପଇସା କଳ ହାତ ପେଠ କରୁଛି ବୋଲି ଶୁଣୁଛି—

ଶୋଭନା'—କିଜାଣି, ଜାଣିଥିଲେ ଜାଣିଥିବ ତୁମେ । କହିବାକୁ ଲାଜ, ନ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଭସୁଛି । ଆଜକୁ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ମା' ଝିଅ ଦୁହେଁ ଉପାସ୍ ।

ଦୀନ—ଉପାସ୍—?

ଶୋଭନା'—ହଁ ଉପାସ୍, ପାଣି ଟୋପେ ପେଟକୁ ଯାଇନି—

ଦୀନ—ତୁମେ କଣ କହୁଛ ନୂଆବୋହୂ ? ସେ ଚାକିରି ପାଇଁ ଆଜିକାଲି ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ହାକିମ ହୁକୁମାଙ୍କ ପାଟିରୁ ନାଳ ଗଡୁଛି ପରା ।

ଶୋଭନା'—ସେହି ଚାକିରିଟି ହୋଇଛି କାଳ । ତୁମେତ ସୁପାରିସ କରି କଲେଜର କମିଶନର ସାହେବଙ୍କୁ ଧରାଧରି କରି, ଚାକିରିଟିଏ କରେଇ ଦେଲ, ଖାସ ଏ ଅରକ୍ଷଣୀ ଲାଗି । ଭାବିଥାଲୁ ନେଇ କେତେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅଛୁ, ଖଣ୍ଡେ କୋଠାଘର ମଧ୍ୟ କଲାଣି, ଶୁଣୁଛି । ଆମେ ମା' ଝିଅ ଦୁଇଟା ମଫସଲରେ ପଡ଼ିଛୁଁ— ଗୋଟାଏ ପଇସା ଆଖିରେ ଦେଖିବା ସ୍ୱପ୍ନ । ଚିଠି ଦେଲେ ବି ଜବାବ୍ ମିଳେନି । ପିଇସା ତାର, ଦେ'ଶଧା ପ୍ରଧାନ ସୁଅ—ପାଇଥିଲେ କାହାକୁ ଆମ ଦୁଃଖ କଥା କହି କିଛି ବେବସ୍ଥା କରିବାକୁ—ତାଲେ ଅଜାଣିକି ଯାଇବ ଯୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଆଖି ତାର ଇମିତ ସହରକୁ ଲାଗିଗଲାଣି— ଆପଣା ପିଇସାଟାକୁ କହିଲାନାହିଁ 'ବସ' କି 'ପାନ ଖିଲେ ଖାଅ—' । ଚିନ୍ତି କରି ଅଚିହ୍ନା ପର ମୁହଁ ମୋଡି ଚାଲିଗଲା । ଏ ବି ନାଲଠ— କେଉଁ ସହରରେ ଘୁଷିବା ଜନ୍ତୁ— ଗଲେ ସଞ୍ଜବେଳେ ସାଇବଙ୍କ କୋଠିକି—ଏଣିକି କାଲେ ସେ ଝିଅଟି ବସାକୁ ରେଙ୍କଗାର ନଅଣ୍ଟ ହେଉଛି— କେତେ କୁନ୍ଥ କୁନ୍ଥ ହୋଇ ଅତି କଷ୍ଟେ ଦୋକାନବାଲା ବାବୁକୁ ଟଙ୍କା ଦଶୋଟି ଦେଲା—ଶେଷକୁ କାହିଁ ତାଗିଦ

ଭର ବହୁଛନ୍ତି, ଏଣିକି ପର ଏ ଦାୟ ସବୁ ତୁଲେଇ ପାରିବ
ନାହିଁ—

ଦୀନୁ—ତୁମେ ସେହିଆ ଠେଇ ସୁଅ ବସାକୁ ଯା'—

ଶୋଭମା'—ଯାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେଠି ଭାଲେ ପ୍ରଧାନପୁଅଙ୍କୁ କହୁଛନ୍ତି,
'ରାଣ୍ଡ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ପୋଷିବା ଲାଗି ମୁଁ ରୋଜଗାର କରୁନି—
ମୋ ଘର ତ ସଦାବ୍ରତ କି ଧର୍ମଶାଳା ନୁହେଁ—'। ଏଣେ
ଭାଲେ ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ିବା ଲାଗି ଦରଜି-ବଣିଆ ସଦାବେଳେ
ଲାଗିଛନ୍ତି—ବୋଉକୁ ମୋର ନାଚ ଶିଖେଇବା ଲାଗି ମାସକୁ
ପଚିଶ ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟିଏ ମାଷ୍ଟର ରହୁଛି। ବିଲାତି କୁକୁର
ପିଲା ମାସକୁ ଷୋଳଏ ଟଙ୍କାର ମାଂସ ଆସୁଛି। ଲୁଗା ପଟା
ଘଡ଼ି, ଫେନ୍, ରେଡ଼ିଓ; ସାଇକଲ, ବିଜୁଳିବତୀ; ଖଟ,
ପଲଙ୍କ କାହିଁରେ ଉଣା ନାହିଁ। ବାବୁ, ଶେଷେ ଭଉଣୀ
ହେଲା ଭାଇର ପର— (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦୀନୁ—କାନ୍ଦିଲେ କି ହେବ, ଯୁଗ ତ ହୋଇଛି ଓଲଟା—ସତ୍ୟ,
ଧର୍ମ, ଦୟା, ମାୟା, ମମତା—ସେ ଯୋଗୁଁ ସବୁରେ ଡୋର
ବନ୍ଧା ହେଲାଣି ନୂଆବୋହୂ—

ଶୋଭମା'—ସତ୍ୟ, ଝିଅଟାତ ବେଳରେ ବାନ୍ଧିଛି। ତାର ତ ସେ
କୂଳରେ କେହି ନାହିଁ କି କିଛି ନାହିଁ—ଏ ପରି ଝିଅକୁ
ଉପାସରେ ରଖି, ମୋ ପାଟିକି ଅନ୍ନ ରୁଚିବ କି ବାବୁ?
ଗର୍ଭରେ ଥିଲା, ଏ ବୟସରେ ଧାନ କି କୁଟିଲା—। ମୂଲିଆ
ପୁଅ—ମୂରୁଖ ମୂଲିଆ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ତ ଏ ଦୁଃଖ
ନ ଥାନ୍ତା ମୋର। ଏ କି ବିଦ୍ୟା ଶିଖେଇଲି ତାକୁ—
ଆଖି ପାଣି ଛୁଟିଲା ନାହିଁ ମୋର! ତା ମନୁଷ୍ୟପଣ
ବଢ଼େଇଲି ନା ମନୁଷ୍ୟପଣ ଶୂନ୍ୟକଲି ବାବୁ?

ପାନ—ହୁଃ, ସେକଥା କୁହନା ନୂଆବନ୍ଧୁ, ସେଇଟା ତ ବିଦ୍ୟାର ଦୋଷ ନୁହେଁ—ଆମର ଏ କବ୍ୟ ସଭ୍ୟ ବାବୁମାନଙ୍କର ଅଖିର ଦୋଷ । ଗୋଟାଏ ବିଲାତନିଶା ଘାରି ଦେଉଛି । ଏଙ୍କୁ ମୁରୁଣ୍ଡ ଦେଖି, ବିଲାତ ବେପାରୀଏ ତାଙ୍କ ବେପାର କମେଇବାର ଫାନ୍ଦ ମେଲିଛନ୍ତି । ସେ ଫାନ୍ଦରେ ଏଙ୍କୁ କିଏ ଷଣ୍ଟରେ, ବଡ଼ବଡ଼ିଆ ରଜା ମହାରଜା, ପଣ୍ଡିତଲୋକଙ୍କ ମଥା ତ ଘୂରି ଯାଉଛି । ଜାଣିଅ ହୁଅନାହିଁ, ବଳେ ଧନ ଲୋଭଟାକେ ଗାଲରେ ଅଗ୍ରପନ୍ଥା ଗାଇଣଠୁ କାଶି ଛୁଟିଯିବ ଯେ—ଏ ଭାରତର ମାଟି—ସ୍ତ୍ରୀ ମାଲ ମଣ୍ଡଳ ଭଳେ—ଏଠି ସେ ବିଲାତ ବିଦ୍ୟାର ଉପେଇବ କାହିଁକି ? ହଉ, ଗୋଟିଏ ଭାବ କାମ ନୂଆବନ୍ଧୁ ! ଗୋପଭାଇ ତ ମୋର ପର ନୁହନ୍ତି, ଯଦି ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ଏ ଟିଅଟିକୁ ଆଉ ଟିକେ ରଖି ତୁମେ ଗୁଲପା' ଛୋଟ ବସାକୁ । ପେଷ୍ଟାକର ପୁଅଟାକୁ ଯୁଦ୍ଧରବାକୁ । ମୋର ସରୋଜକୁ ଖାଇବା ଲାଗି ଶାଗଭାତ ମିଳୁଥିଲେ, ତା' ଭଉଣୀ ଶୋଭାର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରରେ ଅଭାବ ହେବନି, ଅତି ଯତ୍ନରେ ଖାଗ ପଖାଳରେ ବଢ଼ୁଥିବ । ହଉ ଯା', ଆଗେ ଯିବଟି, ଗଢୁଆ ପାଢୁଆ ସାର—। ନେଇଯା' ସରୋଜ, ଭିତରକୁ ।

(ସରୋଜ, ଶୋଭା ମା', ଶୋଭା ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ—ପାନୁବାବୁ ଅନ୍ୱେଷ କଲେ)

ହୁଁଃ, କଣ ହେଲା ଏ ଯୁଗଟା—। ଯାହାର ନାହିଁ, ସେ ନ ହୁଏ ପେଟର ଦାଉରେ ଉଦାସୀନ ହୁଅନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ହାତରେ କଉଡ଼ି ଥାଇ, ଶ୍ରମ କରି ରୋଜଗାର କରିବାକୁ ଶକ୍ତି ଥାଉଁ, ମା' ଭଉଣୀଙ୍କୁ କୁକୁର ବିଲେଇ ପରି ଷଉଁଡ଼ିଇବେ

—ଏହାଠୁଁ ବଳି କି ଅଧିକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, କି ଅଧିକ ଅଧଃ-
ପତନ—କିଏ କଳ୍ପନା କରିବ—

(ସରୋଜ ଫେରିଲେ—)

ଗଲେ ଗାଡ଼ିଥିର— ?

ସରୋଜ—ହଁ ଯିବେ ଏଥଣି, କିନ୍ତୁ ସେହି ଦୁଃଖୀକଥା ଭାବି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ।

ଦୀନ—କି ଭକ୍ତି-ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ ତୋର ବାଇ—

ସରୋଜ—ଏହି ଶ୍ୟାମବାବୁ ସେଦିନ ସାନ୍ତ୍ରିଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଆମ କରୁଢରେ ମିଛ ଗାଇଗଲେ ନା ?

ଦୀନ—ଛାଡ଼ ସେ ସବୁକଥା—ପାଟଣାର ପକାଅ ସେ ସବୁ ବେଇମାନୀ —ଦେଖୁଛୁ ତ ଆଖି ଉପରେ, ନିଜର ମା' ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଉନି—ସେ ଯେ ନିଜର ଆବାଲ୍ୟ ଅଗ୍ରଜ ଧାଡ଼ାର ଗଳା କାଟିବ, ତହିଁରେ ବିଚିତ୍ର କି ଅଛି । ସେ ନାସ୍ତିକ ହୋଇଲା ବୋଲି କି ତୁମେ ବି ନାସ୍ତିକ ହେବ ? ଚନ୍ଦନ ଖୋଜୁଗଲେ ମଧ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ ଦେଉଥାଏ । ତୁମେ ନୀଚ ହେଲେ ତୁମର ପିଲାଛୁଆଏ ତତୋଧିକ ନୀଚ ହେବେ, ତୁମେ ଧୂର୍ତ୍ତ ହେଲେ ପୁଅନାତି ତୁମର ମୂର୍ଖ ଅଯୋଗ୍ୟ ହେବେ—ତାହାର ପରିଣାମ ଅପର କେହି ଭୋଗନ୍ତୁ ବା ନାହିଁ, ପ୍ରଥମେ ଭୋଗିବ ତୁମେ । ଛାଡ଼ ସେ ସବୁ, ଗରିବାନିର ଧର୍ମ ଦେଖିବେ ଦେବତା—ମନୁଷ୍ୟ ପାରିବ କାହିଁକି, କାଲି ଆଣିଥିଲି ଯୋଡ଼େ ଲୁଗା, ସେହି ଲୁଗା ଆଉ ଟଙ୍କା ଦଶଟା ପ୍ରଣାମୀ ଦିଅ । ଯେପରି ନ ଭାବନ୍ତି ଯେ ଗରିବ ବୋଲି ଆମେ ସାହାଯ୍ୟ କଲୁଁ; ଆଉ ଧାନ ଅନ୍ତତଃ ଚଉଳଏ ପଠାଇ ଦିଅ । କଟକ ଯିବା ପାଇଁ ଗାଡ଼ିବେଳ—।

କାଲି—କାଲି—

ନେପଥ୍ୟେ—'ଯାଉଛି ବାବୁ—'

(କାଲୁ ଖାଁ ପ୍ରବେଶ)

କାଲୁ—ଡାକୁଥିଲ ବାବୁ ?

ଦୀନ—ହଁ ଧାନ ଟିକଲାଏ ବୋଝେଇ ଗୋପ ନାୟକଙ୍କ ଘରେ ଦେଇ ଆସନ୍ତୁ ।

କାଲୁ—ଓ ଏଇଥି ଲାଗି—! ମୋ ଦେଇ ହବନି—ଦୟାବନ୍ତ ଶରୀର ତୁମର, ତୁମେ ଯା ।

ଦୀନ—ଆରେ ଗଣ୍ଡ ଧଂହା—ଖାଇବା ବିନା ମରିଯିବେ ଯେ !

କାଲୁ—ହଁମୋ, ଦୟା ଲାଗିଛି ପଡ଼ୁଛି ଏଙ୍କର—ଭାଗ୍ୟେ ଅଲ୍ଲା ତାଲ୍ଲା ଠିଆହେଲେ, ନୋହିଲେ ତ ଏତେବେଳକୁ ମାମୁଁ ଘରେ ଖୋଜି ପରସାଦ ମାଗୁଥାଆନ୍ତେ । ଖାଲି ହାରାମୀକୁ ଆହୁରି ଠେଙ୍କା—ଆହୁରି ଧାନ ! ଲୁଗା ! ବନ୍ଧୁ ଦେଉଣା—!

ଦୀନ—କଣ, ଜଣିକର ଅପରାଧରେ ବଂଶଯାକ ମରିବେ ?

କାଲୁ—ମରନ୍ତୁ—ତା କଣ ହେଉନି ଦୁନିଆରେ—

ଦୀନ—ଛିଃ କାଲୁ, କହନା ସେ କଥା । ଆମେ ନିପୁତରେ ଥିଲେ, କାହା ବାପର ବେଟାଦ୍‌ରେ ଆମ ଦାନ୍ତରେ ଚିହ୍ନା ନାଚେଇବ ? କିନ୍ତୁ ଆମ ଘରେ ଧାନ ଥାଉଁ ଆମ ସାହି ପଡ଼ିଶା ଅମ୍ବିଗ୍ନୁ ସ୍ୱଜନ ଉପାସେ ମଲେ, ଧର୍ମ ସହିବ ନାହିଁ—ଆମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଛଡ଼ା ହେବାକୁ ବାଧ ହେବୁଁ । ରତ୍ନ ମାଣିକର ଗନ୍ତାଘରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଆମ ପୁଏ ନାଦାନ୍ ଛବିଶ୍ୱା ହୋଇ ଭିକ ମାଗୁ-ଥିବେ—ଦେଖୁନୁ ପଇଡ଼ା ଘରକୁ, ଦେଖୁନୁ ପହରାଜ ଝିଅକୁ—କୋଠି କୋଠି ଠେଙ୍କା—କାହିଁ ? କେଉଁଠି ଗଲା ? କିମିତି ଗଲା ? ଖାଇକୁଲରେ ବା' ପଶିଲା ପିନା—। ମୁଁଅମାନେ ଦାଣ୍ଡ ସାହିରେ, ଭୁଆସୁଣୀଙ୍କ ହାତରେ ଟେଲୁଅ—

କାଲୁ—ଧନ୍ୟ, ଜଣି କହୁଛି କର । ଏଥିରୁ ବୁଝିହେଉଛି ତ ସମୁଗ୍ରେ ଠକୁଛ । ଏଣିକି ଆଉ ଧାନ ଅମ୍ବାରକୁ ଗଲାପରେ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ନେଇ—। ଜମିଦାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର, ଠକିଶିଆଙ୍କ ଜୁଲମ୍, ମାଟିଖିଆଙ୍କ ଭିକମଗା—ଏତିକିରେ ବଳେ ଭାଙ୍ଗୁନାହିଁ ତୁମେ ।

ଦୀନ—ମୁଁ ତ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ, ବାପଦାଦାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମାନି ଚାଲୁଛି, ଭଗେଇବାର ଥିଲେ ଭଗେଇବ ଜଣେ । ହଁ ବୋଲି ଏ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ାକୁ ଭାଙ୍ଗିବି ନା ? ନୀଚ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଧୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ାକୁ ଆଦର୍ଶ କରିବି ନା ? ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଥିଲେ ଭୋକ ଶୋଷ ଉପାସ କରନ୍ତୁ ବାଟୋଇମାନଙ୍କରେ କାଲୁ ! ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାଙ୍କ ଆଖି ଲୁହାଣିରେ ଦେବତାଙ୍କ କଳଙ୍କ ଧୋଇଯାଏରେ ଭାଇ—

କାଲୁ—ଧନ୍ୟ, କର୍ତ୍ତା ଇଚ୍ଛା କର୍ମ—

(ନେପଥ୍ୟ—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଭକ୍ତଗଣ)

(ରାଗ—ସାବେରୀ, ତାଳ—ଏକତାଲି)

ମାୟା ମରୀଚିକା ଭ୍ରମରେ ଭୁଲିଲ
ମିଛକୁ ସତ ମଣିଲ ।
ଧର୍ମହୀନ କର୍ମ କର୍ମହୀନ ଧର୍ମ
ଦେଖିଲୁ ଅନେକ କାଳରେ;
ନବୀନ—ଚିରନ୍ତନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମାତି,
ସର୍ବେ ଏହିଆରେ ନାଚ ନଚାଇଲ
ଚେନାଖିଲ ଦେଖି ବିଳାସ ।

ଦୀନ— ବାଃ—ସୁନ୍ଦର ଗୀତ—

ସରୋଜ—ସନ୍ନ୍ୟାସୀବାବା, ବାହାରିଲେଣି ଭିକ୍ଷାକରି ବୋଧହୁଏ— ଆସନ୍ତୁ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଭକ୍ତ ଓ ସରୋଜ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ)

ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନରେ ଯେତେକ ଜାଣିଲ
ଶିଖିଲ ଶୁଣିଲ ଛଳ,

ବାପକୁ ମୃତ୍ୟୁ କ୍ଷଣି ଉଠେଇ ନେଲୁ
ଏହାରି ସେ ଦେଶେ ନାହିଁ —
ରେ ନବୀନ, ଭାରତୀକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକୁ,
ପୋଇଲୁରୁ ସ୍ନାନ କରି ଜନନୀକି
ପେଁଥରେ ସ୍ତୁତି ଗାଙ୍କୁରେ—
ଜିଲଙ୍ଗା, ବୋପୁଅ ହଳ ଘୁଞ୍ଚି,
ଗୁହାଳ ଗୋବର ଗନ୍ଧ ବାଣ୍ଟୁରୁ·
ରୁମାଲ ଦେଉଛି କପାଳରେ ।
ଭାରତ ମାଟିରେ ବିଛାଇ ବିଛଣା
ବାଲୁଙ୍ଗା ମାଉର ସାର—
ଘର ବୁଝି ପାଣି ଆଣୁ ଏ ଟେହ୍ଲକରି
ମାଲୁଥା କଲମ ଟାରଟେରେ—
ନିଳଠ, ମଥାନ ଛପର ଟେଣ୍ଡୀ—
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭୁଇଁରେ ଟୋକେଟୁ
ସରବତ ପିଇ ଗୁଣି ।

ସନ୍ତୁବାବା—ଆନନ୍ଦ ହୋଇ—

ଦୀନ—ଆଉଣି କେବେ ?

ସନ୍ତୁ—ଆସିଛୁ ଦୁଇଦିନ ହେଲା, ଭାବୁଛି ଏଥର ପ୍ରବାସ ଛାଡି
ସ୍ୱବାସରେ ଆଶ୍ରା ନେବି ।

ଦୀନ—ସାରା ଜୀବନଟା ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ହୋଇ ଦେଶେ ଦେଶେ ବୁଲିଲେ,
ଶେଷେ ଆମର ଏହି ପାଣି କାଦୁଅ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୃହ-
ବାସୀ ହେବେ ? ଆଉ ସେ ଗୃହ ବା କାହିଁ ଏଠାଣି ?

ସନ୍ତୁ—ବିଶାଳ ବସୁନ୍ଧରା, କ୍ଷୀରନୀର-ସ୍ନାନ-ଭରା, ଅଭାବ କଣ ?

ଦୀନ—ସେ ସବୁ ତ ଦାର୍ଶନିକ କଥା—

ସନ୍ତୁ—ଦାର୍ଶନିକ ନୁହେଁ । ମୁକ୍ତି କାମନା କରି ନାନା ତୀର୍ଥ ବୁଲିଲି, ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କଲି, କେତେ ଯୋଗୀଙ୍କ୍ କେତେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଦର୍ଶନ କଲି, କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବ ମୁକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଶେଷେ ଗୁରୁଙ୍କ କୃପାରୁ ନୂତନ ଆଲୋକରେ ଅଲୌକିକ [ହୋଇଛନ୍ତି ଦ୍ରଷ୍ଟା, ଆନନ୍ଦମୟୀ ମା'ଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ସୁଧା ପାନ କରୁଛି ।

ଦୀନ—ତେବେ ଆଜ ଗୃହବାସ କାହିଁକି ?

ସନ୍ତୁ—କର୍ମ କରିବାଲାଗି—

ଦୀନ—ଆପଣଙ୍କର ପୁଣି କର୍ମ କଣ ?

ସନ୍ତୁ—କର୍ମ ଜନସେବା— ତାହା ହିଁ ବାସ୍ତବ ପୂଜା । ନିରନ୍ନର ବୁଭୁକ୍ଷିତ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ଆମର ଏ ସାଧୁ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବାକୁ ହେବ, ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ସମଗ୍ରଭାବରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ହେବ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବରେ କର୍ମ କରି ଅବିଶ୍ୱାସ ଦୂର କରାଇବାକୁ ହେବ । ଯଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକେ କୃଷି, କାରି, ନୀତି ଯେ ପାଦାନ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବେ, ଏହାରି ଉପରହିଁ ଆମର ସର୍ବପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଦୀନ—ତାହାଲାଗି ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥସ୍ଥାନମାନ ଖୋଜି ବୁଲିବାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?

ସନ୍ତୁ—ବ୍ୟାଧି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ, ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଜନ ସେହିଠାରେ ଅଧିକ—

ଦୀନ—ତେବେ ତ ଆମର ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ଏ— । ଅପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହରି ଘରଠାରେ ରହିଲେ କୃତାର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ।

ସନ୍ତୁ—ତେବେ କହୁଥିଲ କିପରି ମୋର ଘର ନାହିଁ ବୋଲି ।

ଫେର ଅ'ରେ ଫେର ଆ'ରେ
ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣେ ଜଳେ ବାତ ।

ଶିଖାଗ୍ନି ତୋ' ଆଖି କେଣେ ଖୁଣ୍ଟିଦେବ କାଢ଼,
ଭାବୁ ଯାହା ବ୍ୟର୍ଥ ଦ୍ରାଗୀନ—ଓଦ୍ଧିଁଟି ସାର୍ଥ ଗତ ।
ମର୍ମ ତୋର ଧର୍ମ ବାଣୀର ସ୍ପନ୍ଦନେ ଦେବ ବାନ୍ଧୁ—
କହୁ ଯାହା ଅନ୍ଧକାର ଓଧ୍ୱାଁଟି ଧବ୍ୟ ଛାୟା
ପଶୁ ପ୍ରାଣି ନାହିଁରେ ନିଦ୍ଧୁ ଜ୍ୟୋତିର କାୟା ।
ଫେର ଆ'ଚ—
ଜୀବନ ନୁହେଁ ଆଧାର ନିଦ୍ରା ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ସେବା—
ତୃପ୍ତି କେବଳ ସ୍ୱର୍ଗର ସୁଧା ନିବେଡ଼ି ଢାଳି ଦେବା;
ସସୀମ ଦୃଷ୍ଟି ଅସୀମ ଦେଶରେ
ଜଗତର ବୀର ଗୀତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜମିଦାର ରଘୁ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଘର, ନରଣି ହର ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜଣେ ଓକିଲ, ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ବସିଥିଲେ, ସାମନ୍ତ ନାଇ ହେଲେ ଆରାମଚୌକିରେ—ମଦ ବୋତଲ ଓ କିଛି ଗୁଡ଼ୁଥୁଆ ହୋଇଥିବ ସମ୍ମୁଖରେ, ପଟ୍ଟନାୟକ ବାବୁଙ୍କ ପାଟି ଗଳି ବାଜି ଯାଉଛି ।)

ହର—(ସିଗାରେଟଟାକୁ ଜୋରରେ ଟାଣି ନେଇ ଧୂଆଁ ମଧ୍ୟ) ଦିଅ,
ଦିଅ—ଆରେ ମୋତେ ଟିକେ ଦିଅ ତ ! ଆରେ ହୋ,
ଦୋହାଏ ନମକ୍ ପାଉଡ଼ି ପର ବୋହଁଠାଏ ଉତ୍ତର ଯାଉଛି ।
ଏତେଣି ଅନା ଓକିଲ ବାବୁ, ଦେଖନ୍ତୁ ତୁମ ମୁଣ୍ଡରେ ଗଳଦ-
ଘର୍ମ ବି ପଡ଼ୁନାହିଁ—ସେହିବାଠେ ଆସିଲ, ମଜଲିସ୍ ଗଲାରୁ
ଗଣ୍ଡାଏ ଗାଡିରେ ପୂରେଇ ଅଣିଲ ନାହିଁ ! ଆରେ—
ଟିକେ ବଙ୍କ ମିଆଁକୁ ଖବର ଦିଅ— ଗ୍ରୀନବାର୍, ଓନ୍

ଟେକବିନ୍, ଫେଣ୍ଡାର କୁଲିନ୍, ହ୍ୱାଇଟ୍ ସ୍ପର୍ସ— ଜମିଦାର
ଘର—ପରବାଏ କଣ ?

ରଘୁ—ଆଜ୍ଞା ଓ ଦେଖୁଛି ଟେବଲଏ ପୁଞ୍ଜି ହରବାବୁଙ୍କର—

ହର—ନୋହିବ କଥା—ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ଉକିଲ ବାରଷ୍ଟର ମୋଖତର୍ ସଭିଏଁ କହୁଥିଲେ ଏଇ ମାମଲାଟା ଟେକିବ-ନାହିଁ । ଏକା ମୁଁ କହିଲି—"ବାବୁ ହାତ ଦେଇ କଲେ ମାଛି କୁଞ୍ଚି ବି ଘୋଡ଼ାଛୁଆ ହେଇବ ।" ଆଜି ସାନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାଁରେ ବାଘ ବକ୍‌ରି ଏକା ତୁଠରେ ପାଣି ପିଉଛନ୍ତି, ସେଠେଇଥିଲେ ପରଖାଚୁଅଟାଏ ଛୁ—ଛୁଠା ଦେବୁନା ହଟେଇ—

ଉକିଲ—ନିଶ୍ଚୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନ୍ତ୍ରୀ ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଢ଼ିରେ ହଟେଇ ଦେବ, ଇମିତ ପୁଅ—ତୁଛା ଏ ଦେଶରେ କାହିଁକି, ସାରା ଦୁନିଆଁରେ କେତେଜଣ ? ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ—ସ୍ୱୟଂଜନ୍ମା—

ପଣ୍ଡିତେ—ମୌକ୍ତିକଂ ନ ଗଜେ ଗଜେ—

ଉକିଲ—Self made man , Ideal, Ideal in every way. (ସେଲ୍ଫ୍‌ମେଡ୍ ମ୍ୟାନ୍ , ଆଇଡ଼ିଏଲ୍—ଆଇଡିଏଲ୍ ଇନ୍ ଏଭ୍‌ରି ୱେ—)

ରଘୁ—ମୋର କି ଦୁଃଖ—କେବଳ ଅପଣ ଦଶଜଣଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ମୋର ନାକ ନିଶ ରହିଲା ସିନା—

ହର—ଆରେ ହେ—ଏ କି ଇମିତ ସିମିତ ମାମଲା ! ମୂଳରୁ ଅଗଯାଏଁ ଯେତକ ଦଲିଲ—ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଏହି ହରଚାନ୍ଦ ନବିସିଆଙ୍କ ହାତରେ ଗଢା—ଏଙ୍କର ଧାନଅଁଣା ହାଣ୍ଡିରୁ ଗଇଦା;— ଜଜ୍ ତ ଜଜ, ଜଜ୍‌ର ବୋପା ବି ଧରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଇମିତ ନ କଲେ କି ଶତ୍ରୁ ଜବଦ୍ ହୁଅନ୍ତି ? ଧର୍ମବକ ସବୁ କହୁଛେ ମହାପାପ ଘୋର ଅଧର୍ମ—

ଆଜିକ ଦେଖ, ଯେ ହେଲା ଶତ୍ରୁ, ତାଙ୍କୁ ତ ଜୀବନରେ ମାରିଦେବା କଥା—ଧର୍ମାଧର୍ମ, ପାପପୁଣ୍ୟ—ଏ ସବୁ ଥିଲେ ବଡ଼ଲୋକ ହେବା ହୁଏନାହିଁ—ଅସୁ—ଅସୁ—ଟିକସଠା ଏକଣି ଆସୁ—

ରଘୁ—ହରବାବୁ ତ ଦେଖୁଛି ପୁରାଣ ପଣ୍ଡା ପର ସବୁ ଗାଇଗଲେ—କିନ୍ତୁ ଦେଖେଣେ ଯେ ଦୀନା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଖାଲିସ୍ କରିବାକୁ ନାରାଜ୍, ତେଣିକି ଖିଆଲ୍ ଅଛି ତ ?

ହର—ଠିକ୍ ଅଛି—ଖିଆଲ ସମୁଦ୍ର ପେଣ୍ଡି ଚର ଗାଜା, ଧବଧବଳିଆ, ପେଣ୍ଡି ଭରଭର—ବସନ୍ତୁ ଥିର ହୋଇ। ଉଣ୍ଡା ତ ତଣ୍ଟିରେ ଗଳିଛି, ବାସ୍। ବୁଲ୍—ଧନ କେତେ ବୁଲିବ ବୁଲ। ଏ ଜୋର ଜଦ୍ଦୁସାଲ୍ଙ୍କ ଜୋର—ହର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତେ ବଳା—ଏ ଛିନ୍ତା ନାହିଁ ଜୀବନ ନ ନେଇ—। ହୁଁ—ଭ୍ରମର ଘରେ ବିଲ୍ଲୀ କାମୁଡ଼ିଲାଣି, ଯିବ କେଉଁଠି—କିନ୍ତୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ଭଜନାହିଁ, ହଉ ହଉ—

ରଘୁ—ପୁଣି ଶୁଣୁଛି ତୁଣ୍ଡାଏ ଚଢ଼ା ମୂଳିଆଙ୍କୁ ଯୋଟ କରି ଆମ ବଜୁଲାଇର ଗୋଟାଏ ସମ୍ପର୍ଦ୍ଧଙ୍କ ମସୁଧା ଚାଲିଛି। ପୁଅଟାଏ ଅଛନ୍ତି ଗୁଣଧର—କମିତ କରି ସେଠା ଏମ୍. ଏ. ପାସ୍ କଲା କନାଣି ! ରିପସଇଡାନ୍ ନାକିଙ୍କ ପ୍ରସାଦ୍—ଗୋଟାଏ ଗାନ୍ଧି ଟୋପି ଲଗେଇ ହୋଇଛନ୍ତି ଗୁଣ୍ଡାଙ୍କ ସରଦାର ! ଆମର ବେଠି, ବେଗାର, ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତରମା, ଜାଗୁ ଜରିମାନା, ଜଙ୍ଗଲର କଥା ଦୁର୍ଗୁର କରି; ଚାଲିଛନ୍ତି ଆମକୁ ଦେଶାନ୍ତର କରିବେ। ଆମକୁ କାଲେ ସେହି ପାଣ୍ଟି, କଣ୍ଡରା, ବାଉରୀ, ଗୋଖାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଣ୍ଢେ ଲଙ୍ଗଳରେ ଯୋଖିବେ—

ହର—କହୁନା, କହୁନା। କଥାଲ ପରା, ବସିଥାନ୍ତୁ ତୁନି ହୋଇ—ଚେହେଁକି ଔଷଧ ଜଣାଅଛି ଯେ। ବାପଦାଦା ଦହଙ୍କେ

କେବେ ତ ଗାଦିରେ ବସି ନ ଥିଲେ—ଖୁରୁସି ଖଣ୍ଡେ ପାଇଲଠୁଁ ଧୁସ୍ତୁରେ ଧୁଅ ଘରବତ ହୋଇଛି । ପିମ୍ପୁଡ଼ିଙ୍କ ଘର ବାନ୍ଧାଛି—। (ପୂଜାରୀ ପ୍ରତି) କିରେ ବେହ୍ଲେପୋ ପୂଜାରୀ ! ଏହା କୁକୁଡ଼ା ଫଞ୍ଜିଆ ସିଟେଇଦେଲୁ ନଷ୍ଟ ପାରିବ କି ?

(ପୁଣି ହାନ୍ତ୍ରିଙ୍କ ପ୍ରତି) ଟିକେ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ ପିଲଙ୍କୁ—ଟାଉକା ବିଲେଇଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଭିତରେ କାମୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ି ହୋଇ ବଳେ ମରିଯିବେ । ଆମେ ଏହି ଦରମଲ୍ଲ ଜମିଦାର ଲୁଆଏ ଟେକ୍ ଛକି ବସିଥିବୁଁ, ବଗଟ ଦେଖି ଠାକୁ କରି ପାଟିକି ଛୁଟିଦେବୁ । କେବଳ ଦରକାର କିଛି ଟଙ୍କା, 'ଚକା ଚକା ଧଳା ଧଳା ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ୁଁରେ—'

ରଘୁ—କହିବି କେତେଥର, । ସେ ଭାର ତ ମୋ' ଉପରେ । ଉତ୍ସ-ବିଲ୍‌ରେ ନଥାଏ, ବଜନ୍ଦାପାହାଠୁଁ କରଜ ଆଣ । କିନ୍ତୁ ଶୁଣ ମୋର ଗୋଟାଏ କଥା—ସେ ଦୀନା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଦେଖାନ୍ତରି ନ କହିପାରେଁ . କି ତାଙ୍କ ଖଦଡିଆ ପୁଅଙ୍କୁ ଖେଚଡ଼ି ନ ଖୋଇଲପାରେଁ; ମୋ ମନ ଥୟ ହବନାହିଁ । ଷ୍ଟମତାପନ ଭ କଲଦେଲି, ମୋର ଏତେବଡ଼ State ର ତ Manager ହେଲି—ଯେତେବେ ଏତିକା କରି ନ ପାରେ, ସଫା କହି ଦେଉଛି, ମୁଁ ଏ ଘରଦ୍ୱାର ବିକିଦେଇ, ବାନା କଉପିନ ଧେନି ବାହାରିଯିବି ।

(ଠିଆହୋଇ ଅଭିମାନେ ଚାଲିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ହର—(ଦୁଲ୍ କରି ମଦଟିଲସଟାକୁ କାଢ଼ି ଦେଇ) କଣ, ଏତେ କଥା ! ବାନା କଉପିନୀ କେବେ ! ଆମେ ସବୁ ଅଛୁଁ କାହିଁ କି ତେବେ ?

ପଣ୍ଡିତେ—ଅହୋ—ଦୈଗଣ୍ଡ ଜୀବତଂ ମମ— କିଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ ଜୀବନେ ଧନେ—

ହରି—ରଖ୍‌ରେ ମଲ୍ ଡ୍ରିଂ ପଣ୍ଡା ! ଥାଉ ତୋ ସଂସ୍କୃତ ବଚନଂ,
ଅନୁସ୍ୱାର ଟେଁବନଂ—ଏ ଆଉ କେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୂତ କହି
କହୁଛ ବର୍ଣ୍ଣନ ନୁହେଁ—କି ଘଣ୍ଟା ମେଲେଇବା ନୁହେଁ—।
ଯା ନାଁ ମାମଲତକାରୀ ! ଜୁହା ତ ଏଉଳରେ ଚଢ଼ିବାକୁ
ଗଲେ ଚେଷ୍ଟର ମୂତ ଘଟେଇବୁ, ପେଟ୍ରୋମାକ୍ସ ବତି ଜାଳି-
ବାକୁ କହୁଲେ ଆଖି ଲୋଷିଦବୁ—ଯା ନାଁ ମାମଲତକାର—
କଳାକୁ ଧଳା, ଧଳାକୁ କଳା କରିବା କଥା—
(ସାନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି) ମାଏ ମାସ ଦେ'ହା—

ରଘୁ—ମାସ ଦୁଇଟା ! ଦୁଇଦାମ୍ଭ ତ ଚୋଟେଇ ଦୁଇଟା ପୂଣ ଘର—

ହରି—ବସନ୍ତୁ ଥିର ହୋଇ ! (କିଣ୍ଟେଲ ହାତ ମାରି) ଏ ଆଜ୍ଞା ସେ
ନବ ନାଏ କି ବଳାଉଛାନ୍ତି ମ୍ୟାନେଜର ନୁହେଁ । ଏଙ୍କ ନାଁ
ହରପଛନାୟକ, କହିଲେ ଲାଜକୋଠ କାନ୍ଦୁବାଡ଼ ଦୁଲ୍କିବି
ଯିବ—ଏଙ୍କ ପାଠିରେ ମୋହମୁଦ୍ଗର, ପେଟରେ ଲହର ।
ଘୀନା ତ ଘୀନା, ଘୀନାଙ୍କ ବାପ ଦାଦା ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଗାଈ
ଲହରଲାଗି ବି ଏଣ୍ଡି ବରଗଛ ତଳେ ଏଣ୍ଡି ଠେରିଙ୍କ ପାଦ-
ତଳେ ଆସ୍ତୋଇ ପଡ଼ିବେ—

ରଘୁ—ଖାଲି ଦେଖୁ ଆଶାରେ ତ ମ୍ୟାନେଜର ବଦଳେଇ ଦେଲି—

ହରି—ହଁତ, ଦେଖନ୍ତୁ ହରପଛନାୟକେ କଣ କରୁଛନ୍ତି—

ରଘୁ—ହଁଉ, ବସ, ବସ, ଖାଅ—(ହରି ବସିଲେ) ଏ ତ ଗଲା
ବାହାର ଜମିଦାରୀ କଥା, ଏଥର ଭିତରେ ଆମ ଜଆସର
କଣ କରୁଛି ?

ହରି—ଶୁଣି ଆପଣଙ୍କ ସେ ଖୁଡ଼ୀଙ୍କ କଥା କହୁଛନ୍ତି ନା ? ତାଙ୍କୁ ମ୍ରୀ
ମଧ୍ୟ ଟିକ୍ ଔଷଧ ଘଟେଇଛି—। ଗୁରୁ ମହାରାଜ ବୋଲି
ଯେଉଁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅଣେଇଛନ୍ତି, ସେ ଠିକ୍ ବାହ୍ଣେଇ ଦେବ ।
ଶୁଣୁଛି ଗଲା ଦାନ ଗୁହା ଭିତରେ ଜମିଛି ମନ୍ଦ ଧୂଳି ଜ୍ଞାଁ

ଦେଖିଲଣି ଏବଂ ସଂସାର ମିଛ ମାୟାକୁ ଇମିତ ଜାଣିଲା ଥୋଇ ଦେଖିଲଣି ଯେ ଏ ଘାଘ ପୁରୁଖିଆ ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ମନ ବିଲକୁଲ୍ ଖଟେଇ ଗଲଣି । ଦୁଇ ଗୃହଦାନ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟଧାମ ବୃନ୍ଦା-ବନକୁ ଯାଇ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋପଲୀଳା ଦେଖିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ମନ କାଲୁଆଳି ହେଲଣି । ଯଦି ବା ଏକାନ୍ତ ନ ଯାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଥିଆ ହୋଇଛି । ଉଇଲ (will) ଟା ଏ କରିନେବା କି ଏତେ କଠିନ । ସେହିଲାଗିତ ଏ ଜଣେ ଉକିଲଙ୍କୁ ଧରି ଆଣିଛି—

ରଘୁ—ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆମର ପରିଚୟ ହୋଇଯାଇଛି ନା ।

ଉକିଲ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜଣେ—ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ—ଏହି ଏହି କଟକ ବାର୍‌ର ଜଣେ ପ୍ଲିଡ଼ାର୍—।

ରଘୁ—କଣ, ଆମର ଏହି ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଉକିଲ ?

ଉକିଲ—ଆଜ୍ଞା ନା—ଏହି ଏହି—କଥା କଣକି—ବିଧିମତ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

ହର—ଏଙ୍କର ସାକ୍ଷୀ ଯୋଗୁଁ ତ ଆମର ମିଛ ମାମଲାଟା ସତ ହୋଇଛି—ଏଙ୍କରି ଯୋଗୁଁ ତ ଆମର ଡ଼ିଗ୍ରୀ ।

ରଘୁ—ଆପଣଙ୍କର ଏ ଉପକାର ମୁଁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ—ଆପଣ କଣ ବି. ଏଲ୍. ନା ପି. ଏଲ୍.—

ଉକିଲ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଜଣେ ବି. ଏଲ୍., ଇଉନିଭରସିଟିରେ ମୋର ପୋଜିସନ ଥିଲା ସେକେଣ୍ଡ—

ରଘୁ—ନୂଆ ଉକିଲ ?

ଉକିଲ—ଏହି ଏହି—ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲିଛି ମୋର ଏଇଟ୍‌ଥ୍ ଇୟର୍ ଅବ୍ ପ୍ରାକ୍‌ଟିସ୍—

ହର—ଅଷ୍ଟମ ସାମୁଦ୍ରିକ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଜୟନ—

ରଘୁ—ଫିସ୍ କେତେ ?

ହର—ସେ ବିଷୟରେ ହୃଦୟଟା ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଶସ୍ତ । ବ୍ରଡ୍‌ମାଇଣ୍ଡେଡ୍ ଜେଣ୍ଟଲ୍‌ମ୍ୟାନ୍—ଯେ ଯାହା ଦେଲେ ଓଜର ଅପତ୍ତି ନଥାଏ । ଦଅଣା ଦଶଣା ଦସ୍ତଖତ କରେଇ ନେଇ ଠେଙ୍ଗାଏ ମଶାଏ ମାହା ଥରେଇ ଦେଲେ ମନାନାହିଁ । ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ସର୍ବ ଖାଇ—

ରଘୁ—ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋର ମୃତ ଝୁଡ଼ୁତାଙ୍କ ନାଁରେ ଗୋଟାଏ ଉଇଲ୍ ସମ୍ପାଦନ କରାଇବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଛି । ସେ ମଲାବେଳେ ଉଇଲଟା କରିଥିଲେ, ତହିଁରେ ଗୋଟାଏ ସାକ୍ଷୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଓକିଲ—ହଜୁରଙ୍କର ହୁକୁମ୍ ତ ଅମାନ୍ୟ କରି ହେବନାହିଁ ; ତେବେ କଥା କଣକି—ଏଜୁକେଟେଡ୍ ଜେଣ୍ଟଲମାନ (Educated Gentleman) ଏପରି କଲେ; ପ୍ରେସ୍‌ଟିଜ୍ (Prestiege) ଉପରେ ଟିକେ ବାଧା ପଡ଼େ—

ରଘୁ—ପ୍ରେସ୍‌ଟିଜ୍‌ର ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ପାଇବେ । ଆମର ଏ ଷ୍ଟେଟରେ ଆପଣଙ୍କୁହିଁ ଆମର ଏକମାତ୍ର ଓକିଲ କରିଦଆଯିବ ।

ଓକିଲ—ଆପଣଙ୍କର ସୁବିଚାର—ତେବେ ଆସିବି କେତେବେଳେ ?

ରଘୁ—ଦିନେ ଦୁଇଦିନରେ ଖବର ଦେବି ।

ଓକିଲ—ମୁଁ ତେବେ ବିଦାୟ ହୁଏଁ—ଗୁଡ଼ବାୟୁ ହରବାବୁ ! ଟିକେ ଶୁଣିବେକି ? (ଅନ୍ତରାଳେ) ଦେଖନ୍ତୁ, ଆପଣ ହେଲେ ମୋର ମୁରବି— ପିଲାଟୁଆ କର ଉଜନେ— କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ବଜାର—

ହର—ନିଶ୍ଚୟ, ନିଶ୍ଚୟ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କର ସିନା କନ୍‌ଟ୍ରୋଲ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା, ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କର ବିଲକୁଲ୍ ଟିକିଏ ନାହିଁ—

ଓକିଲ—ଏଗୁଡ଼ିକ ବଞ୍ଚିବେ କିମିତି ? ମୋର ଏ କଥାଟି ଯିମିତି ଭୁଲି ନଯାନ୍ତି । ମୋ ଦ୍ୱାରା ଆପଣ ନାନା ଭାବରେ ଉପକୃତ ହେବେ ।

ହର—ସେ ବଞ୍ଚଯୁଗରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାନ୍ତୁ । ଦୁଇ ଗୁରୁବନ୍ଦନରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡଟେକଡ଼ଗିଡ଼ା ପକ୍କା ହୋଇଯାଉ, ଦେଖିବେ ସବୁ କେଶ ପାଚିବେ ଆପଣ—

ସେକିଲ—ତେବେ ବିଦାୟ—Good Bye— । (କର ମର୍ଦ୍ଦନ)

(ଏହି ବେଳରେ ଆଲଖିଲ ପିନ୍ଧି ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ଗୁରୁ—କାଗଯୁଣ୍ଟ, ନାବଯୁଣ୍ଟ, ଗୋବିନ୍ଦ ହେ—ପଦାରବିନ୍ଦ ଭରସା—

ହର—(ମଦ ବୋତଲରୁ ମଦ ଢାଳି ଢାଳି) ମା'ଙ୍କ ଆନନ୍ଦମୟୀ—କୁଳଗୀଙ୍କର ଚରଣ ଭରସା । ଭଲ ବେଳରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ ନଶ୍ଚା ଗିରିଗା—ବେହୁ ଗୋ'—ଏକୁଟିଆ ଜମୁ ନଥିଲା—

ରଘୁ—(ଭକ୍ତିଷ୍ଟ ହୋଇ ପ୍ରଣାମ) ଆଜ୍ଞା, କେତେ ସୁପ୍ରଭାତ ମୋର—ଆସିବା ହେଉନ୍ତୁ—ଆମ ଭଳି ସଂସାରୀ ଲୋକଙ୍କର ଗତିମୁକ୍ତିଦାତା ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀପାଦପଦ୍ମ—

ଗୁରୁ—ଶାଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଟଳା ! ଏଭଳି ଭକ୍ତ ବିନୟ ଗୁରୁନିଷ୍ଠା ଅହା ହା—ଚୀରଂଜୀବ ମତିମାନ୍ ଧୀମାନ୍—

ହର—ଆହା, ଯୁ। ଭିତରେ ଭକ୍ତିରେ ଏତେ ପଚ ପଚ; ଏତେ ସତ-ହୋଇ ହୋଇଗଲ । ଅମ ଅଭାଗାଙ୍କର ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ମିଳିବ କାହିଁକି ? ହଉ ବସ— କେଉଁ ମଠରୁ ? କଣ ତେଲଙ୍ଗା-ବଜାର ନା ଚକ୍ରଧ୍ୱଜ ନା ବଡ଼ଅଖଡ଼ା—

ଗୁରୁ—ନା ଅଛୁ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ଜଣେ ଭକ୍ତଙ୍କ ଘରେ—

ହର—ଜନାନା ନା ମରଦ ।

ଗୁରୁ—ନାଁ, ହିଁ—ମରଦ, କେବଳ ସଖୀ ଭାବରେ ଲଳିତା—

ହର—ତୁ ବେଶ୍ୟାଙ୍କ ଓ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ—

ରଘୁ—କଣ ବୁଝିଲେ ଆମ ଠାକୁରଙ୍କ କଥା ?

ଗୁରୁ—କହନ୍ତି ତାଙ୍କ ସେ ସବୁ ମୋ କଥା—ବୁଝିଲ ବାବା, ହୃଦୟର ବଧିବା—ବିଶେଷତଃ ପରମାର୍ଥ କରଣ ଘଟଣ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ—

ତାଙ୍କ କାନରେ ଯେତେବେଳେ ଶୁଣାଇ ଦେଉଛି ଅଭି-
ମନ୍ୟୁଙ୍କ ପଦ, ଆଉ ନାମଭଜନ ଗୀତା, ବୁଝାଇ ଦେଉଛି
ଯେତେବେଳେ ସଂସାର ମିଛମାୟା—ସାରଧନ ଏକମାତ୍ର
ବୃନ୍ଦାବନରେ—ନାମଭଜନ, ସେ କ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ଲଙ୍ଘନ
କରି ପାରନ୍ତି କେବେ—

ହରି—ବଳି ବଳି ପାଠି ପଠା ପଞ୍ଚ ଯାଉଥିବ—ବାହାରେ ସେହି
ଅଚ୍ଛୁଆ ହରିଣୀ ଆଉ ଖାଇ ଦେଇଁ ବା ତଡ଼ି ଭବ, କାଳ କାଳ
ହେଉଥିବ ।

ଗୁରୁ—ବାବା ବତ୍ସଙ୍କ ଲଷ୍ଟ—

ହରି—ହବ। କଥା—ହେଉଥିବ ତ । ଗାଣ୍ଡି ଅଧରେ ଖଳି ନାହିଁ ନ
ଥିବୁ କି ତେବେ ହୋଟେଲରେ ବଧାନ ହାଣ୍ଡି ଶାଳ ସନ୍ଧ କି—

ଗୁରୁ—ବଳେ ଦେଖିନେବ ଦୁଇ ଗୁଡ଼ ଦାନରେ, ଫଳରେ—।
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନ'ଅନ୍ତା, ବିଲକୁଲ ଧରୁ ତୁମକୁ ଇଜାର
ଦେଇ ବାହାର ଯିବ—

ରଘୁ—ଇଜାର୍ !

ଗୁରୁ—ଆହା ବାପା—ଏହି ଭବ ଜାଣ, ବାପା ତାଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୁଳି
ଅଗରେ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ଖାଇବାକୁ ହେବ । ଆଗେ ଏତକ
ହୋଇନାଉ, ତେଣିକି ବୃନ୍ଦାବନରେ ଆଉଁ ଆଉଁ ବିଲକୁଲ
ଓ୍ୟାରସ ଦଲିଲ କରିଦେବି । ବାପା, ତୁମ ବଡ଼ପୁରେ
ହେଲା ମନା, ଅଉ କି ତୁମ ପରି ଭକ୍ତ ମିଳିପାରେ—

ହରି—ସେ ସବୁ କଣ୍ଠ ତେବେ ଏ ବୈଷ୍ଣବ ଗୁରୁଙ୍କ ପାରିବ କାଏ ?
ହଜାର ବାବାଜୀଙ୍କ ଭିତରୁ ଚେକି ଅନେକ କିଛି କ ଲକ୍ଷଣ
ନ ଦେଖ ! ଯାଙ୍କ ଆଖି, ନାକ, କାନ, ଓଠ ସବୁ ପର
ପୁଟି ଉଠାଟେ ।

ଗୁରୁ—ବାବୁ ! 'ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣୀ, ଜହୁରୀ ଚିହ୍ନେ ମଣି'—ବୁଝିଲ

ବାପା ! ତା ନାଁ କଣ. ଶୂନ୍ୟ ସଂହିତା ପଦ, ହାଡ଼ି ଦାସଙ୍କ ମାଳିକା, ମନବୋଧ ଚଉତିଶା, ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କ ଶ୍ରୀରାଧା ବାତୁଳୀ—ଅହା ସେ ଅମର ପଦସବୁ ଯା’ କାନରେ ବାଜୁଛି, ସେ କି ଏ ମିଛମାୟା ସଂସାରକୁ ଆଶା କରିବ ?

ରଘୁ—ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟା—

ହର—ସେ ବିଷୟରେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଶିଖାଇବାକୁ ଅଛୁନା ? ଏ ଗୁରୁ ଯଦି ଚଅଁର କେଶୀ, ତାଳ ମୃଦଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗରେ ଆଖି ଠାର ଅଣ୍ଟା ହଲେଇଦେବ; ଗାଁଯାକର ରଣ୍ଡ ଛୁଟିବ, ଜଜ୍‌କୋର୍ଟ ହାକିମମାନେ ପର୍ଯ୍ୟ ଖୁରୁସିରୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିବେ ।

ଗୁରୁ—ଦେଖିଥିବ କାଳୀତଳ କାଳୀ ଦେଉଳରେ—

ହର—କହନା କହନା ତୋ ମୁଣ୍ଡା ଲଗାଇ, ସେ ନଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡ, ସେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ତେଲିଛଡ଼ା ଆଠିକା ଘର ଦିଶୁଥାଏ ।

ଗୁରୁ—ଜୁଆନବେଳେ କହୁଚ ପାଲା ଗାଉଥିଲି—

ହର—ଦେଖିଛି, ଦେଖିଛି—ମଟପ ନ ଚାଲିଲେ ଗୋଟାଏ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ରଙ୍ଗା ଜଆଁଇଙ୍କୁ ଗୁରୁ କରି ଥୋଇଥାନ୍ତି ନା ? ଏଯାଏ ଏ ବୟସରେ ବି ଆନନ୍ଦମୟୀଙ୍କ ଚରଣାମୃତ ସାଙ୍ଗରେ ଦିଗଣ୍ଡ କଲିଙ୍ଗାଭଙ୍ଗା ନାଚେଇ କରି ଗିଳିଦେଲେ ଜୁଆନ ଭେଣ୍ଡିଆ ହବାକୁ ବା କେତେ ଷଣ—

ଗୁରୁ—ଆଉ ବୟସ କାହିଁ ଥାଇ, ପାଚିଲା ପୁଣି ଉପୁଜାଇ—ତେବେ କଥା କଣକି, ବୃନ୍ଦାବନ ଯିବା ଲାଗି ମାସକୁ ପାଞ୍ଚଏ ଟଙ୍କା ଧରେଇବାକୁ ହବ । ସେଥିଲାଗି ଭାବନା କଣ—ତାଙ୍କ ସରିକ ସଦର ଜମା ତ ଗୁଳାଏ ହଜାର—ଆଗେ ଏହି ପଞ୍ଚଙ୍କ ଆଗରୁ ଦଲିଲଟା ହୋଇଯାଉ ।

ରଘୁ—ମାସକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ! ବେଶ ଏ ଅଧିକ ହୋଇଯାଉଛି ।

ହର—ଅଜ୍ଞା, ସେ ସ୍ତ୍ରଉଁ'ଙ୍କ ତ କାଳି କାଗଜ କଲମ ମୁନର କଥା । ଷାଠିଏରୁ ଶୁନ୍ହଟାଏ ପୋଛିଦେବା କି କଠିନ ?

ରଘୁ—ଓଃ, ବଞ୍ଚିଲି ତେବେ, ଆପଣ ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ ସାରନ୍ତୁ—

ହର—ସନ୍ଧ୍ୟା ତ ତାଙ୍କ ଗାଇଖାନାରେ, ଅହ୍ନିକ ତ ମୋ ଥାଳରେ । ଆରେ କିଏ ଅଛରେ, ବାବା ସିଦ୍ଧ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ କୋଷ୍ଠ ସାଫି ଲାଗି ଟଗାଳାଏ ହାଣ୍ଡି ଆଉ ହାଣ୍ଡୁଆ ଦେଖି କଲଦାଟା ଆଣରେ—

ଗୁରୁ—ଅଛି ବାବା ଅଛି, ମୋ ପାଖରେ ମୋ ଝୁଲିରେ ଅଛି, ସବୁ ଅଛି । ତେବେ କହୁଥିଲି କଣକି—ନିକଟରେ ଆମ ତପୋବନରେ ବାସଯାଧା । ଘରଟି ପୁଅଟିର ବ୍ରତଘର ମଗୁଣିରେ ସାରଦେବା କଥା । ତୁମ ମା' ଗୋଟସଇଁ କହୁଥିଲେ 'ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିବ, ମୋ ବଡ଼ଙ୍କୁ ଲାଗି ଦପକ ସୁନା ବଳା କରିଦବ ।' ଝିଅଟାର ତାବିଜ ଧା'ପଟ ଖଣ୍ଡ କରି ନୂଆ ନ କଲେ ସେଇଟାବି ଅତଭକା ବୁଲୁଛି—ମୋର ଏ ନିଜର ପିନ୍ଧିଲା ଷୀଠିଖିଦରିଟା ବି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଦୁହିଁଲା ଗାଈଟିଏ ନୋହିଲେ ବି ମଠରେ ସ୍ୱସଦାହାସ୍ୱ ଜୀଉଙ୍କ ସେବା ଚଳିବା କଠିନ—ଏଥିକୁ ତ ଜାଣ ବାପ, ଆମର ଯାହା କିଛି ସମ୍ବଳ କେବଳ ତୁମ ଭଳି ଭକ୍ତଙ୍କର ଭକ୍ତି—

ରଘୁ—ହଉ ଆପଣ ଆସନ୍ତୁ—ଏ କିବା କଥା—ଦେଖାଯିବ ।

ଗୁରୁ—ଆସେଁ ବାପା, ଗୋବିନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ହର—(ପଥ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଚଟି ଦେଖାଇ) ଗୁଣ୍ଡିଗଲାବେଳେ ବେହୁଗୋସାଇଁ, ନିଜ ଭୋଗ ଲାଗି ଦଶମାଣ ଲାଖରାଜ୍ ବାହିଲେ ଆଉ ଦଶଟା କଢ଼ିଆଗଛ ।

ରଘୁ—ଦେଖିଛ, ବେହୁପୋ ଥୋଇଦେଲା ଗୋଟାଏ ତାଲିକା—

ସଞ୍ଜରେ ପୁଅ, ନାତି, ଅନ୍ତେବାସୀମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା ଗାଉଥିବେ । ମୁଁ ଜାଣି ହୋଇଛି ଗୋଟାଏ ଭୁଲିଲା ଗାଈ । ହଉ ମଉ ଆଗେ କାମିଠା ହାସଲ ହେଉ, ତେଣିକି ଭୁ ଗୁରୁଙ୍କୁ, ମୁଁ ବି ଚଉକଠ ଟେକିଛି ଅନ୍ତୁ ଦେ !

(ରାଜା ମହାପାତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ନାଃ ବାବୁ, ସେ ହେବା କଥା—

ରଘୁ—କିପରି ?

ରାଜା—ମୋ ପରି ଲୋକ, ଅଳ ତୋଉପର ଜାଡୁଅରେ ଟେମାଙ୍ଗ୍ରାଡ଼ି ରହୁଛି ଟି ! ଅପିଲ୍ କର—ନାଃ, ଯାହିଙ୍କର କରଜା ଦଉଛି ନେ—ନାଃ । ସେଇଟି ବୁଝିଲ ନା ବାବୁ, ଜମି-ଦାରଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମାମଲା କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ପଛେ ଜମିଦାର ଦେଖାଇବ କରି, ଭିଟାମାଟିରେ ବାଇଗଣ ଲଗାଇ, ଜୀବନରେ ମାରିଦେଉ—

ରଘୁ—ନୀଉ, ଅନ୍ୟ ବାଟ ଧର । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଓକିଲ ସାକ୍ଷୀ ଦେଉଛି, ହାକିମରେ ଠିକାର ହେଣ୍ଡନୋଟ କରାଇ ଦେଉଛି; ତୁମେ ନାଲିଶ କର ତା' ଜମିଗୁଡ଼ାକ ନୋରକ୍ କରଭ ! ତେତିକି ଭାଇଙ୍କର ଆମର ବିକ୍ରାଜଣା—

ରାଜା—ବହୁତ ବାକି, ବହୁତ ବାକି—। ଯାମା ମଙ୍ଗରାଜର ସେ ଭିଟାରେ ବାଇଗଣ—ବାଇଗଣ ଲଗେଇବାକୁ ହବ; ଆଉ ତାଙ୍କ ଆଖୀପାଖିଆ ସଭିଙ୍କୁ ବଣ୍ଟାବଳି ଦବାକୁ ହବ, ଶାମଙ୍କ ସେ ଭଉଣୀ, ସେ ବନ୍ଧୁବାବାଳୀକୁ ଘରୁ ବାହାର କରି ଆଣି ଆମ ଭୁଆସରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଏତକ ହେଲେ ହୋଇଲା, ତେବେ ହରପଛନାଏକ ମ୍ୟାନେଜର କାହିଁକି ?

(ସହସା ସନ୍ତୁବାବା ପ୍ରବେଶ)

ସନ୍ତୁ—ତା' ନହେଲେ ଲୋକେ ଜମିଦାର କହିବେ କାହିଁକି ! ଗଣ୍ଡୁବଙ୍କ

ତଣ୍ଟି ଚିପିବ, ମୁରୁବୀଙ୍କ ଆଗରେ ଡମ୍ଫ ଦେଖେଇବ, ହିନ୍ଦୁ ବହୁ କୁଳବଧୂ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟାଙ୍କ ଇଜ୍ଜତ ନେବ—ତା' ନୋହିଲେ ସେତେବେ ଭାରତ ମୁଖ ଉଜ୍ଜଳ ହେବ କିପରି ?

ଭଗୁ—କିଏ ଏଇଠା ?

ସନ୍ତୁ—ଚିହ୍ନିବେ କିପରି ବାବୁ ? ଆମର ତ ଧକ୍କାଡକଣା ପୋଷାକ ନାହିଁ, କି ଗାଡ଼ିଘୋଡ଼ା ମହଲ ନାହିଁ, କି ଆମ ପିଣ୍ଡାରେ ଝାଡ଼ଲଣ୍ଠନ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ବାବାଜୀହାଏ, ଅଂଗ୍ରେଜ ଜାଣି-ନାହିଁ କି ମାଉଁସ, ମଦ, ଡିମ୍ ଖୁଣିନାହିଁ । ସଭ୍ୟତାର ପୋଷାକ ତଳେ ନିଜର ଦୁଷ୍ପ୍ରବୃତ୍ତିକି ଢାଙ୍କିବାକୁ ଶିଖିନି, ପରନିନ୍ଦା ପରଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ଲାଗି ବା ନିଜର ବଡ଼ପଣର ବାଇଦ ପିଟିବା ଲାଗି Club ଥିଏଟର, ମିଟିଂ ଇତ୍ୟାଦି କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଏନାହିଁ—ଚିହ୍ନିବେ କିପରି ?

ଭଗୁ—ସରକାରଙ୍କ ଦାଗୀ ଜାତିର ଲୋକ ହେଲଣି ତ !

ସନ୍ତୁ—ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ଲୋକସବୁ ଯେତେବେଳେ ଗୁଣ୍ଡାମି ଫଳରେ ଉପାଧି ଉପରେ ଉପାଧି ମାରୁଛନ୍ତି, ଆମର ତ ଦାଗୀ ହେବାରେ ଗୌରବ ଓ ଗର୍ବ ଅଛି ।

ଭଗୁ—ଶଳା କି ପ୍ରୟୋଜନ ଏଠାରେ ?

ସନ୍ତୁ—ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଉଆସ, ତାହାର ଦରକାର ନଥାଏ ଏଠାରେ । ତୋଷାମଦିଆଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ଥାଏ, ମୋସାହେବଙ୍କର ପ୍ରୟୋ-ଜନ ଥାଏ, ଫିରିଙ୍ଗୀ, ଖାଲକାରିଆ, ଗୁଣ୍ଡା, ବେଶ୍ୟା, ମଦୁଆଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ଥାଏ; ଗୋଟାଏ ନଙ୍ଗଳା ଲେଙ୍ଗୁଟିଆ ବାବାଜୀର ପ୍ରୟୋଜନ ନଥିବ !

ଭଗୁ—ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଭିକ୍ଷା ଲାଗି ? ଲଙ୍ଗରକୁ ଯାଅ—ବଳେ ବରତ କରୁଥିବେ ସଦାବ୍ରତର—

ସନ୍ତୁ—ମୁଁ ତ କୌଣସି ଭିକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହାନ୍ତି—ହୁଏତ ଶୁଣିଥିବେ ନାଆଁ—ମୋ ନାଁ ସନ୍ତୁବାବା ।

ରଘୁ—ଓ, ତୁମେ—ତୁମେ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ? ତୁମେ ତ ତୀର୍ଥବାସ କରୁଥିଲ—

ସନ୍ତୁ—ହଁ ସବୁ ତୀର୍ଥ ବୁଲି ବୁଲି, ଆସିଛି ଜନ୍ମଭୂମିର ଏ ତୀର୍ଥରେ ଦେହ ରଖିବାକୁ—

ରଘୁ—ହଉ, ଯାଅ କଚେରୀକି, ଖୋରାକୀ ପାଇବ ।

ସନ୍ତୁ—ଖୋରାକୀ ଲାଗି ଆସିନାହିଁ ବାବୁ, ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଭିକ୍ଷା ଅଛି ପାଇଲେ ଚାଲିଯିବି ।

ରଘୁ—କଣ ? ଶୁଣେ—

ସନ୍ତୁ—ରଘୁନାଥ ବାବୁ, ଗରିବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଥିଲି ତୁମ ବାପାଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ—ତୁମେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତଳକୁ ଖସିଯାଉଛ । ଏ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ନ, ଗରିବଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର, ସତୀଙ୍କର ସର୍ବନାଶ—ଏ ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ଏଥିର ପରିଣାମ ବଡ଼ ଭୀଷଣ ।

ରଘୁ—ଓ ଏ ଆଇଲେ ମୁରବି ପଣରେ ମୋତେ ହିତୋପଦେଶ ଶିଖେଇ ଦେବାକୁ— ହଉ, କିଏ କହିଲା, ମୁଁ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ନ କରୁଛି ବୋଲି ? କେଉଁ ସତୀସାଧ୍ୱୀଙ୍କର କି ସର୍ବନାଶ କରିଛି ବୋଲି ?

ସନ୍ତୁ—ବିରକ୍ତ ହୁଅନା ବାବୁ ! ଏହି ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାହା କଲ, ବା ଯାହା କରିବାକୁ ଯାଉଛ, ତାହା କି ନୀତି ଓ ଧର୍ମସଙ୍ଗତ ? ଖୁଡ଼ୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜାଲ ଉଇଲର ପରିକଳ୍ପନା, ଗୋପନାଥଙ୍କ ଝିଅ ଉପରେ ପାପଦୃଷ୍ଟି—ଏସବୁ କି ତୁମ ଭଳିଆ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବଂଶର ଆଶା ଭରସା ଲୋକଙ୍କର ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ! ତୁମର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ସମ୍ପଦ

ଅଛି—ଧନବଳ ଜନବଳ ସବୁ ଅଛି—ଇଚ୍ଛା କଲେ ତୁମେ
କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟରେ ଏ ପଲ୍ଲି ପ୍ରାଙ୍ଗଣରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
ପୀଠବେଦୀ କରି ପାରନ୍ତ—ଇଚ୍ଛାକଲେ Tataଙ୍କ ପରି
ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ ପତିଙ୍କ ଅନ୍ନ ଦେଇ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ହୋଇ-
ପାରନ୍ତ—ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିଭୂତିରେ ଦେଶମାତୃ
ଅଲଙ୍କୃତ କରିପାରନ୍ତ—କିନ୍ତୁ ତାହା ନ କରି, ତୁମେ
ହୋଇଛ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ହାହାକାରର ମୂଳ
କାରଣ । ତୁମର ଅର୍ଥ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ବଢ଼ୁଛି 'ମାଇ ଗୁଣ୍ଡା
ପାଜି ଶଇତାନ୍ ଧଡ଼ିବାଜଙ୍କର ପ୍ରଭାବ—କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଜାଣିଥା
ରଘୁବାବୁ, ଧର୍ମରେ ଜୟ ଓ ଅଧର୍ମରେ ପରାଜୟ ଏହାହିଁ
ଚିରନ୍ତନ ମହାସତ୍ୟ, ଆଜ ସେ ନ୍ୟାୟଦଣ୍ଡର ନିଷ୍ଠୁର ଜଣେ
ମାଲିକ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କଠି ଓକିଲ, ଟରଣୀ, ଟାଉଟର ବିଦ୍ୟା
ବୁଦ୍ଧି ବାହୁବଳ ସବୁ ନିରର୍ଥକ—

ସାଙ୍ଗ—ମାଲିକ କଥା ମିଛ ହବନା । ଆସୁଛନ୍ତି, ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗୋଟି
ଗୋଟି ମିଳୁଛନ୍ତି; ସ୍ୱଧନ୍ୟାସଭା—ବେଳ ହୋଇଗଲା ପରି—

ରଘୁ—ହାଓ, ଜମିଦାରଙ୍କର ସବୁ ଦୁର୍ଗୁଣ ତ ଗାଇଗଲ—ଏଥର
ଭଲେ ଭଲେ ବାଟ ଧର ତ ମହାରାଜ । ତୁମର ଏ ବ୍ୟାସ
ବଶିଷ୍ଠ କପିଳଙ୍କ ବଚନ ଗରବ ଭିକମଗା ମାଗିଖିଆଙ୍କ ପାଇ
—ବୁଝିଲ, ଏ ସବୁ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ନୀତି ନୁହେଁ—। ଆମେ
ବଡଲୋକ, ଆମର ପଥ ନିଆରା—ରାଜନୀତି—ଶୁଣିଛ ତ
ଅଛି ବୋଲି ଆଉ ଗୋଟାଏ ?

ସନ୍ତୁ—ନିଜେ ସେ ପଥର ପଥିକ ନୁହେ ପଛକେ, ସେ ବିଷୟରେ ଯେ
ଏ ବୁଲା ବାବାଜୀ ଏକାନ୍ତ ଅନଭିଜ୍ଞ ତା' ମଧ୍ୟ ଭାବନାହିଁ ।
ଭାରତର ନାନା ସହରବାଟିରେ ବୁଲିଛି, ଦେଶ ବିଦେଶରେ
ବହୁ ରାଜନୀତିଙ୍କ ମହଲରୁ ସମାଦର ମିଳିଲ ମଧ୍ୟ—ବୃଷ୍ଟିକ୍ୟ

କଣାଦଙ୍କର ବହୁ ସୁତ୍ର ମୃଗାସ୍ତ ରହିଛନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଦସ୍ୟୁନୀତିକୁ
ରାଜନୀତି ବୋଲୁଛ କାହିଁକି ? ରାଜନୀତି ଏତେ ସରଳ
ସୁଗମ ଶାସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, ଯେ ଭୀରୁ କାପୁରୁଷ, ଲମ୍ପଟ ସ୍ୱାର୍ଥପର-
ମାନେ ତାହାର ମର୍ମ ବୁଝିବେ । ରାଜନୀତିରେ ହୁଏ ଦେଶର
ଧନ, ଧର୍ମ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଅଭ୍ୟୁଦୟ—। ରାଜନୀତି ସୃଷ୍ଟି କରେ
ବୀର—ରାଜନୀତି ବଢ଼ାଏ ତେଜ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ—
ଶତଯୁଗର ଶତ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ମଶାନ ଉପରେ ଗଠନ କରେ
ସୌମ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଅଟ୍ଟାଳି । ଦସ୍ୟୁ ତସ୍କରଙ୍କର ନୀତି ଗୁଡ଼ାକୁ
ରାଜନୀତି କହୁଛ କାହିଁକି—

ରଘୁ—ଭାବୁଛ ବୋଧହୁଏ ଆମର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ କିଛି ନାହିଁ—ହିଁ ବରଷ
ରାସ, ଦୋଳ, ଦଶହରାରେ ନିକୁଚ୍ଛି ଦଶହଜାର ପଙ୍କ
ପଡ଼େ ନା—ପୁରି, ମାଲପୁଆ ଘିଅ, ଦୁଧ, ମାଛ, ମାଉଁସର
ସମୁଦ୍ର ଭସେଇ ଦେଉଁ ନା ? ସଦାବ୍ରତ ପାଇଁ ହଜାର
ଏକର ଜମି ଦିଆ ହୋଇଛି ନା ? ସ୍କୁଲ, ସଭା ସମିତି,
ଥିଏଟର, ନାଚ ତାମସାରେ ବର୍ଷକେ ଦଶହଜାର, ଖର୍ଚ୍ଚ
କିଏ—

ସନୁ—ଅଛି, ସବୁ ଅଛି । କିନ୍ତୁ—

ରଘୁ—କିନ୍ତୁ କଣ ?

ସନୁ—ଟୋକୁ ମାତ୍ର ଯୋଗାଦାନ—ଏସବୁ ନ କଲେ ଧନୀ ଲୋକ-
ଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରରକ୍ଷାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ଯେ—ଦୁଷ୍କୃତ-
ମାନଙ୍କୁ ଠକିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରବଳ, ଦେଶବାସୀଙ୍କର
ଆଖି ପାଣି ହାହାକାର ଯୋଗୁଁ ନାଁ ବାହୁଏ ମୁଖା ମୃତ୍ୟୁ ବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନଥିବାରୁ, ସବୁ ଲୁଣିଆ—

ରଘୁ—ହଉ, ଏଥର ବିଦା ହୁଅ ତ, ତୁମର ସେ ନେକ୍‌ଟିଆ
ଗାନ୍ଧିବାଦ ଶୁଣିବାକୁ ଆମର ବେଳ ନାହିଁ—ସିଦ୍ଧା ଗୁଳିଯା'
ନଷ୍ଟବାଲିକି—

ସନ୍ଥ—ଦେଖୁଛି ଧ୍ୱଂସପଥରେ ବହୁତ ତଳକୁ ଗଡ଼ିଗଲଣି, ପଛ
ନେଉଟିବା ଅସମ୍ଭବ । ଶୁଣିଲି ବାପାଙ୍କ ମୂଳଧନରୁ ଏହି
ମାତ୍ର ବର୍ଷ ଭିତରେ ସାତଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେଣା କରିଛ—

ରଘୁ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ତ ଅଦା ବେପାରୀ, ଭିକମୁଠିକୁ ବାରଦୁଆର
ବୁଲିଲା ଲୋକ, ଏସବୁ ଜାହାଜ ଖବରରେ ତୁମର କି
ଦରକାର ? ଜାଣତ ମୋର ଜମିଦାରୀର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ଦୁଇ
ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା—

ସନ୍ଥ—ଜାଣେ ବୋଲି ତ କହୁଛି । ଏତେ ଆୟ ଏତେ ରୋଜଗାରରେ
ଅଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ତୁମକୁ ? ଗରିବ କଥା ହୁଏତ ଏଥିଣି
ଗଡ଼ୋଉଛି, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯା' ଦେଖୁଛି ତହିଁରେ ମୋର ପରି
ଦାନା କନା ପାଇଁ ବାରବୁଲା ଭିକାରୀ ହେବାକୁ ତୁମର
ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ।

ରଘୁ—କଣ ପିଅଦା ଡାକି ଦ ଗୁରହା ଧକ୍କା ଦେଲେ ଭଲହେବ—

ସନ୍ଥ—ଏତେ ଧକ୍କା ଖାଇଛି ଜୀବନରେ, ପିଅଦାଙ୍କ ଧକ୍କା ଆମକୁ
ଚନ୍ଦନ । ଯିବି ତ ନିଶ୍ଚେ—କିନ୍ତୁ ଯିବା ଆଗରୁ କହିଯାଏଁ—
ଆଜଠୁଁ ତୁମର ଆଉ ଏ ବାରବୁଲା ନେଙ୍ଗୁଟିଆର ବାଧ
ଶୁଣିଲି । ନିଜର ବୁନିଆଦୀ ଘରଟି ଖାଇ ସାରିଲଣି, ସାଧୁ
ପଣ୍ଡାଙ୍କର କେତେ ମହତଧନ ବୁଡ଼ାଇ ସାରିଲଣି । ଏଣିକି
ତୁମର ପ୍ରତି କର୍ମରେ ବାଧା ଦେବି ମୁଁ । ଖୁଡ଼ୀଙ୍କୁ ତୁମର
କଦାପି ବୃନ୍ଦାବନ ଛାଡ଼ିବିନାହିଁ । କି ସରକାର, କି ପ୍ରଜା,
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଦେଶେ ଦେଶେ, କାନେ କାନେ ପ୍ରଚାର
କରିବି ତୁମର କୌଶଳ କୁମନ୍ତ୍ରଣାର କଥା । ତୁମେ ଡାଲେ
ଡାଲେ ଗଲେ, ମୁଁ ଯିବି ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ । ଶେଷକଥା—ସେ
ଅନାଥିନୀ ବିଧବା ଶୋଭାର ହତ୍ୟାରୁ ନାଶର କଳ୍ପନା କର-
ନାହିଁ । ବଳେ ନିଜର ଜୀବନ ଦେବାକୁ ତିଆର ଥିବ ।

ଦେଖିବ ଏଣିକି, ତୁମର କପାଳ ଜମିଯାଉ ଛୁଆ—ଅଟେ, ର
କପାଳ ବାସ୍ତୁବସ ଚାରଟୁଳ ଭକାସ୍—   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ହର—ଏ ବେଶ୍ୟାପଟା ତ ଗୋଟାଏ 'ଗବବ-ଗୋବସଇଁ'—

ଭଗ—ଆଚ୍ଛା ଏଗୁଡ଼ାକୁ ଭମିଭନାଷ୍ଟ ଭରଦେଲେ ହବନାହିଁ ?

ହର—ହବ, ମବ, ସବୁ ହବ—

ଭଦ—ଅଚ୍ଛା, ଏ ବେଢ଼ସଗୁଡ଼ାକୁ ଯୋଚ୍ଛଦେବା କି ଏବେଡ଼ କଠିନ
ହରବାବୁ ! ନା, ହରବାବୁ, କାଲି ଫଜର ଭିତରେ ଟାଉଡ଼ୀ
ଯେପରି ବିଦା ହୁଅନ୍ତି ତାହାଁକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କର—ହିଁ ଦେଖ,
ସେ ଗଲାବେଳକୁ ଭଲକରି ଆଖିରୁ ଯିମିତ ପାଣି ଗଡ଼ୁଥିବ—
ବୁଝିଲ—ହୁଁ—

ହର—ଦ ଗ୍ଣର ଚୋପା କଣ, କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଆଖିପାଣିରେ ଅଣ୍ଟ ଏ
ବନ୍ଦଳର କାଦୁଅ କରିଦେଲା । ବନ୍ଧୁପ୍ରାଣ, ତେଜ ଟାଣିଆ,
ଶୁକ ଅପା, ମାଣିକମା' ଆଉ ଉଡ଼ାଣିଆ କାନ୍ଦଲବାଲାଙ୍କ
ଅଭାବ ହବନା ଆମକୁ ।

ଭଦ—ହଉ ଚୁଲ ଡାଇନିଂ ହଲକୁ—   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରାଜପଥେ ଭିକାରୀ)

ହୁଅନା ବାବୁ ଧରମ ପଥ ବଇର—
ଆଜ ନୋହୁ ପଛେ, କାଲିକ ଦେଖିବୁ
କଳିଙ୍ଗା ଦେବ ଉଦାର ।
ସ୍ୱପନ ଦୁନିଆ ସ୍ୱପନ ଜୀବନ
ସ୍ୱପନର ମାୟାପୁରୀ,
ଆଖି ବୁଜିଦେଲେ ପଲକେ ନଥିବ
ଲଗିଲି ଚାଲ ଭୋଗୀ ।

ଫୁଟିଛୁ ଗୋଟାଏ କୁସୁମ ବାବୁରେ
ସୌରଭ ଦଣ୍ଡେ ଦେଇ ଯା',
ଧାନ୍ତୁ ସେବ ପ୍ରେମ ମଧୁ ଟୋପାଏ
ପିଇ ଯା' ପିଆଇ ଯା';
ଧନବିଦ୍ୟା ଗୁଣ ଆଭରଣ ଲାଗି—
ନୁହେଁ ଆଦର କାହାର,
କୁଅଧାଣି ଯଥା ନିର୍ବାଧ କରିଲେ
ଧରେ କି ଗନ୍ଧ ନାଭର,
ସେତେଜେ ଡାଳୁଥିବୁ ଝୁଙ୍କି ଉଠିବ,
ତ୍ୟାଗରେ ପ୍ରେମ ତୋହର ।

— (*) —

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦେବାଳୟ ଦ୍ୱାରେ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥୁଥିଲେ ଶାରଦାଦେବୀ)

ଶାରଦା—ବିଧବା ହେଲି, ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ସବାଗ ସବୁ ତ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଲି, ବାରବ୍ରତ ଧ୍ୟାନ ନିଷ୍ଠା ଉପାସନା ସବୁ ତ ଯଥାଶ୍ୱତ ପାଳିଲି, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ନିଆଁ ଜଳୁଛି ତାହାର ଉତ୍ତାପ କିଛି କମିଲା କି ? ଆଉ ତ ସେ ଗୃହ ଫେରିବେ ନାହିଁ, ଆଉ ତ ଏ ମରୁଭୂମିରେ ଶୀତଳଧାର ବହିବନି— ଆଉ ତ ଅନ୍ଧାର ଘରରେ ଦୀପୁଅ ଜଳିବନି—କାହିଁକି ଏ ସନ୍ତାପର ଉତ୍ତାପ, ଅଛି ମାତ୍ର ବୃନ୍ଦାବନରେ—ସତେ କି ଲେଖିଥିଲି ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଅଛି ! ସତେ କି ସ୍ୱାମୀ ମାଧବଙ୍କର ପ୍ରେମାମୃତରେ ମଲ ଦଳ ପୂଣି [illegible]—

(ଶାରଦା ଓ ସନ୍ତୁବାବା)

(ରାଗ—ଖାମ୍ବେଜ୍—ଅଠତାଳି)

ଛୁଟିଗଲା ଜାତି ଗୋଷ୍ଠ ନ ହୁଅଇ
ଘଣ୍ଟା ଝରମର ଗାର;
ବନ୍ଧୁଭ ବଧାନ ଠିକି ଠିକା କରି
ପାରୁ ଚେତେବ କର ଧାର ।
ଭଜନରୁ ରଙ୍ଗ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିଭୂତିରେ
ବିକଶିବ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି,
ନିଧିବ ଦେବତା ଫୁଲ ଝେଟେ ଆସି
ଗାଳିବେ ଭୂପତି ବାଛ ।
ଧାଇଁଯିବ ମନ ଶୂନ୍ୟ ଗଗନରେ
ଫୁଟିବ ଅନନ୍ତ ସ୍ୱର ।

ଶାରଦା—କିଏ ଆପ ?
ସନ୍ତୁ—ବାରବୁଲା ବାୟା ପୁଅଟାଏ ଭ୍ରମର ।
ଶାରଦା—କଣ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ?
ସନ୍ତୁ—ମା'ଟିଏ ପୁଅ ଯାହା ଖୋଜେ—ସ୍ନେହ, କରୁଣା, ଆଶୀର୍ବାଦ—
ଶାରଦା—ଠିଆ ହୁଅନ୍ତୁ ଟିକେ, ଦେଖନ୍ତୁ ଭଷା—
ସନ୍ତୁ—କଣ ଦେବେ ? ମାଟିଏ ଖୋଜିଲି— ?
ଶାରଦା—ନ ହୁଏ ଦୋଷ ମା ଦେଉଛି—
ସନ୍ତୁ—ମୁଁ ତ ଆସିନାହିଁ ମା' ଠାକୁ ଖା ଖୋଜିଲା ଲାଗି ? ମୋତେ ଚିହ୍ନି ପାରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗତ ସ୍ୱାମୀ ବଡ଼ବାବୁଙ୍କର ସେହି ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ, ମୋର ନାମ ସନ୍ତୁବାବା—
ଶାରଦା—ଧନ୍ୟ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର, ଭାବିଛି କାଲି ବୃନ୍ଦାବନ ଯିବି । ଆପଣ ବେଦଜ୍ଞ ନିଷ୍ଠାପର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ମୋର କଣ୍ଠି ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ସନ୍ତୁ—ମା'ଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ କଥା—ତୀର୍ଥବାସ କରିବେ ?

ଶାରଦା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତ ସେହିପରି, ତେଣିକି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ।

ସନ୍ତୁ—କୋଉଠି ମା ସବୁ—ତୁମର ସନ୍ତାପ ଓ ବେଦନାର ଉତ୍ସ କେଉଁଠାରେ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ମାଆ ଜୀବନର ତୃଣ୍ୟ ବା ଚାପଲ୍ୟ ସବୁ ତ ପରିତ୍ୟାଗ ନୁହେଁ ମା—ବରଂ ମାଆ ପଣରେ ସ୍ୱାମୀତ୍ୱ ହୋଇଛି ବୋଲି ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଛ ମା ! ହଜାର ହଜାର ନରନାରୀ ତୁମର ମୁହଁପିଟି କରୁଣା-ପ୍ରାର୍ଥୀ, ତନାଦାନରେ ଚାଲି ପାରୁନାହିଁ, ପେଟକୁ ପେଟେ ଦାନା ନାହିଁ, ପିଠିକି ଖଣ୍ଡେ କନା ନାହିଁ । ଦରିଦ୍ର ନିରକ୍ଷର ଅଜ୍ଞ, ଲୋକରେ ଅନ୍ଧ ମାଠ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ନିରାଶ୍ରୟ ଭାବରେ ଅପମାନରେ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ମନ ବଳୁଛି ତ ତୁମର ! ତୁମେ ଗଲେ ଏମାନଙ୍କର କି ଦଶା ହେବ ତାହା କି କଳି ପାରୁନା ? ଦେବତା ବୋଲି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ—ଆଖି ଆଗରେ ଏ ଜୀବନ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା ନକରି, ଯାଉଛ କଳ୍ପନାର ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ—କିଛି ଫଳ ନାହିଁ ତହିଁରେ—।

ଶାରଦା—ଶାନ୍ତି ନା ବୃନ୍ଦାବନରେ ନାହିଁ ?

ସନ୍ତୁ—ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ କେଉଁଠି ନାହିଁ—ତାହା କି ତୁମେ ନିଜେ ବୁଝିପାରୁନା ? ଆଜି ଯେ ତୁମେ ଉଦାସିନୀ ହୋଇ ବାହାରି ଯାଉଛ, ଏହା ତୁମର ପ୍ରାଣର ପ୍ରେରଣା ନୁହେଁ । ନାଇଁତ ତୁମର ପୁତ୍ରବ୍ରତ ରଘୁନାଥଙ୍କର କୁଟିଳ ପ୍ରବଞ୍ଚନାରେ ଓ ତୁମର ସେହି ଭଣ୍ଡ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶରେ । କୌଶଳରେ ତୁମର ଜମିଦାରୀକୁ ହଜମ କରି, ଜାଲ ଉଇଲ ବଳରେ ବେଦଖଲ କରି ତୁମକୁ ଭିକାରୁଣୀ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର । ଭୁଲିଯାଅ ବୋଲି

ମାଆଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାର ଦେଖ ତ ତୁମର ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କର ଜଣେ ଢାଳିଲା । ଯୋଗିଆର ଆଉ ମା'—ଏମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ ଦାନ ସ୍ନେହ, ମମତା, ଦୁଃଖଭାଗ ଦେବ ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଛ, ଟୋକି ଟୋକି ସବୁ କାଳକୂଟରେ ଭରା—

ଶାରଦା—ବାହ୍ଣିକ ଆଉ ବଚନ ! କେଉଁଠି କାଳକୂଟ ଏ ସଂସାର—

ସନ୍ତୁ—ପ୍ରଜାପାଳନ, ସନ୍ତାନଙ୍କର ସେବା, ଏକୁ କୋଉଠି ବଚନ ! ଏ ନାଟକ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ାଙ୍କ ରକ୍ତ ସାଗର ଫେଣ୍ଟ ମାହିକ ଛଟି ଦେଇ, ତୁମର ପୂଜ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବ; ନା ଏ ସମସ୍ତ ଦେଶ-ବାସୀଙ୍କର ହାହାକାର ଅଗ୍ନିରାଶି ଅଭିଶାପରେ ଜଳିଯିବ । ତୁମର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଲୁଣ୍ଠିତ ଧନ, ମାଇପେ ଝିଅ ମହୁଆ, ଗଞ୍ଜି, ବ୍ରାଣ୍ଡି ଆଉ ଗଣ୍ଡା । ସମସ୍ତଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ନାଶ କରାଇବା ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଲମ୍ପଟ ଯୁବତୀଙ୍କୁ ବଳବାନ କରୁଛ—ମାନ—

ଶାରଦା—ଏଁ, ଏଇକୁ କି କଥା କହୁଛନ୍ତି ! ତେବେ କି ଯାହା ହେବିଛି ଏତେକାଳ, ସବୁ ଭୁଲ—।

ସନ୍ତୁ—ଜମିଦାର ଘରର ବୋହୂ, ଜମିଦାର ଘରର ଝିଅ, ବଙ୍ଗାଳୀ ତୁମେ, ପ୍ରଜାଙ୍କର ଅଶ୍ରୁ ବିଶ୍ୱାସ ତୁମ ଜୀବନରେ—ଭଲ ମନ୍ଦ ମୋ ତୁଣ୍ଡରୁ ଶୁଣିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ—ଯାହା କରିବାର ଅନ୍ତରାତ୍ମାକୁ ପଚାର । ମୋର ମୁକ୍ତି ଓ ଚିନ୍ତାଧାରା କହିଥାଇଲି. ତୁମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁମେ ସ୍ଥିର କର । ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରାପ୍ୟ ପାପଠାରୁ ମୋଇବ କି ବିସର୍ଜନ। ପ୍ରାପ୍ୟ ଦଣ୍ଡୋଧର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ—ବାଞ୍ଛନୀୟ—

ଶାରଦା—ଶାସ୍ତ୍ର ଧରିଲେ କି ପାରିବି—

ସନ୍ତୁ—ଦୁର୍ଗାର ଦଣ୍ଡ ଓ ଦୂରର କଥା—ଦୁର୍ଗାର ଧୂଳି ଟିକେ ପୁଞ୍ଛି ଦେଲେ ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ବର୍ଷର ମେଘ ଜଳେ ପାଉଁଶ ହୋଇ

ଭଜନୀର । ସତ୍ୟ କି ତାହାର ଅଶ୍ରୁ ଶୋଷେ ଶୋଷେ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରେମ କି ମଥାନ୍ତି ଏ ପାପଠି ?

ଶରଦା – ମୁ ତ ଅବଳା—

ସନ୍ତୁ – ତୁମ୍ଭେ ତ ଅବଳା ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଦେଖାଦିଅନ୍ତୁ—

(ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ନରନାରୀ)

ଅନ୍ନହୀନ ଜୀର୍ଣ୍ଣବସନେ
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ! ତୁମର ଦୁଆରେ—
ଗୁହାରି ମା କରୁଣା ନୟନେ ଚାହ
ଜିଲାଅ ପ୍ରଦୀପ ନିଭନ୍ତ ଅନ୍ତରେ ।
ଅନ୍ନ ପରବଶ ହୋଇଲୁ ପେଟରେ;
ଧନୀ ଦ୍ୱାରେ ଗଲୁ ପିଟିଲେ ଗୋଠରେ;
କଷ୍ଟ ଢାକିଦେଲୁ ଅଖିପାଣି ଟୋପେ
ହୃଦୟ ସ୍ଥାନ ତା ଅଙ୍ଗାର ଅଗରେ ।
ଦଇବ କଲା ଦାନ ମାନବ ଜୀବନ,
ସେ ନନ୍ଦନ ବନ ହୋଇଲା ଶ୍ମଶାନ;
ନିର୍ଦ୍ଧନ ହାହାକାର, ଧନୀଙ୍କ ଉପହାସ
ତତଲା ପାଣିଛୁଟ ନିର୍ମମ ଝଞ୍ଜାରେ ।

୧ମ ଭିକାରୀ—ଅନାହାର ଖେଳ ଚେଳୁଛି ପେଟର ଗାଡ଼ରୁ, ଗଲା ନଣ୍ଡା ହୋଇଛି—ଗଇଣ୍ଟ, ପୁରୁଣା, ଢଳମ ଆଉ କାନ୍ଥ ଭଙ୍ଗିନାହିଁ ମା'—। ଉଆସରୁ ଖାଇବାକୁ ମିଳୁ ମା'—

୨ୟ ଭିକାରୀ—ଘରେ ଛଣ ନାହିଁ, ବାଉଁଶ ନାହିଁ । କଁସା ବାସନ, ହଳ ବଳଦ ସବୁ ଯାଇଛି । ଧନୀଙ୍କ ଦୁଆରେ ଠିଆ ହେଲେ ତତଲା ପାଣି ଛୁଟୁଛନ୍ତି, ଠେଙ୍ଗା ମୂଳା ମାରି ଘଉଡ଼ାଉଛନ୍ତି ।
ଭିକାରୀ ସକଳଙ୍କ—

୩ୟ ଭିକାରୀ—ପାଞ୍ଚଟି ପିଲା, ତିନିଦିନ ଉପାସ—ଟେକ ମୁଠେ ଦିଅ—

୪ର୍ଥ ଭିକାରୀ—ଦୟାଳର ସନ୍ତବାବା, ଗରିବଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣିବାକୁ କେହି ନାହିଁ; ବରଷା, ପାଣି; କାଦୁଅ, ନର୍ଦ୍ଦମାଳରେ ଭୁଇଁରେ ଶୋଇ ଶୋଇ ଦ'ଟା ଛୁଆ ମଲେଣି—ମୋତେ ଯମ ନେଉନାହିଁ।

ରେବା—କିଏ ଏମାନେ ?

ଚନ୍ଦ୍ର—ତୁମର ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ମାନ୍ୟାଳ ପ୍ରଜା ଏ—ବର୍ଷ ଦଶ ପୂର୍ବେ ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥିଲେ ସବଳ ମୁଖିଆ ଚାଷୀ। କାଳେ କାଉଁଶଲେ ଦଶଆଇନ ଭାଗ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ନାଲିସ୍ କରି, କୌଶଳରେ ନିଲାମ ଧରି, ଏଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ କରେଇ-ଛନ୍ତି। ଏ ତ ମାତ୍ର ଦୁଇଚାରିଟା ଦେଖିଲେ ଆଖି ଉପରେ। କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ଯାଜପୁରର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ କେତେ ଅନାଥ, କେତେ ଭିକାରୀ ଭିକମାଗି ପେଟ ପାଳୁ-ଛନ୍ତି। ଯାହାକୁ ପଚାରନ୍ତୁ, ଶୁଣିବେ ଅମର ଏହି ଅଭାଗା ବାଳକର ଦୁଃଖ—

ଶାରଦା—ବୁଝିଲି ଏଥର, ଏହି ଅଭାଗାଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ଫଳରେ ମୋର ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବଦୋଷରେ ପାପ ପଶିଛି। ନା ବାବା, ମୁଁ ତମର [illegible]—ଆପଣି ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ—ଅନ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ବିଦ୍ୟା ଯାହା ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଅକାତରେ ବିତରଣ କରନ୍ତୁ। ଆସ ପୁଅମାନେ, ଯେ ଯେଉଁଠି ଅଛ, ଯେତେ ଅଛ ଚାଲିଆସ। ମୋର ଏ ଜୋଡାବାଡ଼ି, ଜମି ଜମିଦାରୀ ସମସ୍ତ ତୁମର ସେବାରେ ବ୍ୟୟ କରିବି। କିଏ ଅଛ—

ପାଇକ—ହଜୁର—

ଶାରଦା—ଯା'ତ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଆଉ ସବେଗଙ୍କୁ ଡାକିଆଣିବୁ ।
ନାଏବ ବାବୁଙ୍କ ଜନ୍ମ ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ ଜୀଉଙ୍କ ଦେଉଳରେ
ଏହିକ୍ଷଣି ନଟମନ୍ଦିରର ବରତ୍ କରନ୍ତୁ । ଶୁଣ୍ ପୁଅଏ,
ସେହି ମନ୍ଦିରକୁ—

ସମସ୍ତେ—ଜୟ ଜୟକାର ହେଉ ସ୍ୱାମୀମା'ଙ୍କର ।
ଜୟ ରାଧାଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଜୟ—

(*)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୃହ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ରଜକ ମଧୁଆନ ଓ ପୁତ୍ର ଜଗା)

ରଜକ—କିରେ ଜଗା, ଏ ଦିନ କେଇଟାରେ ଦାଣ୍ଡରେ ତ କେଣି ଗାଦିଏ ଗୋବର ନଣ୍ଡା ଜମା ହେଲଣି ! କରେ ସଫା ଆଜ ପରା ହେଉନାହିଁକି ? ତୋ ମା' ଆଖି ପୁଡ଼ି ଗଲଣି କି—

ଜଗା—ସେ କି ପଧାନ୍ତୁ ବାହାର ପାରୁଛି—

ରଜକ—କି ?

ଜଗା—ତା' ଲୁଗା ଖଣ୍ଡକ ତ ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା ହୋଇ ଫଟି ଛିଣ୍ଡି ଗଲଣି—

ରଜକ—କାଲି ହାଟ ସଉଦା ପାଇଁ ପଇସା ନେଇଗଲୁ, ଆଣିଲୁନାହିଁ ସେଥିରେ ?

ଜଗା—ପଇସା ଦୋଳି ତ ଦେଇଥିଲ ଦଅଣା, ସଉଦା ଆସିବ କେତେ, ଲୁଗା କିଣାଯିବ କେତେ—

ରଜକ—କଣ ? ଦଅଣା ପଇସା ସବୁ ସାରିଦେଲୁ ପାଜିଟୋକା ! ଭଲେ ଏ ସଭାଘର ପାଇଛ କି ? ମୋତେ ତ ବାବା

ଭଙ୍ଗଦେଇଛ ଏ ! ଅଚ୍ଛା ଜଗା ନା ଚେଙ୍ଗ ଉଠିଲ ଭଣ
କହିଲୁ କି ? କାହିଁ ଆଣିଲୁ ସେ ଦୁଆବଟା, ଦେଖେଁ—

ଜଗା—ଓଁ, ଦୁପଇଆର ତେଲ, ପଇସାକର ଲୁଣ—

ରଜ—ତେଲ ତେଲ ଚେଙ୍ଗ; ଦୁପଇଆର ତେଲ ! କାହେ କାଲିଆ
ମାଆଟି ପିଣ୍ଡି କରି ଗାଧେଇଥିଲୁ ନା କେଣି ? ଓଁ, ଦାନ୍ତୁଙ୍କ
ମୁଣ୍ଡାନରେ ନଥୁ ହୋଇଛି ପରା ! ତେଲ ତେଲ ଲେପିଲୁ ତାର
ପରା !

ଜଗା—ମା କାଳୀଙ୍କ ଦୋହି, ମୋ' ସକଳ ବାପା ଆଜି ତେଲରଞ୍ଜ
—ଯାଉଥିଲି ମାଉସୀଘରକୁ, ସେହି ପାଉଦେଲି ମୁଣ୍ଡାନକ—

ରଜ—ନିଜ ତ ଆଉ ମାଉସୀଘରକୁ ଚିହ୍ନୁନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଏ ଯୋଉଁ
ବଡଖିଆଲ ତୋ' ମୁଣ୍ଡାନ ପକାଉଣି, ଏଣ୍ଡୁ ସମ୍ଭାଳିବୁ
କେମନ୍ତେ ବଡା—। ତୁ ତ ଗୁଣ୍ଡି ଗୁଣ୍ଡି ମୋ ସମ୍ପତ୍ତି
ଧନ ବୁଡ଼ଉଛରେ ଅଗାଧ ଦେବୁ ? ଭାଙ୍ଗ୍ ଆଉ ନେଇ
ବାବକୁ ଭାଙ୍ଗ୍, ତୋର ଏ ଚାଲିକୁ ବୁଝିପାରେ ।
'ନଣ୍ଡା ହେଲୁ କାହିଁକି' କେହି ପଚାରିଲେ, ଉତ୍ତରରୁ କୁସ୍ତି
ବାବାଜୀ ଦୀକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି । ହେଉ, ଏ ତ ଗଲା ତିନି
ପଇସା—ବାକି ?

ଜଗା—ଦ' ପଇସାର ମାଛ—

ରଜ—ପାଳି ଗୋଟାକ ଦ ପଇସାରୁ ମାଛ—କେତେ ତୁମ ଅପୂର୍ବ
ପେଟକୁ କିଛି ଅଣ୍ଟିବ ନାହିଁ କାହିଁରେ ! ତୁମେ ତ ସୁମ୍ଭି ଟିକା-
ଦେବ ଦେଖୁଛି—

ଜଗା—କାଲି ହାଟକୁ ଯେଉଁ ଇଲିସିମାଛ ଆସିଥିଲା, ଭାରି ଶସ୍ତା—

ରଜ—ଏ ତ ଭଲ ଇଲିସି ନା ପାଇଲୁଣି ! ଦେଖ ଜଗା, ସେ ଇଲିସି
ବୋଲି ଯେଉଁ ମାଛ, ସେ ସମୁଦ୍ର କୂଳକୁ ଚାଲି ଜନ୍ମାଇ
ଦେଇ ଦେଉଛି କି—ଭାବ ପ୍ରଭା ମାଛ—ଶେଷକୁ ଯେତେ

ସେ ନିଶା ଚଢ଼ିଲେ ଧରିବ, ତୋର ଏ ଲୀଳାସନ ଭାଙ୍ଗି ମାଟି
ଉଲ୍ଲଟା କରି ସନ୍ତୁଳା ବୁଡ଼ାଇଦେବ, ବୁଝିଲୁ ? ସୁଣ ଦୂତ,
ଏ ତ ହେଲା ତାଙ୍କ ପଇସା — ବାକି ?

ଜଗା—ପଇସାକର ପାନ, ପଇସାକର ଗୁଣ୍ଡି—

ସୁଖ—ଏଁ ପାନ—ତା' ଉପରେ ଗୁଣ୍ଡି—ସତେ ? ଏଣିକି ପାନ
ଅମଳ କି ବାହାରିଲାଣି ! ଏତେ ପାନଖାଇଲୁ ବାଲ୍ୟ ହେଲା
କେବେଠୁଁ ସେ ? ଅଚ୍ଛା ଯାଏଁ ଘରକୁ, ସେ ପାନଖିଆ ଦାନ୍ତ
ସବୁକୁ ଶିଳପଥରରେ ଝାଡ଼ି ନଦେଲେ ମୋ ଦଗା ରଘା
କରିଦେବେ— (ଜଣେ ଦୁଧବାଲାକୁ ଦେଖି)
ଉଃ ପେଟ କାଟିଲା—ପେଟ କାଟିଲା—ମାରିଦବ ମୋତେ—
ପେଟ କାଟିଲା—

ଦୁଧବାଲା—ଏ କିଏ ମଦ୍ଦାପାନି ନା ? ହଉ, ଦଉଛି—ଅମ ପାଉନା
ଗଣ୍ଡାକ ଛୁଣ୍ଡେଇ ଦଉଛି—

ସୁଖ—(ଥରଥରରେ କସ୍ତୁ ପିଠେଇ କୁଟେଇ) —କିଏ, ବାପ
ପରମାନନ୍ଦ ନା ? ଉଃ, ଆଃ, ଗଲି ଗଲି—ବାହାରିଲି—
ଆଉ ହବନାହିଁ ପବ, ନିବେଲ କଖାରୁପାଣି—ଗସ୍ୱଏ
ଗଳିଗଲା—ମାଇଲୁ, ମା' କାଳୀ—ତୋ ମନରେ ଏହୁଅ
ଥିଲା—ଅଃ, ଅଃ, (ଓକାଳ) ବାପ, ବାପରେ—ଇରେ
ଧର ରେ—

ଦୁଧବାଲା—କଣ ହାଡ଼ାବାନ୍ତି ? (ସ୍ୱଗତ) ବେହ୍ନଯୋ ତ ବାହାର-
କଲ ଗୋଟାଏ ବେଲି—

ସୁଖ—ହିଁ—ହାଡ଼ା, ବାନ୍ତି—ଅଃ ଅଃ, କଳକଳ, ଉବଉବ—
ବେଲାଏ ଉଠାବେମାରି—ତୁ ବାପ, ପଳା, ପଳା—

ଦୁଧବାଲା—ଯାଇବା ପଳେଇଥାନ୍ତି, ଢାଳିଛି କି କଂସା କିଏ ଜାଣେ.
ଦଉଛି ତେଣ ଉପରା ଦଉଣା—ବଇଶେ ହେଲ ବହୁତ

ଟପେଇଲଣି, ଆଜି ଆଉ ଅସୁଲ ନକର ଉନ୍ନୋହୁଁ—

ରାଜା—ହେବି, ହେବ, ହେବତର—ଅଃ, ଅଃ, ହେଇ ହେଇ, କଳ-କଳ, ଉଦ୍‌ବେଗ—ଧନ ଧଁ'ହା ସଞ୍ଚାର କର— ଆଜି ଟୋଟାଏ ସୁକା ପଇସା ନାହିଁ ।

ଦୁଧବାଲା—ସେ କଥା ଭଣ, ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ନବାକୁ ନେହୁ ଖାତକ ମିଳିଗଲେ ଦୁଗ୍ଧାମାର ହେଉଛ ଚଞ୍ଚଳ, ମୋ କଉଡ଼ି ଦ'ଅଣା ପଡ଼ି ରହିବ । କହିଦେଉଛୁ ଭଲେ ଭଲେ ପଇସାଟି ଥୋଇ ଦେଇ କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ପାଠିକି ଗୁଳିଯା'—ନୋହିଲେ ଜାଣି ଥ, ଆମେ ଗୋଲାସାହିଆ, ତୁମ ମାଡ଼ମିପଣ ଛାଡ଼ିବା ଦବାକୁ ଆମକୁ କେତେ ମାତର, ଝିଅ ବଜାର ମଝିରେ ଗଳାରେ ଗାମୁଛା ପକେଇ ଅସୁଲ କରିନେବି । ତୁମ ଉପଦ ମୋତେ ଭଲ ଜଣା—

ରାଜା—ବୁଝିଲୁ ବାପ ପର, ତୋ ଗୋସାପ ଥିଲା ମୋ ସଙ୍ଗାତ—ବନ୍ଧୁ ହାନସ୍ଥାରେ ଦାନ ନେଲୁଛି—

ଦୁଧବାଲା—ହଉ ହଉ, ସିଧା ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଘିଅ ଉଠେନାହିଁ—ଆଚ୍ଛା ଆଜି ଯାଉଛି, କାଲି ବଜାର ଭିତରେ କାନଠା ମୋଡ଼ି ଯେବେ ଅସୁଲ ନ କଲେଁ, ତେବେ ମୋ' ନାଁ ପଡ଼ିଆ ନୁହେଁ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭଗା—ଧାଡ଼ି ମାର ପଇସା ଦ'ଅଣା, ତେତକ ରହିଛି କାହିଁକି କୁହନ୍ତୁ । କାଲି ବଜାର ସଉଦାରୁ ଯେଉଁ ଦ'ଅଣା ଫେରେଇ ଦେଇଥିଲି, ତେତକ ଦେଇ ଦେଉନା—।

ରାଜା—ଆହା ହା, ଦାତାକର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଗୋସାପ ଧର୍ମରାଜ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଳେ ବଳେ କଲେ—! ଅରେ ଉଲୁ, ଦ'ଅଣା କରଜ ଦେଲେ ମାସ ଶେଷକୁ ପଇସାଟାଏ ସୁଧ ମିଳେ । ଇମିତ ଅଠମାସ ରଖିଦେଲେ ଅଠପଇସା ସୁଧ ମିଳିଗଲା—ମୂଳକୁ ମୂଳ

ରହିଲା, କେତେ ଖାଇବୁ ଖା'—ଲଙ୍କା କଥା ଶୁଣି ଚଣ୍ଡ
ଉଠିଲେ କେଭାର ଚଲେନାହିଁ ।

(ଅନ୍ତ ସେନା ନାମକ ଜଣେ ଖାତକ ପ୍ରବେଶ)

ଅନ୍ତ—ବଡ଼ ଅକାଳରେ ପଡ଼ିଗଲି ମହାପାତ୍ରେ, ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର
କର । ଟଙ୍କାଧନ ହେଲା ବର୍ଷଯାକ ପେଟାଣୀଡ଼ ଉପାସ—

ରାଜ—କାହିଁକି ରେ ?

ଅନ୍ତ—ଧାନ ଯାହା ମିଳିଲା, ତାକୁ ତ ଖେତଉପରୁ ଆଣି ତୁମର
ଅମ୍ବାରରେ ଢାଳଦେଲି; ମୋତେ ଟଙ୍କା ଦୋ'ଟି ଧାରଦିଅ,
ମଝେ ପେଟ ଟୋକାଣି ପେଟକୁ ଯାଉ—

ରାଜ—ଧାନ ନାହିଁ ତ ମୂଲିଆ ହୋଇ ମୂଲ ଲାଗୁନୁ—

ଅନ୍ତ—ପଇସା ଦଶଅଣାକୁ ପାଇଦା' ଗୁଡ଼ଳ, ଗୁହପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବ,
ଖାଇବା ବିନା ତ ରୋଗୀ ହୋଇଗଲେ, ଖଟିବ କିଏ ! ଆଜ
ଦୋ'ଟି ଭାତ ଖାଇଲେ କାଲିକି ହୁଏତ ତୁମର ଘରେ ମୂଲ
ଲାଗି ଧୀରେ ଧୀରେ ସୁଝିଦେବି ।

ରାଜ—ମୋଠି ସେ ସବୁ ନାହିଁ, ଦେଖ୍ ଆଉ କେଉଁଠି—

ଅନ୍ତ—ଆଉ ଯିବି କେଉଁଠି—ଉପାସ ଭୋକ, ଜଗତରେ ପୁଅଟା ଦରମଲା
ହୋଇ ପଡ଼ିଛି—ତାର ହାତରେ ଥିଲା ବଳା ଦିପଟ—
ଶେଷ ସମ୍ବଳ—ତେଣୁକ ଉଡାର ଆଣିଛି—ବଳା ରଖି
ଦୋ'ଟି ଟଙ୍କା ଦିଅ—ଅଗେ ଏ ଜୀବନଟା ବଞ୍ଚୁ—ପଛେ
ମାସକୁ ଗୁଡ଼ିପଇସା ସୁଧ ଦେବି । ତୁମର ହଜାର ଗୁଣ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ—

ରାଜ—ଆଣିଛୁ ବଳା ? କାହିଁ ଦେଖେଁ—

ଅନ୍ତ—(କାନିରୁ ପିଟାଇ ବଳା ଦେଲା, ରାଜ ମହାପାତ୍ର ହାତରେ
ତଉଲି ଦେଖ)

ସଜ୍ଜ—ଏ ଦଣ୍ଡ ଜୁଆ ନା ଚିଲିଟିରେ ! ଉଠ ଉଣା ବେପାରୀ ନାହିଁ,
ଭଲା କଟି କଟି—ଦାମ୍ ଭ ମୋଟ ଟଙ୍କାଏ କ ଅଠର୍ଣ୍ଣା
ବେପାର କି ନାହିଁ—ଏଥିରେ ମାଗୁଛ ଦି'ଟଙ୍କା—ମୋତେ
କଣ ହୁଣା ନା ଧାଉଁଆ ଠଉର କଲୁ—

ଅନୁ—ଅଜ୍ଞ, ସାଙ୍ଗ ଗୁରୁଭଉ, ଗୁରୁଟଙ୍କାକୁ ଦେଇ ନଥିଲି, ଟଙ୍କା
ଦୁଇଟାକୁ ଦେଉଛି—

ରାଜ—ଆରେ ନଅପନ ଟପ ଗୁରୁଅଣା ବାକି ରହିଗଲୁ, ତାକୁ ତ
ଦେବା ଙ୍କା ଧରିଲୁ ନାହିଁ ?

ଅନୁ—ଆଜ ବାକି କଣ, ଟେଉଲ ଗଲ ପୂର୍ବର ପୁଅ ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ-
ଥିଲେ—

ରାଜ—ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲ ମୋତେ ! ତୁ ମନ କହୁଥିଲୁ ଘଣ୍ଟେ ଗୁଣ୍ଡ
ଦେବୁ ନବାକି, ପଇସା ପାଉଲେ ଭଲ ଦେଖି ପଇସାଟାଏ
ମକଠଉରୁ ବୋଲି—ଦେଉଛି ?

ଅନୁ—ଗୁଣ୍ଡ ତ ଖାଲି ପଡ଼ିନାହିଁ ଏଯାଏଁ—ପଇସ କଣ ପାଉଲଣି
ଏଥିରି—

ରାଜ—ନା, ନା ଭାରି ପାଜି ତୁମେ ସବୁ । ଯାଃ ଗୁଳିଯା—ଏ ବଳା
ରହିଲୁ ଏଠି—ସେ ବକେୟା ଗୁରୁଅଣା, ତା ସୁଧ ଗୁରୁଅଣା;
ଗାଏ ଅଠଅଣା ଥୋଇଦେଇ ଟକଳସିଦ୍ଧ କରା ବଳା ।

ଅନୁ—କହୁଛ କଣି, ମୋର ତ ଅଳ କିଛି ନାହିଁ, ଘର ଗୁଳି କଣ
ଯୋଗୁଁଟିଲି ଷ ଖୁଦ ଗ୍ରୁପାଟାଏ ମିଳିନାହିଁ, ତିନିଦିନ
ହେଲା ପେଟରେ ଓଦା କନା ଦିଏଇ ପଡ଼ିଛି । ଛେଳିଅରେ
ଭାତ ଖାଉଛି, କଣ୍ଡିଆ ସଡ଼ଭଳରର ପାଣି ପିଉଛି; ପିଲାଟା
ଜର ଗୋଥିଟରେ, ଭୋକ ଶୋଷରେ କାଲୁବାଲୁ ହେଉଛି ।
ତାର ମାଉଛୁ ଓଗାର ଅଣିକି ବଳା—ଆଜ ଘଣ୍ଟେ ପେଟରେ
ନ ପଡିଲେ ବାଲିକି ନିଶ୍ଚେ ଜୀବନ ବାହାରି ଯିବ । ସାଦ

ଓଟେଲ ପଡ଼ୁଛି—ଦୋ'ଟି ନୋହୁଁଲ ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ
ଟଙ୍କା ଦିଅ—

ସ୍ୱର୍ଣ—ଟଙ୍କା ନାଁ ଟଙ୍କା ଧୋଇ ପାଣି ପାଇଛୁ କି ! ମୁଁ ଜାଣି ଏଠାରେ
ବସିଛି ଗୋଟାଏ କଳ୍ପତରୁ—ଯେ ଆଇଲା, ଯୁଆଡ଼ୁ ଆଇଲା,
ଦେ ଟଙ୍କା—ନବା ବେଳକୁ ଆଗ, ଦବା ବେଳକୁ ଏତେ
ଡେରି କାହିଁକି ? ଉଠ୍—ଉଠ୍—ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା, ମହାପାପୀ
ଚଣ୍ଡାଳ ତୁ—ତୋ ମୁହଁ ଚାହିଁଲେ ଦେହ ଜଳି ଯାଉଛି—

ଅନ୍ତ—ଦୋହି ଧର୍ମର—ମୋତେ ବଞ୍ଚା, ଅନ୍ତତଃ ଅଠ'ଣା ପଇସା
ଦିଅ—ମୋ ବାପ, ମୋତେ ରକ୍ଷା କର ।

ସ୍ୱର୍ଣ—ବାପ କହ ବା ବାପର ବାପ ଗୋସାଇଁ କହ, ଆଉ ସଖା
ଦାମୁଣ୍ଡିଟିଏ ବି ଦେଉନି ତୋତେ—ଗୋଟି ଗୋଟି ଛାଡ଼ି
ସାରିଛି ତୁମ ଚରଣକୁଣ୍ଡିଆଙ୍କୁ—

ଅନ୍ତ—ପିଲଟା ମରିଯିବ ଯେ—

ସ୍ୱର୍ଣ—ମରୁ, ତୋ ବଂଶଯାକ ମଲେ ବା ମୋର କଣ ?

ଅନ୍ତ—ଗରିବ ମୁହଁକୁ ଅନା—ଟଙ୍କା ନଦେଲ ନାହିଁ ବଳା ଦଫେ
ଦିଅ, ମୁଁ ଅନ୍ୟ ମହାଜନ ଦେଖେଁ—

ସ୍ୱର୍ଣ—ତୋ ମଥା ଫାଟି ଚାଳୁ କଣ ହେଲେ'ବା ମୋର କଣ ! ମୁଁ
ଭିରଚାଙ୍କୁ ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ପାରେନା ଯେଉଁଠା,
ତାର ପୁଣି ବା' ହବାକୁ ଏତେ ସଉକ୍ କଅଁ ? ମର୍,
ତୋ ବଂଶଯାକ ମରନ୍ତୁ—

ଅନ୍ତ—ପଟେ ହେଲେ ଟେଫେରେଇ ଦିଅ—

ସ୍ୱର୍ଣ—ତୁ ମଲେ କେତେ ଗଲେ କେତେ ! ମୋ ଇଜ୍ଜତ ଆସୁଛି
ଅସୁଲ ନକରି, ବଳା ନା ବଳା ଧୋଇ ପାଣି ଦେଇଛି କି ।

ଅନ୍ତ—ତୁମର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମାଲିକାଣୀ, ଯିମ୍ବାର ଉପରେ ଅମ୍ବାର
ମାଡ଼ ଯାଉଛି, ମୁଁ ଦୀନ ଭିକାରୀ, ନୋହିଲେ ଭିକ ମାଗୁଛି

ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଦଅ—ଆଠଦିନ ବେଠି ଖଟିବି—ପାଦ ଧରୁଛି—ମୋର ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ । ମୋତେ ଦଶଦିଗ ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି ।

ବୃଦ୍ଧ—ପଡ଼ିଥା ସେମିତି, ଖାଇବାକୁ ନପାରୁଛୁ ଯେବେ, ଜୀବନରେ ମାରିପକା ସେଟୁଡ଼ାକୁ ତଣ୍ଟି ଚିପି— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅନ୍ତୁ—ଉଃ, ଅକର୍ମଣିଆ ଟଳି ଯାଉଥାନ୍ତା ପଦ—ତୋ’ ପାଣି ଟଳିଲା ନାହିଁ । ତେବେ କଣ ଏବୁଡ଼ାକ ଭୋକରେ ଅଣ୍ଟ ଯାଇଁ ଝୋଇ ମରିବେ, ମୁଁ ଜଳ ଜଳ ଦେଖୁଥିବି । ମା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, କୋଟି ଜୀବକୁ ଆହାର ଦେଉଛୁ, ମୋର ଦେହକୁ ପଥର—। ଯିବି କେଉଁଠେ, କିଏ ଦୟା କରିବ । ନା; ଏ ସଂସାରରେ ଦୟା ନାହିଁ । ଯାହାର ଅଛି, ସେ ଖାଇ ଖାଇ ନାଳୁଆରେ ଲୁଟୁଛି, ଗରିବଙ୍କୁ ଦେଉନାହିଁ । କିଏ ଟଙ୍କାରେ ମଦ ଖାଉଛି, ଘୋଡ଼ନାଚ କରେଉଛି, ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକି ପୁରି ମାଲପୁଆ ଭୋଜି ଦେଉଛି, ପୁଅ ବିଭାରେ ହଜାରେ ଟଙ୍କାର ବାଣ ପୋଡ଼ୁଛି; ଏଇ ତ ଜଗତର ବିଚାର ! ରାଜା ମହାପାତ୍ରର ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମହାଜନୀ, ରଘୁ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଦୁ’ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଜମିଦାରୀ, କେଳିକେଳି ପରଜାଟାଏ—ପଇସାଟାଏ ମୁଁ—ଆଜି ମାସେ ଗୁଜରା ମିଳୁ-ନାହିଁ ମୋତେ । ଅଥଚ ଆମରି ଧନରେ ଧନୀ । ଅପରାଧ ମୋର—ମୁଁ ଏଙ୍କଭଳି ନିର୍ମମ ହେବାକୁ ଶିଖି ପାରିଲିନାହିଁ ଜୀବନରେ, ମିଛ ବାହାଠ ଠମ ଦେଖାଇ ଭଣ୍ଡି ଭଣ୍ଡି ପେଟ ଭରି ପାରିଲି ନାହିଁ ମୁଁ । ଏମିତି ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ ଶୁଖାଇ ଶୁଖାଇ ମାରିବାଠୁଁ ବରଂ ଏକା ଚୋଟରେ ଧରେ କରିଦେବା ଭଲ । ରାଜା ମହାପାତ୍ର ଠିକ ବାଟ ବତେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଘରେ ବି ଦାଆ କଟୁରି ଅଛି । ଏ

ସଇଜଗରେ ଗରିବଗୁଡ଼ାକ ବଢ଼ିବେ କାହିଁକି ? କେବଳ ବଡ଼ଲୋକ ଯେଉଁମାନେ, ଦସ୍ୟୁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଯେଉଁମାନେ, ସେହି କେବଳ ଖାଆନ୍ତୁ, ପିଅନ୍ତୁ, ନାଚନ୍ତୁ । ମା କାଳୀ, ଆଜି ତୋର ନାଁରେ ବଳି ଦେବି ଗୋଟି ଗୋଟି । ନିଜର ଭାର୍ଯାକୁ—ନିଆଁକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି, ହାତ ଧରି, ବେଦୀ ଉପରେ, ତୋଲ ମନ୍ତ୍ର ବକେଇ ଭିକ୍ଷା ହୋଇଥିଲି ଯାକୁ ! ବଳିଦେବି ସେହି ପୁଅକୁ—ଯାହାକୁ ଛାତି ଉପରେ ପକାଇ, କଅଁଳ ନିଷ୍ପାପ ହସଟାଏ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ପେଟ ପୁରି ଯାଉଥିଲା ମୋର, ତାକୁ—। ଖା', ଖା', ଖା'—ମୋର ଏ ଜୀବନକୁ ଖାଇବା ଆଗରୁ, ଖାଇଯା ମୋର ଜୀବନର ଶଙ୍ଖାଳି-ଗୁଡ଼ାକୁ—

(ଉନ୍ମାଦ ପ୍ରାୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଠାକୁରଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତନ ହେଲ—ଭକ୍ତ ଓ ଅନାଥ ବାଳକମାନେ ନବବସ୍ତ୍ରେ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ । 'ସନ୍ତୁବାବା ଶାରଦା ଦେବୀ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ)

ଆଖିପାଣି•••ଆଖିପାଣି ଭରିଗଲାରେ—
ନଦୀଆରେ ହାହାକାରେ ଗଙ୍ଗାଜିଲେ ।
ଆଜ ତ ନିମାଇ କାହିଁ କେ ନାଚିବ ହରିବୋଲେ ।
ଶ୍ରୀବାସ ଅଙ୍ଗଣେ ଗୋରା—
ଝ' ଝ' ଝ' ଝ' ବହେ ଧାର

ଟୁଳିରେ ଟୁପର ତନୁ ପ୍ରେମ ପଦ୍ମକୋଳରେ
ଗଗନ ଗୃଧ କି ଲୋଟେ ତଳେ ।
ଥିବ ଏ ନଦୀଆ ଥିବ—
ଗ୍ରାମ୍ୟ ତାର ନ ଜାଣିବ
କାହିଁ କାହିଁ ଏହି ଏହି ବନ୍ଧି ଟେକ ବିକଳେ ରେ
ଶ୍ୟାମ ଲାଗି ବିରହିଣୀ ରାଧା
ମୁରଲୀ ଶବଦେ ନ ଧାଇବ ଭାବଭୋଳେ ରେ
ଆଖି ପାଣି ଭରିଗଲା ତାର—

(ରାଧା ଗୋବିନ୍ଦ ଜୀଉଙ୍କ ଜୟ—
ଅପନ୍ ଅପନ୍ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦ ପିତା ମାତାଙ୍କ
ଦାତା ଭେକ୍ତା ଙ୍କ ଜୟ—।)

ସନ୍ତୁ—ସତ କୁହ ମା' ଏଥର—ବୃନ୍ଦାବନ କି ଏଙ୍କା କେବଳ ସେଇକି ମଟୁର ଲୀଳାରେ, ଯମୁନା କୂଳରେ ?

ଶାରଦା—ଅନାଥ ହେଉଣ୍ଡ୍ରେ ଗୁଡିକ ହସି ଖେଳି ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ଧାଉଛନ୍ତି, ମା' ମା' କହି ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହ ଢାଳି ଦେଉଛନ୍ତି, ବାସ୍ତବରେ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତେ ଆନନ୍ଦ ପାଇ ନଥାନ୍ତି, ପ୍ରାଣର ହା' ହୁତାଶ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଏପରି ଅଶ୍ବସ୍ତ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ଏ ସବୁ ତ ସ୍ଵପ୍ନ ନୁହେଁ, ଜଣାଯାଉଛି ଯେପରି ସ୍ଵର୍ଗରୁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ହେଉଛି—

(ଦୁଇଜଣ ଆଶ୍ରମବାଳକ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

୧ମ—ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି ବାବା—

ସନ୍ତୁ—କଣ ?

୧ମ—ଅନ୍ତ୍ରଯେନା ତା' ପୁଅ ଭାବପା ଦୁହିଙ୍କୁ ହାଣି ପକେଇଛି—

ସନ୍ତୁ—ହାଣି ପକେଇଛି ! ଅନ୍ତ୍ରଯେନା ତ ସେ ପ୍ରକାର କ୍ରୁର ପ୍ରକୃତିର ନୁହେଁ—

୧ମ—ଖାଇବାକୁ ନପାଇ ତିନିଦିନ ଉପବାସୀ ଥିଲେ ବଣପାଳ—ଠାକୁର ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ ପ୍ରସାଦ ନେଇଥାନ୍ତେ—ତାହା ନ କରି, କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି—

ସନ୍ତୁ—ସେରଗୁଡ଼ାଏ ସେବକ ତୁମେ, କି ଖବର ରଖିଥିଲ କେବେ—

୨ୟ—ସତ୍ୟମପୁ ହା ଅନ୍ନ—ଘରେ ଘରେ ହାହାକାର—କେଉଁଠି କେତେ ସମ୍ଭାଳିବୁଁ ଆମେ ? ଶୁଣିଲୁଁ ରାଜ ମହାପାତ୍ର ଟଙ୍କା କରଜ ନେବ ବୋଲି ଶେଷ-ସମ୍ବଳ ସେହି ପୁଅ ହାତରୁ ବଳା ଦପଟ ନେଇ ଯାଇଥିଲା ବଡ଼ା ଦଦାକୁ । ଟଙ୍କା ତ ଦେଲନାହିଁ, ପୁଣି ପିଲ୍ଲା ଲଣ ବାକି ଥିଲା ବୋଲି ବଳା ଦପଟ ଛଡ଼େଇ ନେଇ ଗୋଇଠା ମାରି ତଡ଼ିଦେଲା—କାଲି ଏ ଘଟଣା ।

ଶାରଦା—ଭଗବାନ୍, ଏଙ୍କ କେଉଁ ସଂସାରରେ ପାପ ଅଛି—ଏଙ୍କ ପାଇଁ ପୋଲିସ୍ କୋର୍ଟରେ କିଛି ନାହିଁ ?

ସନ୍ତୁ—ତୁମେ ତ ରାଜରାଣୀ, ଗୁପ୍ତ ମୂଲିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତୁମର ଚିହ୍ନା ଜଣା ନାହିଁ । କେତେ ଅଥାଭୁକ, କେତେ ଦୁଃସ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଥାଏ ଜାଣିବ କିପରି—?

ଶାରଦା—ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣ ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରେ—

ସନ୍ତୁ—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରାଣ ନିଷ୍ଠୁର ନ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣର ଯେ ଏ କେତେ ଗରିବଙ୍କ ଦେହରେ ଶତଦ୍ୱାରର କ୍ରନ୍ଦନ, ଶତ ବ୍ୟର୍ଥତା, ହାହାକାର ପରେ ହାହାକାର, କିଏ କେତେ କ୍ଷଣ ସହିପାରନ୍ତି । ସାହୁ, ମହାଜନ, ଜମିଦାର, ବଣିକ, ଜାତିସମାଜ, ମିଲ୍‌ମାଲିକ, କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର କିଏ ନ ଦଳୁଛି ପାଦତଳେ । ସେହିଯୋଗୁଁ ତ ହୋଇଛି ଅନାଥ, କାଙ୍ଗାଳ, ଉପାସୀ, ମୂର୍ଖଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି । ଧୈର୍ଯ୍ୟର

ସୀମା ଅଛି—ଅଭାବରେ ସ୍ୱଭାବ ନଷ୍ଟ ଏ ତ ଅତି ସାଧାରଣ କଥା । ଏବେ ଖର ଦୃଷ୍ଟିରେ କେଉଁ ଆଡ଼ ବଢ଼ିଛି ଯେ ଆମେ ବଢ଼ିବୁ—

(ରକ୍ତାକ୍ତ ଅନ୍ତ ଦେନା ଓ ଚୌକିଦାର)

ଅନ୍ତ—ଗଛଟିଏ ଦେଇଥିଲି, ଛାଇ ପାଇବି ବୋଲି—ଫୁଲ ଫଳ ଦେଖି ପ୍ରାଣକୁ ଉଶ୍ୱାସ କରିବି ବୋଲି—ସ୍ୱହସ୍ତେ କାଟି-ଦେଲି । ପୁଅକୁ ହାଣିଛି, ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ହାଣିଛି, କାତର କରୁଣ କଠୋର ସହି ହେଲନାହିଁ—ନିଆଁ ଲଗା ସେଇ ଗୁଳିଣ୍ଡିକର ଦାଉ, କଲ୍ଲପରି ପୋଡ଼ିଦେଲି—ହାଃ-ହାଃ-ହାଃ—ଆଉ ଅଛି କି କାହା କଳିଜାକୁ କଣ୍ଟା ଫୋଡ଼ିବ ?

ସନ୍ତୁ—ଉଃ—ନିଜ ଦେହରୁ ମଧ୍ୟ ରକ୍ତ ଝରୁଛି—

ଅନ୍ତ—ଦେଖୁଛି ଜଣ ମହାରାଜ । ଆପଣା ଜନ୍ମକଲା ପୁଅର ରକ୍ତରୁ ପେଟେ ପିଉଛି, ଭାର୍ଯ୍ୟା ରକ୍ତରୁ ପେଟେ ଖାଉଛି—ଦେଖ ବୋଲ କାହିଁ ଧନକର ନା ଅଧିକାର ! ଗୋଟି ଗୋଟି ହାଡ଼ ମାଉଁସ ରସିଗଲା—ଖରା, ବରଷା, କାଦୁଅ, ପାଣିରେ—ଧାନ ବୁଣିଲି—ବେଉସଣ କଲି—କାଟିଲି—ଗୋଳାକର, ଖଜଣା, ଜମିଦାର ମହାଜନଙ୍କୁ ଦେଇସାରି ଦେଖିଲିବେଳକୁ କିଛି ନାହିଁ । ମୂଲ ଲାଗିଲି—ଗୋଟିଏ ଜଣ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କୁ ପଇସା ଦଶଅଣା—ମୋତେ ଦେଲେ ନିକମା, ଦରମଲା—ଆଠ-ଅଣାରୁ ଛ'ଅଣା—ଛ'ଅଣାରୁ ଚାରିଅଣା । ପେଟ ମନ୍ଦକ ବି ବଂଶକୁ ନିଅଣ୍ଟ—ଏବେ କଳାଟୋପ ଯୁଗ—ଭାଇ ଚଢ଼ୁଛି—ଆଉ କଲ—ଇଁସା, ବାସନ; ଗୋରୁ, ଗାଈ, କାଠ ବାଉଁଶ ବିକିଲି । କାହିଁ କିଛି ବି ହାଉ ସାଧିଲା । ଚଳଖଣ୍ଡିକ ଭାସି-ଗଲା—ଦେଢ଼ଲୋକଙ୍କୁ ହାତ ପାତିଲି—ଦେଢ଼ଲୋକ ଖରଚଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତିନାହିଁ—ସାହିମ ହୁକୁମ ସାଇଁ ସୁଦା ଓଡ଼ିଆ

ମୁଣ୍ଡରେ ତେଲ ଢାଳନ୍ତୁ । ଅଚ୍ଛା ଶୁଖେଇ ଶୁଖେଇ ମାରିବା ଠାରୁ ଏ ଲାଞ୍ଚି ଭଲ ନୁହେଁ ?

ସନ୍ତୁ—କି ଭୟଙ୍କର—

ଅନ୍ତୁ—ଭୟଙ୍କର ମୁଁ ନା ଭୟଙ୍କର ଆପଣମାନେ—ଜଳ ମହାପାପ, ରକ୍ତ ସାନ୍ତ୍ରାର ଜାଗ୍ରତ ଭାଇ । ତିନିଶ' ଛାଟିଏ ଦିନରୁ ଦିନ ଧାଣ ଘଷିରହି ତୁମ ଦୁଆରେ ମୂଲ ଲାଗିଲେ ତୁମେ ଭାବ ଆମେ ତୁମର ବନ୍ଧା ଚାକର । ଦଶହା ହେଙ୍ଗର ମାହାଲ, ହଙ୍କା ଧରିହାତ ମକଦମି ଖଜାନ କର ତୁମେ ବି ଧାନ୍ଦବ କୌଶଳ ଆମର ସ୍ୱାଧୀନ ବୃତ୍ତିକୁ ହାତ ମୁଠାରେ ରଖିବାକୁ । ମୁଁ ଗଷ୍ଟ ମୋର ଛେଞ୍ଚ ସମ୍ବଳ ବଳା ଧିଘଟ ନେଇ ଯାଇଥିଲି ବନ୍ଧା ଦେବାକୁ—ଟଙ୍କା ଉ ଦେଲନାହିଁ, ଗଡ଼ବଡ଼ ସେ ଦାମଟ ଲୁଟିନେଲ ! ତାହାର ଉପରେ ଟ୍ଲ୍-ଥିଲା ବଂଶଧାଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ନାଡିଙ୍କା । କିଏ ଶୁଣିବ ଆମର ଏ ଦୁଃଖ ! ଆକାଶ ପାତାଳ, ଆଗ ପଛ ସବୁ ତ ସେହି ବଣ୍ଡେଲଙ୍କ ପେଟରେ, ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ଦଲାଲ୍ । ନିଜ-ଯୋତ, ନୀଳଗୁଡ଼, ଲଙ୍କାଖାଜା, ବାହେଲ୍, ଲଞ୍ଚି, ହଳୁର, କଳାଘୋଡ଼, ମିଠେଇଖିଆ, ଦସ୍ତୁରୀ, ଜରିମାନା, ଗଛ, ମାଛ ସବୁ ତୁମର । ତଥାପି ନଅଁଣ୍ଟ । ଆମର ଘଇହାରେ ଗାଣ୍ଡ ଦୋହା, ଅମର ଗୃହ ଧାନରେ ଅମ୍ଳାର—ଆମେ କାଞ୍ଚ ଦେଲେ—ଆମେହିଁ ହେଲୁଁ ଲୁଣ୍ଠନର ଶିକାର—ଦୟା କରି ଦେଲନାହିଁ ମାଣେ ଗୁଣ୍ଡଳ । ଅନ୍ତା ଖଳା ଚୋର, ଅନ୍ତା ଖଳା ଡକାଇତ, ଅନ୍ତା ଯିବ ଫାସିକାଠକୁ ! ଅନ୍ତା ହେଲା ଭୟଙ୍କର. ତୁମେ ହେଲ ନାନ୍ଦପତ୍ର ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ବାହ୍ମଣେ ଉପାଧି ଦେଲେ 'ନରଦେବତା'—ଲୋକେ ଉପାଧି ଦେଲେ 'ଧର୍ମାବତାର'—। ମୁଁ ଏକା ନୁହେଁ, ମୋର ପରି ଯେତେ

ଗରିବଙ୍କୁ ଦେଖୁଛ, କଏ ଅପଣା ରକ୍ତ ଅଡେ ଖାଉଛି ?
ମୋର ପରି ପୁଅ ଭାଇମାଙ୍କ ରକ୍ତଝିଅ ଘରେ ଘରେ
କେତେଜ ଜାଣ କି !

ସନ୍ତ—ଏ ସବୁ କି ଚିତ୍ର ଦେଖାଉଛ ଯୋଗମାୟା—

ଅନ୍ତ—ପାର କେବେ, ଏ ଜୁଲମରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ପ୍ରଭୁଥିଲେ—

ଚୌକିଦାର—ଚୂଲ୍—ଚୂଲ୍—

ଅନ୍ତ—କାହିଁକି ବାନ୍ଧୁଛ ମୋତେ ? ମୁଁ ପଳେଇବି ନାହିଁ । ବରଂ
ପାରୁ ଯେବେ ନେଇଚାଲ ଫାସିକାଠକୁ ବେଗେ—ଏହା-
ପରେ ଆଉ କାହାଇବା ଥାଏ ଜୀବନ ଉପରେ ମମତା—
ଯଉକୁଧ ମହାରାଜ—ଏ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣ ହୁଇହାକୁ ଖାଇ
କଲ ମୁଁ ନା ରାଜ ମହାପାପ ? ମୋ ଲାଗି ତ ଥୋଇଦେଲ
ଫାସିକାଠ, ତା'ଲାଗି କିଛି ଅଛି କି ?

ଚୌକିଦାର—ହଉ ଚୂଲ୍—

ଅନ୍ତ—ଦଣ୍ଡବତ ମହାରାଜ, ଦଣ୍ଡବତ ଭାଇ ସବୁ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଉକାସ୍ତି)

କେଉଁଠି ଭଲ କେଉଁଠି ମନ୍ଦ ବୁଝି ତ ନୋହୁଲା କିଛି,
କେଉଁଠି ବାସ୍ତବ ମୁକତି ମାର୍ଗ ଯିବାକୁ କି ପଥ ଅଛି
ବିଲାତ ପବନ ବହିଆସି କରେ ଭୋଗରେ ମୋହନ୍ଧ,
ତ୍ରିଯୁଗର ବ୍ରହ୍ମା ଘୋଷଣା କଲେଲେ ଭାରତେ ତ୍ୟାଗ ସମ୍ପଦ ।
ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରତୀଚୀର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଅଚଳାରୁ ନିଅ ବାଛି ।
ଧନୀ ନିର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ସାମ୍ୟ ଭୂମିରେ, କେ ବୋଲେ ଏ ଅସମ୍ଭବ
କେତେ ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ ହେଲାଣି ସିଂହ କି ହେଉଛି ମାଛି ।
ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ବିଚାରର ଶାଶ୍ୱତ ମହାଜନ ଗତ ପନ୍ଥା—
ଭାରତ ଭୂଇଁରୁ ବିଲାତ ବହନ ପାର ଯେବେ ଭୁଅ ଚେଷ୍ଟା

(ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ସରୋଜ ପ୍ରବେଶ)

ସରୋଜ—ବାବା, ଧାଇଁ ଆସନ୍ତୁ ଆମ ଘରକୁ—

ସନ୍ତୁ—ଫେର୍ କଣ ହେଲା ?

ସରୋଜ—ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଭଉଣୀ ଶୋଭା ଆମ ଘରେ ବାପାଙ୍କ ଆଶ୍ରାରେ ଥିଲା, ଯାଉଥିଲା ନଈକି ଗାଧୋଇବାକୁ—ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ରୀ ପାଇକମାନେ ଅମୃତୋଟା ବାଟେ କେଉଁଠିକି ନେଇଛନ୍ତି—

ସନ୍ତୁ—ସୃଷ୍ଟି କଣ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲଣି !

ସରୋଜ—ଚାଲନ୍ତୁ ବେଗେ, ବାପା ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ଶହେ ପ୍ରଜା ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ି ଧେନି ଠୁଳ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସନ୍ତୁ—ଷଣ୍ଢଟିଆ, ଏଠି ଟିକେ ନାସପଦରେ ଇଜ୍ଜତ ମହତକୁ ତାଙ୍କି ଧନ କାଢ଼ୁଥିଲା, ତାର ସତୀତ୍ୱ ଉପରେ ଦାଉ—

ଶାରଦା—ଦେଖନ୍ତୁ ଟିକେ—

ସନ୍ତୁ—ଦେଖିଲେ ତ ଗୁଣଧର ପୁତ୍ରଙ୍କ ଗୁଣ—ଗରିବ ପ୍ରଜା ଆମେ, କେତେ ସହିବୁଁ ଏ ସବୁ । ଅଭୟ ଦିଅ ମା ଅଭୟ ଦିଅ, ଆମେ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ଲାଗି ବାହାରପଡ଼ୁଁ ଠେଙ୍ଗା ଧରି—

ଶାରଦା—କି ବିପୁଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଆହ୍ୱାନ, ଡାକୁଛି ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ; ଅଥଚ ଦେଶବାସୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇଛନ୍ତି ନିଦରେ—

ସନ୍ତୁ—କେବଳ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନୁହନ୍ତି ! ଦେଶବାସୀ ଆଜି କେଉଁ ପାତାଳରେ ଅଛନ୍ତି, ଯହିଁରେ ତହିଁରେ ଚେତା ନ ଆସେ, ତହିଁକି ପାଇକମାନେ ବହୁତ ଧକଚକଣିଆ ଅନ୍ଧପୁଟୁଳି ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ—

ଶାରଦା—ଫିଟାଅ ସେ ଅନ୍ଧପୁଟୁଳି, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ସ୍ଥାପନ କର ଶିକ୍ଷାର ସଦନ—ପାଆନ୍ତୁ ସେମାନେ ସତ୍ୟର ଆଲୋକ ।

ସନ୍ତୁ—ତୁମ୍ଭେଁ କେବଳ ମାତ୍ର ସୁନ୍ଦରୀ

ଶାରଦା—ଅଭୁପ୍ତ ଦେବଙ୍କ ଅଭ୍ୟା—। ମୋର ଧନ ରତ୍ନ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଶକ୍ତି ଅଙ୍କାଭରେ ବିତରଣ କର—କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ ଭିକାରିଣୀ ହେବାକୁ ଭୟ ନାହିଁ ମୋର । ଦେଖିବୁ କେବଳ ମୋର ଏ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ସୌଖ୍ୟର ଚେତନା ସୁଅନ୍ତୁ ଚେପରି । ଏହି ମୋର ସ୍ୱର୍ଗ—

(ପରସ୍ପର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ)

→(୦)←

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାମନ୍ତରଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର । ଶୋଭା ଓ ରଘୁସାନ୍ତର)

ଶୋଭା—ବାବୁ, ମୁଁ ଅନାଥିନୀ ଅବଳା ହିନ୍ଦୁ ବିଧବା—ମୋ ଉପରେ ଏ ଅତ୍ୟାଚାର କାହିଁକି ? ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ମୋତେ—

ରଘୁ—ତୁମେ ମୋର ହୃଦୟର ରାଜରାଣୀ—ମୋର ଇଚ୍ଛା କେତେ ତାହା କି ତୁମେ ଜାଣି ପାରୁନା ?

ଶୋଭା—ଭଗବାନ୍ ଆପଣଙ୍କୁ କାହିଁରେ ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି—ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ ବିଧବା—ମୋର ସତୀତ୍ୱଧର୍ମରେ ବାଧା ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ—

ରଘୁ—ମୋର ଏ ସର୍ବସ୍ୱ କାହାପାଇଁ ? ମୁଁ ତୁମର କିଣା କିଙ୍କର—ତୁମର ସ୍ଥାନ ମୋର ଏ ବକ୍ଷ ଉପରେ—ମୋତେ ପର ଭାବୁଛ କାହିଁକି ? ଆସ ମୋର ବକ୍ଷ ଉପରକୁ ଆସ—

ଶୋଭା—ସାବଧାନ ସାନ୍ତରବାବୁ. ଠିକ୍ ଜାଣିଥାନ୍ତୁ ମୁଁ ସତୀ—ମୋତେ ଛୁଇଁଲେ ସତୀ ଦୋଷ ପାଇଁ ଶେଷ ହୋଇଯିବେ । ମୁଁ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ, ଆପଣ ଜମିଦାର; ମୋତେ କନ୍ୟାପ୍ରାୟ ପ୍ରତି-ପାଳନ କରନ୍ତୁ—ଏ ପାପ ଅଭିଳାଷ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ—

ରଘୁ—ନିଷ୍ଠୁର, ପ୍ରଜା ବୋଲି ତ ତୁମ ଉପରେ ମୋର ସବୁ ପ୍ରକାର ଅଧିକାର—ଯେତେ ଜୋର ଜୁଲମ୍ ସବୁ ତୁମରି ଉପରେ। ଶୁଣ ଶୋଭା—ତୁମର ଭାଇ ତ କଣାଏ କଉଡ଼ି ଦେଇ-ନାହିଁ। ଭିକ ମାଗିଲେ ପର ପଞ୍ଜରହୁଛ ମଙ୍ଗରାଜ ଘରେ। ପେଟ ଭାତ ପାଇଁ ତୁମେ ହେବ ପୋଇଲି। ମୁଁ ବା ଦେଖିବି କେଉଁ ଆଖିରେ। ମୋର ଏ ଚୁକାଣ୍ଡି କୋଠା, ଗାଡ଼ି ଘୋଡ଼ା ମଟର, ଏ ଦାସ ଦାସୀ ପ୍ରଜା, ଏ ସବୁରେ ତୁମେ ହେବ ରାଜରାଣୀ—ଆସ ମୋର ବକ୍ଷ ଶୀତଳ କର। ଏଥିରେ ଲାଜ କଣ ? ନାରୀଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେଲା ଯୌବନ। ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ କି ହୋଇଛି ଅନ୍ଧାରେ ଫୁଟି ଅନ୍ଧାରେ ମିଶିବାଲାଗି। ଆସ ଦୟାକର।   (ଟାଣିଲେ)

ଶୋଭା—ସାବଧାନ କୁକ୍କୁର—ସେ ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଧନ, ଦୌଲତକୁ ପାଦତଳେ ଦଳି ଦେଉଛି। ଛାଡ଼୍ ପାପୀ, ମୁଁ ଭଦ୍ର, କୁଳୀନଘର କୁଳ ବୁଅଡ଼ୁଣୀ—ତୁ ଗୋଷ୍ଠେ ଏହ୍ଣ ମଦ୍ୟ ଆଚରଣ ଯୋଗୁଁ ଧ୍ୱଂସ ହେବୁ।

ରଘୁ—କାହିଁକି ତୁମ୍ଭେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରୁଛ। ମୁଁ ଶପଥ କରି କହୁଛି, ତୁମ ଛଡ଼ା କେହି ମୋର ହୃଦୟ ସିଂହାସନରେ ରାଣୀ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ। ଭାବିଛ ଏଠୁ ଖସି ଚାଲି-ଯିବ—କେହି ନାହିଁ ରକ୍ଷା କରିବେ—

ଶୋଭା—ଚୋପାଠି ନହୁଛି ଛାଡ଼୍ ମୋ ହାତ ଛାଡ଼୍। ମୋତେ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ନିଜେ ବାସୁକୀ ସହସ୍ର ଫଣାରେ ଛିଡ଼ା ହେବେ।

ରଘୁ—କାହିଁକି ଛଳୁଛ ତୁମ୍ଭେ। କେହି କି ଅଛି ମୋଠୁଁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ରଖିବ ? ଖସିଯିବ କେଉଁଠି। ଏଠୁ କି ଖସିବା ବାଟ ଅଛି—

(ସହସା ସନ୍ତୁବାବା)

ସନ୍ତୁ—ଗୁଡ୍ ଗୁଡ୍ ଶଇତାନ୍—ସାବଧାନ ନରପିଶାଚ—

ରଘୁ—ଦରଓ୍ୟାନ୍, ଦରଓ୍ୟାନ୍—

ସନ୍ତୁ—ଦରଓ୍ୟାନ୍‌ର ବାପାର ପୁଅ ନାହିଁ ଧର୍ମର ଗତି ନିରୋଧ କରିବ। ଅଁ'ମା ! ଚାଲିଆ, ଏ ଦେହରେ ଟୋପାଏ ରକ୍ତ ଥାଉଁ, କେହି ତୋତେ ଛୁଇଁ ପାରିବେ ନାହିଁ ! ଭଲପାଇ ଅଛି ଯେବେ ଥିର୍ ହୋଇ ରହ—ଚାଲ—

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରଘୁ—କଣ, ସାମାନ୍ୟ ଭିକମଗା ବ୍ରାହ୍ମଣଟାଏ; ମୋ ଉଆସ ଭିତରେ ପଶି ଜୋତା ମାରି ଚାଲିଗଲା ! ଯୁଆରି ଯୋଗୁଁ ଏତେବଡ ଜଇଲ ମକଦ୍ଦମାଟା ଫସକି ଯାଉଛି। ଯାଉଥିଲାଟି ସଣ୍ଡଟା ଇଲାକାପଣି ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଘରୁ ବିଦା ହୋଇ। ତାକୁ କୁଶିକ୍ଷା ଦେଇ; ଇଲାକା ସବୁ ପାର୍ଟିସନ୍ (Partition) କରିନେଲା। ଆଜଠୁଁ ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକୁ ମାରି କାନ୍ଧିରଙ୍କ ପାନିକି ଛାଡ଼ିଦେବା—। ଦେଖୁଛି ବେହଦପୋ ତୋ ପିଉ କେତେ !

(ଦରଓ୍ୟାନ ସସବ୍ୟସ୍ତେ)

ଦରଓ୍ୟାନ—ହଜୁର୍ ପଲାନୁ—ପ ପ ପଲାନୁ—

ରଘୁ—ଥିଲୁ କେଉଁଠି ପାଜି। ପଶିଲା କେଉଁବାଟେ ଉଆସକୁ ?

ଦର—ଦୁଇଶ'—ହ ହ ହଜୁର ଦୁଇଶ' କାଣ୍ଡ, ବାଉଁଶ, ଠେଙ୍ଗିଆ, ମଶାଲ୍। ମୋତେ ମାଡ଼ ବସି ମୋ ପାଟିରେ ବିଣ୍ଡି ମାରି-ଦେଲେ—

ରଘୁ—ସତେ, ତେବେ ଗୋଟାଏ ଫଉଜ୍ ବି ତିଆରି କଲେଣି—ଡାକ୍ ହରିବାବୁ ମ୍ୟାନେଜରକୁ—

ଦର—ବନ୍ଧୁକ ବି ଅଛି ଆଠ ଦଶଖଣ୍ଡ, ତରଓ୍ୱାଲ୍, ବର୍ଚ୍ଛା—ବଲାଣି ଜଅସକୁ ଶାଳ ଦେଇ ଗଜଣାଖାନା ଲେଖିଥାନ୍ତି

ରଘୁ—ଅଚ୍ଛା ଯାଏଁ ମୁଁ କାଲି ସଦରକୁ—

ଦର—ଓଭେରସିଅର କରିଥାନ୍ତେ, କେବଳ ବାବାଙ୍କ କଣ କହିବାରୁ ଫେରିଗଲେ । ମୁଁ ଦୁଲୁ ଦୁଲୁ କରି ରୁହୁଁଥାଏଁ, ରୁହି କଣ । ନାଏବ, ମ୍ୟାନେଜର, ପାଇକ ସଭିଙ୍କି ପସି କର୍ କର୍ କରିଥାନ୍ତେ—

ରଘୁ—ଅଚ୍ଛା ଚାଲ—

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ

(କଟକରେ ଶାମବାବୁଙ୍କ ବସା, ଶାମବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ମା'— 'ଶୋଭ ମା')

ଶୋଭମା'— ଏ ସବୁ କି କଥାରେ ଶାମ ?

ଶାମ—କଟୋଏ ହେଲା ଇମିତ ଯେ ତୋ ଘୁଡ ଖାଲି ହାଲୁ ହାଲୁ ହୋଇ ଯାଉଛି—

ଶୋଭମା—ସରମରେ ସେ ଝିଅଟା କି ଜୀବନରେ ଥିବ ? ତୋ ଭଉଣୀଟା ପରି ସେ, ତାକୁ ଏ ଅପମାନ ହେଉଛି ତୋ ଦେହକୁ କିଛି ବାଧୁନାହିଁ ? ସେ କି ଏଥିରେ ବଞ୍ଚିଥିବ !

ଶାମ—ମଲେ ମରବ—। ତା ବୁଦ୍ଧି ଯିମିତ, ତାର ତ ମରିଯିବା ଭଲ । ଥିଲେ ସେଠି କେଉଁଠି ଅଲଂକାରେ ରହିଥାନ୍ତା— ତାକୁ ସେସବୁ ଗନ୍ଧୋଉଛି—ପଶିଲା ଯାଇଁ ନାଦାନ୍ ଛକିଲା ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜ ଘରେ । ସେଠି ଗୋଟାଏ ଛତସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଘର ସୁତା କାଟୁଛି, ଢେଣ୍ଡା ବହୁଛି, ବଣ୍ଡିଗୁରେ ପାଣି

ମଡ଼ୋଉଛନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ଦଶ୍ଶିଲା—। ସେଇଠାରୁ ତ
ସାନ୍ତ୍ରା ବାବୁଙ୍କ ରାଗ ! ଜୋରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ପର ଲୋକଙ୍କୁ,
ତାଙ୍କର କି ଅଣ୍ଟୁ ବନ୍ଧୁ ଲୋକ ଥାଇପାରେ । ଯିବୁନି ବୋଉ,
ଗୁହା ବସିଲ କି ନାହିଁ ଦେଖିବୁ ଟି— ଦାଣ୍ଡ ଲଣ୍ଠ
ଭଳି ଦଉଡ଼ି—ବହୁଥର ଯିବା କେପିନାଲକୁ, ଗୋଟାଏ ଭଲ
ପିଲା ଅସିଛନ୍ତି । (ଶୋଭା ମା' ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନେପଥ୍ୟେ—ଶାମବାବୁ ଅଛ କି ହୋ—ଶାମ—

ଶାମ—କିଏ, ଅଜ୍ଞା, ବାବୁକି ? ଠିକ ଗରବ ଘରେ ପାଦ ପଡ଼ୁ—

(ହରବାବୁ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ)

ହର—ଭଲ ସବୁ ତ ? ହିଁଅହ ମୋର କମିଲ ଅଛି କ୍ଷମାନି—!
ଯାଉଥିଲି କଣ୍ଟାକ୍ଟ୍ରର ପାଖକୁ, କହିଲି ଠିକ ମୁହିଁ ମାରି-
ଯାଏ । କଲେଜର ସାହେବ ସେଦିନ ଭାରି ପ୍ରଶଂସା କରୁ-
ଥିଲେ ତା' ନାଚ ଦେଖି—

ଶାମ—ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ—ଆମ ଭାଗ୍ୟ—ଉଆସରେ ସବୁ
ଭଲ ତ ? ମା କେମିତି ଅଛନ୍ତି ? ଝିଅବାବୁ ?

ହର—କି ଭଲ ଶାମ ? ବଡ଼ ଅଡ଼ୁଆରେ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ଦୀ'ଦିନ
ହେଲା ସେ ପୁଜାର ଜୋକାହା ହେଲା ଜାଣି ଚାଲ—ଆଜ
ତା' ଦାମ୍ଭ ଲ କମିଟି ଲାଗି, ନଁଅ ଧାସ ହିଟେ ଘାକ୍ଷସିଣି
କେଉଁଠି ଥିବ, ହୁ କର ଉଠିବ ବାଡ଼—ଖିଅପିଆରେ
କେଜାଏ ହଇରାଣି—

ଶାମ—ଦୀ'ଦିନ ହୋଇଗଲା ଖବରୁ କିଏ ?

ହର—ହଜୁ ସଜୁ ହବାକଥା—କଣ କରିବ, ନେଇଥିରେ ମନ
ଘୋଡ଼ର ହୋଇ ପୁଚେଇ ଦେଉଛି ଦା'ଶ—ହେଲେ ସେ ବି
ଅଟ୍ଟ ଦୁଃଖ—

ଶାମ—କଣ, ମା ସାନ୍ତାଣୀ ନିଜେ ରାନ୍ଧୁଛନ୍ତି ? କାହିଁକି ? କହିଥିଲେ ତ ଅମର ଘରୁ ଯାଇଁ ରାନ୍ଧିଦିଅନ୍ତେ । ମୋ ମା' କି ଅଛି—ତାକୁ ନା ଏସବୁ କେତେ—

ହରି—ଅଛା ହାଁ, ବୁଝିଲ ଶାମ, ଏ ବେହ୍ମଦୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଏଣିକି ଲଙ୍ଗୁଳ ମିଳିବା କଠିନ—ତାଙ୍କୁ ଉପରେ ଗ୍ରେଭ଼ର କଥା ତ ଛାଡ଼—କଣ୍ଠ କାନି କାଟିନେବେ ପରା—ଗୋଟାଏ ରାନ୍ଧୁଣୀ ମିଳନ୍ତା ଯେବେ, ପଚାଶକେ ଠକାକ ଯାଗାରେ ଦ'ଠଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି, ଏ ବେହ୍ମଦୋ ଗ୍ରେରଙ୍କୁ ବିଲକୁଲ୍ ଘଉଡ଼େଇ ବିଦା କରନ୍ତି—

ଶାମ—ମିଳିବେନାହିଁ କାହିଁକି, ନିଶ୍ଚେ ମିଳିବେ—ଅଚ୍ଛା ମୁଁ ବୁଝେଁ, କାଲି ସକାଳକୁ ନିଶ୍ଚେ ମନୁଷ୍ୟ ପାଇବେ—

ହରି—ହଁଉ ବାବା, ଚେଷ୍ଟା କର, ମୋତେ ବଞ୍ଚା । ଅଉ ତମର ସେ କଥା ମୁଁ ସାନ୍ତର ବାବୁଙ୍କୁ କହିଛି—ବୋଧହୁଏ ଅତି ଶୀଘ୍ର ହୋଇଯିବ—ସଦର କଚେରିର ନାଏବାତ—

ଶାମ—ସେ ସବୁ ହଜୁରଙ୍କ ଦୟା, ମୁଁ ତ ପଡ଼ିଛି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କରି—

ହରି—ହଁଉ, ମୁଁ ତେବେ ଆସେଁ—   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶାମ—ବୋଉ, ବୋଉ, ଟିକେ ଏଣିକି ଆଇଲୁ—

(ଶୋଭ୍ର ମା' ପ୍ରବେଶ)

ଶୋଭ୍ରମା'—କଣରେ, ଡାକୁଥିଲୁ ମୋତେ ?

ଶାମ—ବୋଉ, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଯୋଗ ହାବୋଡ଼ିଛି—ଏଥିରେ ତୋର ବି ସୁବିଧା, ମୁଁ ବି ଖଲାସ୍—

ଶୋଭ୍ର ମା—ହରିବାବୁ କଣ କହିଲେକି ? ତୋ' ଗୁଜରରେ କିଛି ସାହ୍ୟା ବଢ଼ିଗଲାକି ?

ଶ୍ୟାମ—ହୁଁଃ, ବଢ଼ିଯିବ କଣ କହୁଛନ୍ତି ନାନ୍ନି, ବଢ଼ିଗଲଣି—
ଷାଣ୍ଡ୍ରାଘର କଚେରୀରେ ସଦର ନାଏବ—ଏକଦମ୍
ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ତହବିଲ୍—ବୁଝିଲୁ ? ଧନାଦ ନକୁଟିଲ୍ଲା
ଟଙ୍କା ଉପରଓଠା ତ ଉପରି ଥୁଆ ! କହୁଥିଲି କଣ୍ଟାକ—ଏଠି
ବସାରେ ତ ବହୁ ସାଙ୍ଗରେ ସଦାବେଳେ କଟର କଟର—
ତୁମ ଦୁହିଙ୍କ ମନ ତ ସାପ ନେଉଳ ପରି କେହି କାହା
ସଙ୍ଗରେ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବହୁଂ ପଇସା କମିତ
ହେଉନ୍ତି ତ । ହେଲେ—ଠିକଏ କାହିଁ ପାଇଁକି ବସର୍
କଲ୍ୟାଣୀ ତୋ ମୁହଁ ତ ଥାନଇସା ହାଣ୍ଡି ପରି ଫୁଲିଯାଉଛି ।
ଯାଉଁଛି, ଏ ବସାରେ ରହି ଆମକୁ ଇମିତ ଦମ୍ଭଗଞ୍ଜି କରି
ଜାଳିବାର କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ଏହି ଯେ ଆମର
ବଡ଼ବାବୁ ଆସିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ବସାରେ ଜଣେ ରାନ୍ଧୁଣୀ
ଦରକାର । ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ବସା, ଦାସୀ ଚାକର ପିଅଦା
କିଛି ଅଭାବ ନାହିଁ, କେବଳ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ମୁଠାଏ ଲେଖା
ଭାତ ଫୁଟେଇବା କଥା; ତେଣିକି ଦାନପାନ ହରିନାମ ମାଳ
ଗଡ଼େଇଥା'—। କସ ତ ତୋର ଝିଅ ପିଅ ଲୁଗାପଟା ସବୁ
ସମ୍ଭାଳିବେ, ତହିଁ ଉପରେ ମାସକୁ ମାସ କିଛି ଦରମା ବି
ପାଇବୁ । ଆଉ ତୋ ରାନ୍ଧଣା ଯେପରି ସଫା ସୁତୁରା, ସେ ତ
କଜାଣି ତୋତେ ସରଗକୁ ଟେକିଦେବେ । ବାବୁ,
ବାବୁଆଣୀ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଛୁଆ । ଆଉ ଯେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ
ଇମିତ ରାନ୍ଧୁଣୀଟିଏ ଯୋଗେଇ ଦେଉଛି ଏଥିରେ ମୋ
ଗୁଣ୍ଡରଟାବି ବେଗେ ବେଗେ (Promotion) ପ୍ରମୋସନ୍
ହେଇଥିବ । ତୁ କାଲଠୁଁ ସେଇ କାମଟା ଧରିବୁଟି !

ଶୋଭା ମା'—ଅରେ ଏ କି କଥା କହୁଛୁ ଶାମ । ମୋତେ କଣ ଶେଷକୁ
ପର ଘରେ ପୋଇଲି ପଣରେ ଖଟେଇବୁ ? ତୋ ଭଲ

ରୋଜଗାରିଆ ପୁଅ ଥାଉଁ ମୁଁ ଯିବି ପରଦୁଆରେ ହାଣ୍ଡି ମାଜିବାକୁ—

ଶ୍ୟାମ—ମୁଁ ଜାଣେ ପରା—ପେଟିଲି ଏଥର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝୁଲି—ଚାଲି ଧରବ ତ ବଧ୍ୟାଏ ଖଣ୍ଡିକ। ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଦୁଇଟା ଗଣ୍ଡବାଡ଼ି ଦେବୁ ଏକୁ କହନ୍ତି ନା ପୋଇଲୁ ପଣି ?

ଶୋଭାମା—ଛିଃ ବାପ ସେ କଥା କହନା, ମୁଁ ଭଲଲୋକଘର ଝିଅ, ନମାର ଯୋଗ୍ୟ ପୁଅ ତୁ; ମୁଁ ଯିବି ପରଦୁଆରେ ହାଣ୍ଡି ମାଜିବାକୁ—ପର ଇନ୍ଦ୍ରଜାଗିରେ ରହିବାକୁ। କାହିଁକି ?

ଶ୍ୟାମ—ବାହାରିଲା ଏଥର ସବୁକଇ ହବା ! ଭଲଲୋକଘର ଝିଅ ! କେଉଁ ରଜା କେଉଁ ଲାଟସାହିବ ଝିଅ କହନି ? ବାପ ତ ଥିଲା ତୋର ନିପଟ ହଳିଆଟାଏ, କଣ୍ଟି ଅଗରେ ପେଟ ପାଳୁଥିଲା, ଜନ୍ମଯାକ ଖୁରପି, ଟେବୁଲ, ପକ୍କାଘର ଦେଖି ନ ଥିଲା—ଆଉ ତୋ’ ଗେରସ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଥିଲେ ଆମ ବାପା—ବାପ ହେଉ ବା ଯେ ହେଉ, ଉଚିତ୍ କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ—ଥିଲା ଗୋଟାଏ ନିପଟ ଗଉ, ଏ ହାଟ ସେ ହାଟ ବାଇଗଣ, ସାରୁ, ପିଆଜ ମୁଣ୍ଡେଇ ବୁଲୁଥିଲା, ମଙ୍ଗରାଜ ଘର ପିଆଦା ହୋଇ ଟହଲ ଟୁ କୁରା 'କରୁଁ କରୁଁ ପଛକୁ ହେଲା ସରଘରିଆ—ପାମ୍ ସୁ, ଗେଞ୍ଜି, ଅଣ୍ଡର୍-ୱେୟାର୍, ଘଡ଼ିଚେନ୍, ଅରସିପାନିଆ ଦେଖିଥିଲା କି ନାହିଁ—ତୋର ପୁଣି ଏତେ ଡମ ବାହାରିଲା କେବଠୁଁ ?

ଶୋଭାମା—ଛିଃ କହନା ସେ କଥା, ସେଇଥିରେ ପରା ମଣିଷ କଲେ ତୁମକୁ—

ଶ୍ୟାମ—ହକ୍ କଥାରେ ଠକ୍ ଠକ୍ କାହିଁ ? କି ଲୋ ତୁ ପରା ନିଜେ ପହିଁରା ଧରି ଏ ଚୋଟା ସେ ଚୋଟା ପଡ଼ର ଗୋଟଉଥିଲୁ ? ଆଜିଯାଏ ନାଇଁବାବୁଙ୍କ ଝିଅ ନଆସୁ, ତୁମ କର୍ମ ନ ଫିଟୁ।

ତୁମର ଯା କିଛି ମାନ ସେ ସିନା ଏହି ଶାମବାବୁ କାହାଣୀଙ୍କ ମା' ବୋଲି, କି ନାଗର ବାବୁ ଝିଅ ମିସ୍ ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ଶାଶୁ ବୋଲି । ନୋହିଲେ ତ ପଟିଆ ପଡ଼ର ଶହଲୁଣ୍ଠୀଙ୍କ ପର ଦାଣ୍ଡରେ ହାତ ମାରିଦେଲେ ଛିତୁ ଫୁଟୁଥିଲା । Miss Urvashi ଯୋଗୁଁ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ହୋଇ ପଡ଼ାକୁ ବାହାରିଲି । ପଚାରିଲେ କହିଦବୁ ଶାମବାବୁଙ୍କ ମାଉସୀଙ୍କ ଝିଅ ଉର୍ବଶୀର ଶାଶୁ ବୋଲି—

ଶୋଭା ମା—ଇଏରେ ତୋତେ ଏ ବୁଦ୍ଧି ଦେଉଛି କିଏ ? ଏ କଟକ ପାଣି ନା କଟକିଆଣୀ ବନ୍ଧୁ । ଅତଏ ସେଉଠାର ତ ଜାତ ମହତ ଠିକ୍ ନାହିଁ । ଏ ବଡ଼ ଘରେ ଯିବା ପିଆଜ ରସୁଣ କୁକୁଡ଼ା 'ମାଉଁଶ ଖାଇବାକୁ—ଶୁଣିଛି କାଲି ଇମିତ ମଦୁଆଟାଏ, ଧନସତ ଦେଉଥାଏ ନଣଦେଙ୍କୋଡ଼ାରେ—

ଶାମ—ଷ୍ଟୋପ୍—ଷ୍ଟୋପ୍—ବାହାରିଲା ଏଣିକି କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜାତ ଧରମ କଥା । ଓ୍ୱାନ୍ ଲେଟର୍ ଜାତ ଧର୍ମ—ଇନ୍‌ସବ-ର୍ଡିନେଟ୍ ବିଚ୍ (Insubordinate bitch)—ସେ ସବୁ ଥୋଇଦେ ତେଣେ—ଯିବୁ କି ନା' କହୁଚୁଟି ?

ଶୋଭମା—ନା ବାପ, ପାରିବିନାହିଁ ସେ ସବୁ—

ଶାମ—ହଉ, ଚିଲପାଉଡୁ ତ ! କାଲି ମୋର ଏ ଗୁଡ଼ିକଖୋଳରରେ କ ଯିବୁନାହିଁ ?

ଶୋଭମା'—ନା—

ଶାମ—ଦେଖୁଛୁ ମିସ୍ ଉର୍ବଶୀ ଯେ ଏକୁ ହଣ୍ଟର୍ ନେ ଜାଣି ନଣେ, ସେ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେଁ—ଯା' କହେ ସେ ବେଗୁଣ୍ଡର ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ । ଏ ଟୋକାଏ କୁମାତା, ନାଲଗୁଣ୍ଡ—ମୋ ଫଣ୍ଡା ମୋଉଦାଲୁଗି ଏଙ୍କର ଆବର୍ଭାଗ । ଅଚ୍ଛା ଦେଖି ତ ମୋର ଏହି ଗୁଡ଼ିକୁଡ଼ାକୁ ବଜାଏ ରଖିବାଲାଗି, ଏଙ୍କର

ବହୁତଟାଏ ପଣ୍ଡ, କେତେବା ହବ ବୟସ—ସତର କି ଅଠର—କେଉଁ କାମଚୋରା ବୁନିୟାଦୀଘର ଝିଅ, ମାସରେ ମିଳୁଛି ପାଞ୍ଚ ସାତଅର ହାକିମ ହୁକୁମା ସାହେବଙ୍କ କୋଠିରେ ମୁହଁମାରୁ, କେଉଁଠି ଗୀତ ଗା, କେଉଁଠି ବଲ୍ ଡାନ୍ସରେ ନାଚ, କେଉଁଠି ଲୁଜ୍‌ଖେଳ, କାହାଲାଗି ଫୁଲ-ମାଳ ଗୁନ୍ଥୁ; ଧନସ୍ୱତ୍ୱ ଫୁର୍ ସତ୍ ଅଛୁନା ତାକୁ ! ଏ ଜଣ ତା'ଠୁ ଅଧିକା ସୁନ୍ଦରୀ, ନା ଏଙ୍କ ଦୌଲତ ଅଧିକ । ବୁଢ଼ୀ ନାଇକୁ ମାଉଁସଗନ୍ଧ ଟାଲି ଫେଲି ପକେଇଛି ! ଦ'ଟା ଭାତ ଫୁଟେଇ ଦବାକୁ ନାରାଜ୍, ଏ ହେବ ଆମ ମା' ! ଏଙ୍କୁ କିଏ କହିପାରେ ମା' ବୋଲି ! ଯିମିତ କାମକୁ ସିମିତ ଫଳ । ଏଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଖି, ବାଳ ଫୁର୍ ଫୁର୍ ଛିଡ଼ୁ ଛୁଟୁଛି—ତା' ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଖ ବାସତେଲ—ରଜନୀଗନ୍ଧା, ଜବାକୁସୁମ, ଝରଣା ଅମଳ—ବାଜୁ, ପଇଞ୍ଚି, ଗୋଠ, ନେକ୍‌ଲେସ୍—ଭେଳିକି ବ୍ୟାଗଟାକୁ ହାତରେ ଝୁଲେଇ ଗୁଲିଗଲାବେଳେ ବାଲୁବଜାରବାଟେ ଦାଣ୍ଡ ମଡ଼କିଉଠେ । ଗୁଜ୍ଜିପିଠେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ—Miss Urvashi ଗୋଟାଏ ସିନେମା ଷ୍ଟାର୍ ହୋଇଗଲେ ଚଳେ । ଏଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପହିଁରୁ—ମୂର୍ତ୍ତି ପହିଁରୁ ଛଡ଼ା ଆଉ ଜଣ ମିଳିପାରେ ? ଆଚ୍ଛା, ଢଳଢଳି-ଟଟା ମାର ଭିକ ମାଗିବା ଛଡ଼ା ଏଙ୍କର କ ଗତି ଅଛି ? ଏଗୁଡ଼ାକ ବଞ୍ଚିଥିବାଯାଏଁ Independance ବା Dominion Status ର ମୂଲ୍ୟ କଣ ?

ଶୋଭନା—ଏ ସବୁ କଣ ଶୁଣାଉଛ ଗୁଧାଗୋବିନ୍ଦ—

ସ୍ୱାମି—ଆଇ ସ୍ୟାଲ୍ କିକ୍ ଇଉ ଫ୍ଲାଟ୍ (I shall kick you flat) ଇନ୍ ସବ୍‌ଜେକ୍ଟ ଟ୍ରିଟ୍—ଲଗିଲା ପେଶର୍ ପେଶର୍ କାନ୍ଦିବା—ଗୁଧାଗୋବିନ୍ଦ ଅସି ମୋ କାନ୍ଧକୁ

ପେଲ ଦେବେ ! ଦେଖ୍ ସେ ସବୁ ମିଛ କାନ୍ଦଣା ଶୋଇଛନ୍ତି ତେବେଣି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କର୍ଣ୍ଣରେ ଜବାବ୍ ଦେଇ ଦେଇଛି— ମୋ ମାଆ ବଧିର ହେବ—କୁଟି କୁଟି କାମ କର—

ଶୋଭା ମା'—ତୁ ଆଜ କାହାରିକି ପଠା—

ଶାମ—କାହିଁକି, ତୁ କଣ କହିବୁ କି ? ମାସକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଇବୁ । ବରଷେ ଛ'ମାସ କାମ କଲେ କାଶୀ, ଗୟା, ବୃନ୍ଦାବନ ବୁଲିବୁ—ଏସବୁ ଗଢାଇଛନ୍ତି ତୋତେ—

ଶୋଭମା—ମୋର ସେ ତୀର୍ଥବ୍ରତ ଲୋଡ଼ାନାହିଁ । କି ମ୍ଳେଛ ଦୁଆରେ ଯୋଉଲି ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ—

ଶାମ—ହୁଁ, ଗିଳିବୁ କେଉଁଠି ?

ଶୋଭମା—ବାର ଦୁଆରେ ଭିକ ମାଗି ଖାଇବି—

ଶାମ—ସେହିଟା ହେଉ, ଉଠ, ଉଠ୍ ଉଠ୍ ମୋ ଦୁଆରୁ—ମୁଁ ଏଠି ଏ ଭୁତଙ୍କୁ ପୋଷିବାଲାଗି ସଦାବ୍ରତ ରଖିନାହିଁ ।

ଶୋଭମା'—ହଉ କାଲି ସକାଳୁ ବିଦାହେବି—

(ସନ୍ତୁ ଓ ଶୋଭା)

ସନ୍ତୁ—କାଲିଯାଏଁ କାହିଁକି, ଏବେକ୍ଷଣି ବାହାରିଆସ—କହୁଥିଲି ପରା ସେଦିନ—ଯା' ନା ଦିମିତି, ଏଇଟା କଳିକାଳ— ବାବୁଆଣୀମାନଙ୍କୁ ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ ବେକାଏ ଟାଙ୍ଗ କରେ— ଭାଇ ଭାଉଜ ମାଉସୀ ପିଉସୀଙ୍କ ନାଁରେ ଦାନ୍ତଘଷୁଛନ୍ତି । ହଉ ଶାମବାବୁ ମା' ଭଉଣୀଙ୍କି ତ ମୁଠେ ଦାନା ଦେଇ ପୋଷି ପାରୁନାହିଁ—ଦାନା କନା କଥା ତେବେଣି ଥାଉ ପଦେ ମିଠା କଥା କହିପାରୁନା—ହଲେ ପାମ୍ ସୁ, ଅଙ୍ଗି ପଞ୍ଜାବୀ, ଘଡ଼ି; ଚେନ୍, "ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍ ଓ ଦେ' ହୋଟେଲରୁ ବଡ଼- ଲୋକଙ୍କ ଅଧରମୃତରୁ କଲେ ଖାଇବାଲାଗି, ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଫୁଲମାଳ ପିନ୍ଧାଇ ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲେଉଛ, ନାଟଘରଭିତ

କାନ ତଳେ ଅଲଣା ମୁହଁକୁ ଢାଙ୍କି ରଖିଛ—କିନ୍ତୁ ଜାଣିକି ତୁମର ଏ ଛଇଚ୍ଣିଆ, କୁକୁର ଗଳାର ବକ୍‌ଲସ୍ ପରି ତୁମକୁ କେବଳ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ପତରଚାଟା ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉଛି । ଆମ କରମ ଠେକ ଯେ ତୁମଭଳି ଜନ୍ତୁ ଅଛି ଅଳ୍ପ ଏବଂ ଏ ଜାଗ୍ରତ ଭାରତ ତୁମକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ଲାଗି ବଦ୍ଧ-ପରିକର ହୋଇଛି—(ଶୋଭା ମା' ପ୍ରତି) ଆସ ଉଠି ଆସ, କାନ୍ଦୁଛ କାହିଁକି ? ଗୁଡଦାଅ ବାଠ, ଯେଉଣେ ଯିବାର ଯାନ୍ତୁ । ତୁମେ ତୁମ ବାଟ ଧର, ଏ ଲଫଙ୍ଗାଙ୍କ ବା'ରେ ତୁମେ ଅକଚ୍ଛ ହୋଇଯିବ ଯେ—

ଶ୍ୟାମ—ଯାଃ ଯାଃ ଏ ଭଙ୍କମରା ବାବାଜିଠା କଣ ବୁଝିବ ଇମାନ୍‌ସିପେ-ସନ୍‌ର ଅର୍ଥ । ଗଲା କେଉଁଠି ଚଟି ଯୋଡାଠା, ବିଲାତର ବରଣ୍ଡାରେ ନମିତା ଖାଇବାକୁ ଖାଇଁ ଠେକି ଅଣିଥିଲି, ବେହିପୋ କୁକୁର ତାକୁ ଶୁଙ୍ଘେଇ ଦେଲାଣି—ଥିଲେ ସେଠା ସ୍ତ୍ରୀ ଥୋବଡା ମୁହଁକୁ ଅଶ୍ଚାକର ଶିଲେଇ ଦେଇଥାନ୍ତି—

ସନ୍ତୁ— ହଉ ହଉ, ଯେତେ ଶିଲେଇବ ଧାର ତେତେ ଉଠିବ ଯେ—

ଶୋଭା—ଦଣ୍ଡେ ହେଲା ମିଶ୍ରା କଉଡ଼ରୁ ତୁମର ଗତିବିଧି ଦେଖୁଛି । ଆସିଥିଲି ତୁମଠି ଫେରାଦ୍ ହବାକୁ, ମଲାଗଲା ଭଉଣୀର ଦୁଃଖ ହାନିମାନ କଥା କହିବାକୁ, ଦେଖିଲି ଯାହା ତହିଁରେ ମନ ବୋଧ । ଜଙ୍କ ସଦରଠା ଏତେ କାନ୍ତାରିଆ ହୋଇ-ଗଲାଣି ନା ? ମା' ବାପଙ୍କୁ ପୋଇଲି ଗୁହାର ନ କଲେ, ବାବୁମାନେ ବାବୁଆଣୀଙ୍କ ମନ ଯୋଗାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ସ୍ତ୍ରୀ ତ ଜାଣି ନଥିଲି । ବିଜୁଳିବତୀ, ବଳପଙ୍ଖା ତଳେ ଲମ୍ବ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ଶୁଣାଇ, ଶେଷକୁ ପେଜମିଶା ଡାଲି ଟିକେ ଗୁଣିବା ପାଇଁ ଭଙ୍କ ପରି ହୋଟେଲକୁ ଦଉଡ଼ନ୍ତି, ଗୁ'

ପିଇ ପିଇ ଭୋକ ମାରନ୍ତି । ଅଚ୍ଛା ଭାଇ, ତୁମ ଉପରକୁ ଯେଉଁ ସାହେବମାନେ, ସେ ବି ଇମିତି ହୁଅନ୍ତି ନା ?

ଶାମ—ପଚାରନ୍ତୁ ସେ ଗୃହପତିଙ୍କୁ, କଥା କହୁଛନ୍ତି କମିତି ମୁହଁ ହଲେଇ—

(ନେପଥ୍ୟ ମଟର Horn, ଶାମ ବ୍ୟସ୍ତ, ମିସ୍ ଉର୍ବଶୀ)

ମିସ୍ ଉର୍ବଶୀ—Darling ! ଡାର୍ଲିଂ—ଏ କଣ ! ନା, ଏ ବୁଢ଼ୀ ମାଙ୍କ କାନ୍ଦାମାନଙ୍କୁ ଏଠୁ ବିଦା ନ କଲେ ତା' ମନ ମାନୁନି, ମୋର ମା, ଘରର ଏ କାରପେଟ୍ ଧୂଳି ବଲ୍ ବଲ୍—କୁଆଡ଼ୁ ୯ ସଫ-— ସକାଳିଆ ଲୁଙ୍ଗୁଗ୍ରୂଡ଼ାଙ୍କ ପଲ ପଲ ପଶି ଆସୁଛନ୍ତି । ଏଉଠାରେ କାଣି ଗୋଟାଏ ଯାଉଁଳିଆ ପଡ଼ି—।

ଶୋଭମା'—ହଉ ମା' ତୁମେ ଯା', ମୁଁ ହାଣ୍ଡି ସଜାଡ଼ି ଦଉଛି ।

ଉର୍ବଶୀ—ଆହା ହା ମରିଯାଏଁ ପରା—ଗୁଲ୍‌ଗଲ୍ଲ ବେଲକୁ ତ ଚଉଦ ଭୁବନ ମହଟଙ୍କ ଦବ ! ନା, ଦେଖି—ସେ ହାତ ମୋ ବିଛଣା ଜାମା କାରପେଟରେ ଲଗେଇବନାହିଁ—

ଶୋଭ—ନୁଆବୋହୂ, ଆମେ ନଗ୍ର ତଳହାଛେ ମଫସଲ୍‌ଅଣି—ଆସିଥିଲୁ କଟକଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ—ଠିକେ ବୁଣା ଦେବୁ ନାହିଁ ନା ?

ଉର୍ବଶୀ—(ତୀବ୍ର କଟାକ୍ଷରେ ଅନାଇ, ମୁହଁମୋଡ଼ି, ନାକରେ ରୁମାଲ ଦେଇ) ହଉ, ମୁଁ ଯାଉଛି ଡାର୍ଲିଂ, ତୁମେ ଆସୁଥା ପଛରେ, କୁଡ୍‌ଡୁସ୍ ଦୋକାନରେ ଗୋଟାଏ ଫଟୋ ନେବାକୁ ହେବ; ଦୀନେଶ୍ ବାବୁ ପରା ଗାଡ଼ିରେ ଅଛନ୍ତି—ମୋ ଯୋତାଟା କିଏ ନେଲା ମ'—

ଶାମ—ମୁଁ ଦେଉଛି, ମୁଁ ଦେଉଛି—(ବ୍ୟସ୍ତେ ଧାଇଁ ଯାଇ ଯୋତା ଥୋଇ ଦେବା)

ଉର୍ବଶୀ—ଓ, ତୁମେ ପାଲିଶ୍ କରି ରଖିଛ—ଥାଙ୍କ୍ ଇଉ—

ଶୋଭ—ଭାଇ, ଏ ଟଙ୍କା ଶହେଟାର କିରାଣୀ ମୁଣ୍ଡ, ଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବ ତ ! ତୁଚ୍ଛା ଏ ବାପ ଦାଦାଙ୍କ

ନାଁ ପଚାରୁଛ କାହିଁକି ? ବୋଉ ମୋର ଅଛି ନ ଥିଲା
ତୁମର ଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ହାତକୁ ଆଁ କରି । ଦେଖିବ ଚାଲ, ଏହି
ଦିହରେ ଏକୁଟିଆ ହାଣି କୁଟି କାଟି କଣ କରୁଛି ମୁଁ । ଶାଗ
ମାରିଚ ବାଇଗଣ ବଳଭ ଆଳୁ, ଦୁଧ ଦହି ଘିଅ ମାଛ କଣ
ନାହିଁ ମୋ ଘରଟରେ । ତୁମେ ତ ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ଦ'ଣ୍ଠା—
ତୁମରି ପରି ଗୁରଣ୍ଠା ଥିଲେ ପଛ ମୁଁ ସମ୍ଭାଳିପାରେଁ । ହାଟ
ପାଳିଟିକ ପଛ ଦଶଟଙ୍କାର ପରିବା ବଡଙ୍କ । ଗୁରଣ୍ଠା
ଗୁଡ଼ିକରିଆଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳିଛି ପଣ ଖୋଇ ପେଇ ଦରମା ଦେଇ ।
ଚମ୍ପାପୁଅ ତ, କଣ୍ଟି ଅଗ ତ ଆମ ବେଉଶା । ଫେରଆସ—।
ଟୋଣ୍ଟାଏ ସଜନା ଗଛକୁ ପଣ ତୁମ ଭଳି ଗୁଡ଼ିକରିଆଙ୍କୁ ତନି-
ମାସ ପାଳିବ ।

ଖାମ—ଟ୍ରେମ୍, ନ ଜାଣିକରି ସାନ୍ତ୍ରିବାବୁ ହାନିମାନ କରୁଥିଲେ କି—

ଟେଣ୍ଟାଭ୍ର—ଆହା ହଁ, ନୋହିଲେ କି ଭାଇ ଲେ—କଥା ପଚେ
କହିଲ ପଣ ଭାଇ ପରି । ଶୁଣ ଶୁଣ ଅଇଁଣ୍ଠାଖିଆ ଟୋଲ୍ଲମ,
ତୁମର ସେହି ସାନ୍ତ୍ରିଙ୍କ କଳିଙ୍ଗା ଫଣା ହେବାକୁ ବିଳମ୍ବ
ନାହିଁ ଯେ ! ତୁମେ ଫିନା ପର କରିଦେଲ ମୋତେ, ଗୁଣ୍ଡା
ଘାଉଣ୍ଟି, ପତରଟୋଟେଇ ଝିଅ ମୁଁ, ମୁଁ କିନ୍ତୁ କଡ଼ା ଗଣ୍ଡା
କାନ୍ତି ଅଫୁଲ ନ କରି ଛାଡ଼ୁ ନାହିଁ ଯେ—। ଦେଶବାସୀ
ଲକ୍ଷଭାଇ ମୋ ଲାଗି ଯୋରିଗଲେ ଖଣ୍ଡା ନେଇ । ଭଲଗତ
ଅଛି ତ ଏ ବୁଢ଼ି ଛାଡ଼—ତୁମେ କଣ କରିବ ? ତୁମ ଫଣ୍ଟାରେ
ଯେଉଁ ବାସୁଲେଇ ଚଢ଼ିଛି, ସେ କି ଦେଇ ଦେଇ ନକାର
ଛାଡ଼ିବ ! ସେ ବାବୁଆଣୀ ଗୁଡ଼ାକୁ ଗହଣା ପଟିରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ
ବାବୁଗୁଡ଼ାକ ହଳକୁ ବାହାରିଲେ, ଦେଖନ୍ତୁ ପଣ ପୁରୁଥିରୁ
ଟଉଦଅଣା ଉପ ଉଡ଼ୁରିଯାନ୍ତା । (ମା'ପ୍ରତି) ଚାଲ ଲୋ
ଚାଲ, ତୁ ତ ଗୃହୀଦର ଝିଅ, ଗୃହୀଦର ବୋହୂ, ଏତେ

ଉର ବାହାକୁ ମ’ ! ଏ ନଅଙ୍କିଆ କଟିକ୍ଷିଆ ବାବୁଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ପାଲିବେନା ଆମକୁ !

(ମାଙ୍କୁ ଟାଣି ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶ୍ୟାମ—ଓଃ ବାଁଚିଲି ଏତେବେଳେ । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଆଉ ପୁଲିସ
ସାହେବଙ୍କୁ କହି ଏଗୁଡ଼ାକୁ ଏନାର୍କିଷ୍ଟ କ କମିଉନିଷ୍ଟ
ତାଲିକାରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ହେବ । (ଘଣ୍ଟା ଦେଖି),
ଏଁ କଣ, ଓଃ ସିକ୍ସ ଫିଫ୍ଟିନ୍—ସିନେମା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ
ଯିବ ଯେ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

→(୦)←

(ଭିକାରୀ ସଙ୍ଗଦାନେ)

ଚମ୍ପାପୁଅରେ, ଶୁଣିଯା’ରେ ସହରିଆ ଅଣ୍ଟ
ଛୁଆଁ ବୁଲ ବାପୁ ! ଘର କିପାଁ ଛଟପଟ ରେ ।
ଉଜ ତକ ବିଜୁଳିର ବାତି
ପକ୍କା ସଡ଼କର ଫିଟ୍ ମାଟି
ଦେଖି ନାହୁଁ ତାହା ତଳେ କେଉଁ ବିପ୍ଳୁଟିରେ
ବୀଭତ୍ସ ହାହାକାର ନାଟ ।
ମଶା ମୂଷା ଛୁଞ୍ଚପୋକ ଦାଉ
ସନ୍ଦୁ ସନ୍ଦୁ ଟୁଆଁ ଘରେ ଆଉ
ନାଳୁଆ ଗନ୍ଧରେ ତୋର ଅଧା ପରମାୟୁ ରେ
ଫିଟେଟି ହାକିମ ମାରେ ଲୁଟ ।
ଜାମା ଯୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି ଘୋଡ଼ା ପାଉ
ହୋଟେଲରେ ଚେଳମିଶା ଖାଉ
ଧନ ଘନ ଜଗିଥାଏ ଦୋକାନୀଙ୍କ ଦାଉରେ
ପୁଞ୍ଜିପତି ହାଣ୍ଡି ଖୋଳି ଖାଉ

ଭେଳା ବୁଡଯାଏ ଟ ହ୍ୱ ମିଳଲେ କୁଣ୍ଡଆରେ—
ଝାଂଡାବାନ୍ତ୍ର ନମୋନଅ କହୁ,
ଜିପିଯାଇ ମଟସଲେ ଝଉଟିର ଦାଉ ରେ
ଭାଂ ଭକାଗ୍ରିଙ୍କି ମାରୁ ଚେଗୁଂ ।
ନୁଡ଼ୀ ମୁଡ଼ି ଛୁଃ ଛୁଃ ଛୁଃ ଛୁଃ କୁଲିଙ୍କର ଗାନା
ସାପ୍‌ଟରବଙ୍କ ଖାଇ ତମ ଭରୁ ସିନା
ପେଟ ତଳେ ଥାଏ ଓଦା ଭନା
ଗୁହା ବଣ ସ୍ତନେମାରେ ମନ ବହଲାଉଚେ
ଲୁଣ ତହବିଲ ଗ୍ରେଭ ବାଟ ।
ସ୍ୱହଦଅରେ, ଦେଖିଲ ତୋ କୋଠାଘର ଅଣ୍ଟ,
ବେଲଥାଇଁ ପଗାର ପାରକୁ ଖୋଜ ବାଟ ।

—»(○)«—

ଅଷ୍ଟମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅଗଣାରେ ଶାରଦା ଦେବୀ ଅରଣରେ ଦୁତା ବାଟୁଥିଲେ— ଶୋଭ୍ରା ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥୁଥିଲା)

ଶାରଦା—ଦେଖୁଛି କଟକରୁ ଫେରିଲାଦିନୁଁ ତୋ ମଥା ଅଧିକ ବିଗିଡ଼ି ଯାଉଛି—

ଶୋଭ୍ରା—ଦେଶବାସୀ ମା’ ଭଉଣୀଙ୍କଠାରେ ଗୁହାରି କଲି—ଅଥବା ନିଃସହାୟା ମୁଁ, ଦେଖୁଛି ସେମାନେ କେହୁ ଭୟରେ, କେହୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ମୁହାଁଇବାରେ ଦୁଃଖିନୀର ଅପମାନର ଯୋଗ୍ୟ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ, ତେଣୁ ମୁଁ ନିଜେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି । ମା’ ସଣ୍ଡଟିକୁ ଦେଖିବାଲାଗି ତୁମେ ସବୁ ଅଛ । ସଭିଙ୍କି ତ ଖାଉଛି, ଏଥରଟାକୁ ଖାଇ ବାର ଫାସିକାଠକୁ ଯିବ—

ଶାରଦା—ଯାହା ଯେତେବେ କରିବାର କରବୁ, ଆଗେ ଠାକୁରଙ୍କ ଲାଗି ମାଳାଟିଏ ଗୁନ୍ଥ । ବଳେ ଶୁଣିବେ ସେ—

ଶୋଭା—ଠାକୁର ! ନା, ସେ ନାହିଁ—ଠାକୁର ଥିଲେ କି ସୃଷ୍ଟିଟା ଇମିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୋର ଇମିତ ବାପ-ମାଙ୍କର ଇମିତ ପୁଅ, ମୋର ଇମିତ ସୁନାଭାଇ ଅଙ୍କ ଭେଣ୍ଡି ହୋଇଥାନ୍ତା ନା ! ବାରବୁଲା ଛଉଡ଼ିଟାଏ ଇମିତ ନିଶା ଖୋଇ ମତୁଆଳ କରିଥାନ୍ତା ନା ; ଠାକୁର ନାହିଁ, ଧର୍ମ ଦେବତା ନାହିଁ, ଗରିବଙ୍କର କିଛି ନାହିଁ, କେହି ନାହିଁ —

ଶାରଦା—ଠାକୁରେ ନଥିଲେ ତୋତେ ସେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷିଥାନ୍ତେ କିଏ ! ତୋର ଏ ବୁଦ୍ଧି, ତା'ର ସେ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଥାନ୍ତା କାହିଁକି—। ଭାବ୍ ନାହିଁ ସେକଥା ଏତେ—ବଳେ ଠାକୁର ଧନ ଦେବେ, ପୁଣି ଅନ୍ଧାରଘରେ ଆଲୁଅ ଜାଳିବ—

(ରଘୁ ଷାଣ୍ଡର ପ୍ରବେଶ—ଶୋଭା ଉଠିଗଲା)

ରଘୁ—ଚିନ୍ତା ଚଉତନ ମାରି, ଗାନ୍ଧିଟୋପି ନଟଗଇ, ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧି ଗୋଟାଏ ଭଲ ଅଡ୍ଡା ଜମେଇଛନ୍ତି । ହେଡଗୋଷ୍ଠାର କରିବାଲାଗି ଗୋଟାଏ କୋହିନୁର ଥିଏଟର ଗୁଳିଛି । ହଉ, ଏହିତ ବୁଢ଼ୀ—ଆଣ୍ଟା ଖୁଡ଼ୀ, ଏସବୁ କି କାଣ୍ଡ ଗୁଳିଛି—ଏ ବୟସରେ କେଉଁଠି ତୀର୍ଥବାସ କରି ପରପାରିକା ପଥ ପରିଷ୍କାର କରନ୍ତୁ, ନା ଶେଷକୁ ଏ ସବୁ ହୀନ ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଲ ?

ଶାରଦା—ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ମୋର, ଏ ଗରିବ ପଲଙ୍କେ ମୁଁ ବୃନ୍ଦାବନ-ବିହାରୀ ରାଧାମାଧବଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଉଛି—

ରଘୁ—ହଉ, ଛାଡ଼ ସେ ସବୁ ପରମାର୍ଥିଆ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଆସି-ନାହିଁ—ମୁଁ ବୁଝିବାକୁ ଆସିଛି ସତ କି ମିଛ—ତୁମେ କାଲି ଉକିଲ ମକଦ୍ଦମାରେ ଜବାବ୍ ଦେଉଛ ?

ଶାରଦା—ହଁ; ତୁମେ ଯେତେ ମିଛ ଜାଲ ଉଇଲଟାଏ ଦାଖଲ୍ କରୁଛ, ଗୋସେଇ ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ଉକିଲମାନେ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ମୋତେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ହେବ, ଏବଂ ସେ ଜାଲ୍ ମଧ୍ୟ ଅତି ସହଜରେ ଧରାପଡ଼ିବ ।

ରଘୁ—ଅଚ୍ଛା ତୁମର ସେ ଗୋସେଇଁ ମହାପୁରୁଷଟି କିଏ କୁହ ତ ? ସେହି ପାଜି ସନ୍ଥ ବାବାଜି ତ——

ଶାରଦା—ହଁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁପଦରେ ବରଣ କରିଛି—

ରଘୁ—ଅଚ୍ଛା, ଆମର ସେ କୁଳଗୁରୁ ବାଚସ୍ପତି ମହାରାଜଙ୍କୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ କରୁନାକି ? ଏ ଗୁରୁଦ୍ରୋହ ମହାପାପରେ କଣ ରହିବ ତ !

ଶାରଦା—ଗୁରୁ ତ କାହାର ଅଗରୁ ନଥାନ୍ତି—ସମୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେଲେ ଭଗବାନ୍ କୃପା କରି ନରଦେହରେ ଦର୍ଶନ ଦଅନ୍ତି ।

ରଘୁ—ଥାଉ, ସେ ଗୁରୁଗୋଷ୍ଠି ମରନ୍ତୁ ବା ଚୁଲିକି ଯାନ୍ତୁ ମୋର ସେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ତୁମେ ସେ ଉଇଲଟାକୁ ମଞ୍ଜୁର କରିବ ନା ନାହିଁ ?

ଶାରଦା—ନା ତା' କରି ପାରେନାହିଁ—

ରଘୁ—ଆଚ୍ଛା ଏତେ ବଡ଼ ଜମିଦାରୀଟାଏ ଅବୁଝ ତୁମର ଲାଭ ?

ଶାରଦା—ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲି, ସାରା ସୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ସଂସାର, ଯେଣୁ ଯେତେ ଆଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସଂସାରକୁ ସବୁ ନଅଣ୍ଟ—ସେଥିଲାଗି ତ ମୋ ସରିକ ମୁଁ ପାଉନେଲି—

ରଘୁ—ଦେଖ, ଯାହା କହୁଛ, ଆଗପଛ ଗୁରୁଅଙ୍କୁ ଭାବି କାମକର । ତୁମେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ଯାଉଛ ଠେଙ୍ଗା ଧରିବାକୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ, ପାରିବ ତ ?

ଶାରଦା—ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ମହତ, ମୋର ଧ୍ୟାନ ଯେତେବେଳେ ନିସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବରେ ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ କରିବା, ଭାବିବାର କି କାରଣ ଥାଇପାରେ—

ରଘୁ—ଏ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି ତୁମକୁ ସେହି ବୁଲା ବାବାଜୀ ତ ?

ଶାରଦା—ଯେ ଦେଇଥନ୍ତୁ, ମୁଁ ଜାଣେ ସେମାନେ ମୋର ହିତାକାଂକ୍ଷୀ ।

ରଘୁ—ଭାବଛ ପରା ଆମେ କିଛି ଖବର ରଖୁନାହୁଁ । ଗୋଟାଏ ନେଙ୍ଗୁଟିଆ ବାବାଜି, ସେ ପାଲା ଧନା ମଙ୍ଗରାଜ, ତାଙ୍କ ଗୁଣଧର ପୁଅ ସରୋଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ତୁମର ହେମନ୍ତ ବଣି ଯାଇଛି, ନୁହେଁ ? ଅଚ୍ଛା, ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଦିନ ଦି'ପହରେ ଘୋଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧେଇଲେ କେହି ଅଟକିନା ପିଠିରେ ପଡ଼ିବାକୁ । ଧନାକୁ ତ ଥାଳ ଧରେଇ ବାର ଦୁଆର ବୁଲେଇ ସାରିଲିଣି, ଆଉ ସେ ନେଙ୍ଗୁଟିଆର ହାଡ ମାଉଁସ କେଉଁଦିନ କିମ୍ଭୂତ ପାଟିକି ଯିବ ତାର ଥୟ ନାହିଁ—

ଶାରଦା—ହଉ, ଯାହା ଯେତେବେଳେ କର୍ମରେ ଥିବ ହେବ—। ତୁମର ଆଉ କିଛି ଧନ୍ଦା ଅଛି କି—

ରଘୁ—କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଦେଶଯାକ ତୁମ ନାଁରେ କି ବାଇଦ ବାଜୁଛି, ଶୁଣିଛ ତ ?

ଶାରଦା—ମାନ ଅପମାନକୁ ଭୟ ରଖି, ଏସବୁ କରୁନାହିଁ ତ ମୁଁ—

ରଘୁ—ମନେ ମନେ ଭାବିଛ ତୁମକୁ ଶାସନ କରିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ନେଙ୍ଗୁଟିଆ ଭଣ୍ଡମଗା ବାବାଜି ଲାଗି ଆମ ବଂଶକୁ କଳଙ୍କ ଲେପୁଛ—କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଜାଣିଥା, ମୋ ନାଁ ରଘୁ ସାମନ୍ତରାୟ—ଟିକି ଟିକି କରି କାଟି ଖରସୁଆ କିମ୍ଭୂତ ପାଟିକି ଛାଟିଦେବି—

ଶାରଦା—ହଉ ଯାହା ଯେତେବେଳେ କରିବାର କରିବ, ଏଥିଣି ବାହାରୁଅ ।

ରଘୁ—ବନ୍ଦୀ ହେବ ? ବନ୍ଦୀ ହେବି ମୁଁ ? କେବଳ ଖୁଣ୍ଟୀ ବୋଲି ବାହା କାମୁଡ଼ି ରହିଛି—ନୋହିଲେ ଗୋଟାଏ ଧଡ଼ବାଜ୍ ଫେରଣ୍ଡା, ଆଉ ଗୋଟାଏ ନେଙ୍ଗୁଟିଆ କୁକୁର ନାଟ କରନ୍ତେ ନା ଏଠି— (ନେପଥ୍ୟ ଗୁହିଁ) ହେଇ, ଫେର୍ ଗୋଟାଏ କାହା ହିଁ ଅକ୍ତି କେଉଁଠୁ ଟେକିଆଣି ଡଲ୍‌ଖିଚଡା ଦବ ବୋଲି ଥୋଇଲଣି—

(ଶୋଭା ମୁକ୍ତକେଶୀ—)

ଶୋଭା—କାହିଁକି ? ଏ ଭଲଲୋକପର ଝିଅଟାକୁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନା କି ସାନ୍ତରା ବାବୁ ? ଠିକେ ଚିହ୍ନ ତ ମୁଁ ବଲେ ଚିହ୍ନେଇ ଦେଉଛି ଯେ— (କାନିତଳୁ ରିଭଲ୍‌ଭର୍ ବାହାର କରି) ଆଉ ମୁଁ ଅବଳା ନୁହେଁ ଯେ—ଦେଖିଛ ତ ସେଦିନ ମୋର କେତେ ଭାଇ, କେତେ ଖଣ୍ଡା ବାଉଁଶ ନେଇ ତୁମ ସାଙ୍ଗ ଭଉସଙ୍କୁ ଘେରିଗଲେ ! ଆଜି ମୁଁ ଚାମୁଣ୍ଡା ପ୍ରାୟ ଅପେକ୍ଷି ଏହିକ୍ଷଣି ଏହିଠାରେ ତୁମର ରକ୍ତ ଶୋଷିବାକୁ—ତୁମର ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟି ମୁଣ୍ଡମାଳ ପିନ୍ଧିବାକୁ, ତୁମର ପେଟକୁ ଚିରି ଅନ୍ତନାଡ଼ିର ମାଳା ଗଳେଇବାକୁ—

ରଘୁ—ଏଁ—ଏଁ—ଶୋଭା, ଶୋଭା—ଡ୍ରାଇଭର—ଡ୍ରାଇଭର—

ଶୋଭା—ଡ୍ରାଇଭର, ଶତ ଡ୍ରାଇଭରର ବାପର ଗୁଣ ନାହିଁ ମୋତେ ରୋକିବ । ଚୁପ୍ ଚୁପ୍—ସିଧା ସଳଖ ଠିଆ ହ—ଟିକେ ହଲିଲେ ମରିବୁ—ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ସ ଅପ୍—। ପଡ଼ ମୋ ପାଦତଳେ —ନାକ ଘସ୍— (ନିରୁପାୟ ରଘୁସାନ୍ତରା ଦୁଇ ହାତ ଉପରକୁ ଟେକିଲେ—ଶାରଦା ଦେବୀ ଓ ସନ୍ତୁବାବା ଧରି ରିଭଲ୍‌ଭର୍ କାଢ଼ିନେଲେ)

ସନ୍ତୁ—ଯା, ଭଲଲୋକପରି ବାଟ ଧର, ଟିକେ ଗୋଳମାଳ କଲେ ମରଣ ଧ୍ରୁବ ।

ରଘୁ—ହଉ, ହଉ—

ଶୋଭା—ଚୁପ୍—

ସନ୍ତୁ—ଯାଅ ତୁମ ହୋଇ—

ରଘୁ—ବେହ୍ଲପୋ ଡ୍ରାଇଭର୍, ବେହ୍ଲପୋ ଜମାଦାର୍—

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନବମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଡ଼ାଏ ଗାଡ଼ା ଓ ଦଲିଲ ଦସ୍ତାବିଜ୍ ଦେଖୁଥିଲେ ରାଜା ମହାପାତ୍ର, ନିଜ ବାଡ଼ି ପିଣ୍ଡାରେ)

ରାଜା—ବେହ୍ଲପୋ କଣ୍ଟ୍ରି ଗୋଟାଏ ସମବାୟ ସମିତି । ସରକାର ଷ ଅଷ—ଟେକିଦେଲା ଧାନ ଭାଉଳୁ—ଟୋଟ ମଧ୍ୟରୁ ସତୁରି ଟଙ୍କା—ନାଲିଆ କୋଲଥ ପଢ଼ିରଟଙ୍କା—ଗୁଡ଼ ହଜାର ଧ୍ୟାଣ୍ଡିନୋଟ୍ରୁ ଖଣ୍ଡ ଗୁଳାଗ୍ ବି ରହିଲାନାହିଁ । ଟଙ୍କା ତ ହାଉଯାଉ ହେଲା, ଧର ଟଙ୍କା, ଦିଅ ଦଲିଲ୍ ଓ୍ୟାପସ୍—ଅଚ୍ଛା କଣ ବ୍ରିଟିସ ସରକାର ଅଳ ଆସିବନାହିଁ ନା ? ଆମେ ସବୁ ଅରକ୍ଷ ଅରକ୍ଷିତ ପରି ଇମିତ ମହିଦାରଆଡ଼ରେ ଭାସୁଥିବୁଁ ନାଁ ! ଅରେ କିଏ ଯାଉଛି ? ବାପ ଭୋଳିନା କିଏରେ ? ଆରେ ଭଲ ତ, ଅଚ୍ଛୁ କିପରି ?

(ଭୋଳି ପ୍ରବେଶ—ହାତରେ ତେଲ ବୋତଲ, ହାଟ ପଦିବା, ମାଛ ଓଗେର, ପିକା ଟାଉଛି, କାଖରେ ନୂଆ ଛତା ଗଣ୍ଡେ)

ଭୋଳି—ଯେ ଭଳି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟା— ଯା'ହେଉ ଟିକେ ଭଲ ।

ରାଜା—ଗୁଡ଼ ବାସ ?

ଭୋଳା—ପ୍ରଭୁ ଟିକେ ଅଟେଇଛନ୍ତି, ଗ୍ରାମକ ବି ଭଲ; ଗଲ ଚୋଡଏ ବରଷରେ ନଥିଲ ଇମିତ ।

ରାଜା—ବଳଦ କିଣୁଥିଲୁ ପରା ?

ଭୋଳା—କିଣିଛୁ, ହଡଲେ ଭଲ ଦାମୁନ—

ରାଜା—ଏଁ, ଏକାଠି ହଲେ ! ଟଙ୍କା ଗୁରଶ' ତ ହେଇଥିବ—ଏତେ ଟଙ୍କା ପାଇଲୁ କେଉଁଠୁରେ ?

ଭୋଳା—ସ୍ୱାମୀମା ଏଥର ସଭିଙ୍କି କରଜା ଦେଉଛନ୍ତି—

ରାଜା—ସୁଧ ?

ଭୋଳା—ସୁଧ କଣ ? ସୁଧ କିଛି ନାହିଁ—

ରାଜା—ହୁଁ, ତୁମେ ଯେମିତ ଓଲ, ନିଚେଷ୍ଟ ଦେଢ଼ା କି ଦଗୁଣା ଲେଖି ନେଇଥିବେ—

ଭୋଳା—ଦଲିଲ କଣ, ଦଲିଲ ଦସ୍ତାବିଜ୍ କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ କହିଲେ ଠାକୁରଙ୍କ ଟଙ୍କା, ଠାକୁରଙ୍କୁ ଗୁହିଁ ନେଇଯ, ଠାକୁରଙ୍କ ପାଦତଳେ ଥୋଇଦବ । ଛାମୁ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ନଗାଣି ହେଇଚି ।

ରାଜା—ଚହଉ ଯା' । ଏ ବେହୁଦେଗୋ ତ କମ୍ ବେଇମାନ୍ ନୁହନ୍ତି । ମଦଦଡ଼ା; କାମ ସଇଲେ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡା । ଟିକେ ଆସ୍ କାସ୍ ପାଇଲଠୁଁ, ଆମେ ବୁନିୟାଦୀ ମହାଜନ, ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ ହେଲନା ! (ନେପଥ୍ୟ ଗୁହିଁ) ଏଡ଼ଟା କିଏ ? ଦାନ ମଙ୍ଗରାଜ ପରା ! ଖାଇଲେ—ଖାଇଲେ—ପଞ୍ଚାଏ ଖଣ୍ଡି ମିଳି ଏ ଦେଶକୁ ଖାଇଲେ । ନାଃ, ଯଚ୍ଛେ ଗୁରଅଣ୍ଡା ଗୁନ୍ଦା ଦଆସିବ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରକୁ ନ ଆଣିଲଯାଏଁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । କେବଠୁଁ ପରା ପଲାନ୍ତି ନି ପାକିସ୍ଥାନକୁ—କେବଳ ଏକେ ହିନ୍ଦୁ, ତହିଁରେ ସୁନାରୁପା ଟଙ୍କା ବଣିକ ମାଲ୍—କିଏ ଜାଣେ କେଉଁଦିନ ଗବ୍ କରି ଗୋଟାଏ ଲୁଟ ଭୂପି-

ଦେବେ ପେଟମର—(ଧାନୁ ମଙ୍ଗରାଜ ପ୍ରବେଶ) ଦଣ୍ଡବତ୍
ମଙ୍ଗରାଜେ—ଭଲ ତ ସବୁ ?

ଧାନ—ହଁ ଆମର ଦୁଃଖେ ବି ରାମ, ସୁଖେ ବି ରାମ, ଆନନ୍ଦମୟୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ନିରାନନ୍ଦର କି କାରଣ—

ରାଜ—ମଙ୍ଗରାଜେ, ବୋଧହୁଏ ମନଇଚ୍ଛା କରିଥିବ ସେ ଦେଣ୍ଡିନାଟ ନାଲିସରେ—। କିନ୍ତୁ ଭାଇ, ମୋ କଥା ତ ଜାଣ—ସେ ହେଲ ଗୋଟାଏ ପରବତ ପରି ବଡଲୋକ—ତାହାଁରେ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପଡିଛି କଚେରୀରେ—ଆମେ ହେଲୁଁ ଠିକ ଜୀବନିଆ ପୁରୁଷପୁଅ—ବାଧ ହୋଇ ତୁମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମିଛ ଜବାନବନ୍ଦୀ କଲି ।

ଧାନ—କିଛି ନା, ମୋର ତାହାଁକି ଠିକେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ କି ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ—

ରାଜ—କିନ୍ତୁ ଏତେ ଯେ କଲି, ମୋର କଉଡ଼ାଏ ମୁନାଫା ନାହିଁ । ସର୍ବସ୍ୱ ଗଲା ତୁମର—ମାରିନେଲେ ଜମିଦାର—ଆମର ଖାଲି ବଦ୍‌ନାମ—

ଧାନୁ—କି ଦରକାର ସେ କଥାରେ; କହିଲି ପରା ମୋର ଠିକେ ବୋଲି ଶୋଚନା ନାହିଁ—

ରାଜ—ମୂଳ ଗଛ ହେଲେ ଜମିଦାର, ଆଉ ତାଙ୍କ ମ୍ୟାନେଜର ହରବାବୁ—ମୋ ନାଁରେ ହେଲା ସିନା ଦଲିଲଟା—ନୋହିଲେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳ—

ଧାନୁ—କହିଲି ପରା ତୁମ ଉପରେ ଠିକେ ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ । ବରଂ ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ପାଇ ନ ଥିଲି, ପାଇଲି ତାହା ଗରିବ ହୋଇ, ଗରିବ ଦୁଃଖୀ ମୂଲିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶି—

ସ୍ୱଜ—(ଭୋଳା ପ୍ରତି) ହୁଁ, କଣ କହୁଥିଲୁକି ବାପ ଭୋଳା, ତୋର
ସେ ଭଉଣୀଟାର ବିଭାଘର କଲୁନାହିଁ ନା କଣରେ ?

ଭୋଳା—ଗଲା ବରଷ ଯେଉଁ ଜାନ୍ତାର, ଟଙ୍କା ପାଁଶ କାହୁଁ—
ଝଭ୍ର ଦଅନ୍ତି—

ସ୍ୱଜ—ରାମ-ରାମ-ରାମ—ଆରେ ସେ ପଇଡାଘର ପର ବନ୍ଧୁଟାଏ
ମିଳିବନା ତୋତେ—ଟଙ୍କା କେତୋଟାକୁ ଉଠି ପିନ୍ଧେଇ-
ଗଲୁ—ଟଙ୍କା କଣ ଅପରାପତ ହେଉଥିଲା ନା ? ମୁଁ ତ
ତୋର ଲାଗି ଟଙ୍କା ଦୁଇଶ'ର ବୁଜୁଳାଟାଏ ବାନ୍ଧି କରି
ଏଯାଏଁ ଖଟୁଲି ତଳେ ପୋତି ରଖିଛି—ତମର ଆମର
କେତେଦିନର ସୁରୁପ ବାନ୍ଧବ—ତୋତେ ନ ଦେଇ
ରହୁଥାନ୍ତି ନା ?

ଭୋଳା—ହଉ ଦରକାର ହେଲେ ଦେଖାଯିବ—ଆଉ ଧାର କରିବାକୁ
ମନ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱଜ—ନାଃ, ଶନି ଦଶାରେ କେତୁ ଅନ୍ତର—ଯାଚି କରି ଗ୍ରହୀତା ବି
ନଉ ନାହାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପୁରା ବର୍ଷ ଗଲାଗଲା, ଧାନ
ଗୌଣିଏ ବି କରଜ ଲାଗିଲାନାହିଁ, ସୁଧ ମାଣେ ବି ମିଳିଲା
ନାହିଁ । ଇମିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୁଡିଲା—ଗୋଟାଏ ନଈବଢ଼ୀ ବି
ହେଲାନାହିଁ କି ଘରଟାଏ କାହାର ଜଳିଲାନାହିଁ—
(କପାଳରେ ହାତ ମାରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭୋଳା—ଖଇତାନ୍, ଗୋଟାଏ ଜାଲ ଦଲିଲରେ ତୁମର ହକ ଜମି-
ଗୁଡ଼ାକୁ ତୋରଖ କରି, ଗୋଟିକଯାକ ତୁଳସୀବୃକ୍ଷ ହୋଇ-
ଯାଉଛି । ଯାନ୍ତୁ କେଉଁଠି ଯାଉଛନ୍ତି । କଡ଼ା ଗଣ୍ଡା, ସୁଧ
ଅସୁଲ କରିବୁଁ । ଟଙ୍କଣୀ ପାତ, ଭାଗ, ବଖରା, ଠେଙ୍ଗ
ଭଣ୍ଡାର ସବୁ ଅଟକ କରିବୁଁ । କେଉଁଠୁ କେଉଁଠା ପୁଣି
ଆସି କମତ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛନ୍ତି ଏଙ୍କୁ ଦେଖାଯାଉ—

ଧନ—କି ଦରକାର ଯେ ସବୁରେ, ମୁଁ ତ ବଖରାର ଭିତୁଛି ସମ୍ପଦକୁ—

ଭୋଲି—ଏକା ତୁମ ଲାଗି ନୁହେଁ ବାବୁ, ସାରା ସହରଟାକୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ କରିବା ଲାଗି ଯା’ ଛଡ଼ା ଆଉ ନାହିଁ ଅମର—

(କ୍ରୋଧେ କାଲୁଖାଁ ପ୍ରବେଶ)

କାଲୁଖାଁ—ଶାଳା ବେଇମାନ୍, ବୁଝାନାହିଁ, ବୋଲୁନାହିଁ ନାଗରାହା ଚଳେଇ ନେଇ ଦୁ ଜଣ ପୁରେଇଦବ ପାଣି ପଠାଣି ? ଦେଇଛି ଶାଳାର ଜିଲୁ କଣା କରି—

ଧନୁ—କଣ ହୋଇଛି ?

କାଲୁ—ଘରକୁ ଚାଲ, ଫିରବାକୁ ପାଣି ପଠାଣ ପୁରେଇଛି ଘରେ— କୋରଖ ଚାଲିଛି—

ଭୋଲି—ସତେ, କେହି ଛୁଇବୁ ନାହିଁ ମାଲ୍—ବହନୁ କିଏ ବନ୍ଧିବେ—

ଧନ—ମାଳେ ପରି କାଢ଼ି କେଣି ମଦାଙ୍କୁ ?

ଭୋଲି—ଯା’ ବାବୁ ଆଗେ ଦେଖ—ମୁଁ ଆଗେ ଯାଏଁ ସାହୁ ଭିତରକୁ —ହୋଇଯାଉ ଯା’ ଭଗାର ଅଛି—

ଧନ—ଚୁପ୍ କର ଭୋଲି—ଅଦାଲତର ହୁକୁମ୍, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ—ବେଆଇନ୍ ଗୁଣ୍ଡାରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିବ ନା କଣ ?

(ଭୋଲି ଶୁଣିକରି ଚାଲିଗଲା)

କାଲୁ—ତୁମେ ତ ଥିଲନାହିଁ, ତାଙ୍କ ଧମାକ ଦେଖ, ଯେଉଁ ଘରେ ବାବୁ ସାନ୍ତ୍ରାଣି ଧାନ ଭରିଥିଲେ, ଖେଦଗଲେ ସେହି ଘରକୁ —ଦେଇଛି ଦୁଇଟାକୁ ନିଲାମ୍ କରି, ଉପରେ ଜ୍ଞାନଅ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ଦୁ’ଗୁଡ଼ାଏ ବେଇମାନ୍—ସେ ଧାମ ନାଏକ ପିଆଦା ଭୁଲିକି ନେଇ ଫଟୋଘଟା ଲଗେଇଥିଲେ ସମ୍ପତ୍ତିବାବୁ ସାଙ୍ଗରେ । କଣ୍ଟାଳ ସୁଭାଗ୍ୟ ସେ ହର

ପଟନାଏକର ଗୋଟାଏ କାନୁଡ଼ା ଭେଣ୍ଡି ସଉଳାଇଛି । ତଥାପି ଦେଖୁଛି ତା ରୋଗକୁ ଟଙ୍କା କରି ଭୁଲ୍ କରି ଗଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି—। ଚଳ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଯିବା ।

ଧାନ—ଭଲ କଲନାହିଁ ଏଥର—

କାଳୁ—ରକ୍ତ ମାଂସର ଦେହ ତ—ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଦାନା ଖାଇ ବଢ଼ିଛି ଏ ଘରେ । ମୁଁ ତ ଚୋର ଖାମା ନୁହେଁ—

ଧାନ—ଥିର ହୋ, ଦୁନିଆରେ ବହୁତ ଥାନ ଅଛି— ନୋହିଲେ ଓଟେଇବୁଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗାଁକୁ—ଏତେ ଗରମ୍ କରନା ମଗଜକୁ—

କାଳୁ—ଚାଲ ଆଗେ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦଶମ ଦୃଶ୍ୟ

(ମଙ୍ଗରାଜ ଘର ନିକଟ ଆମ୍ବ ତୋଟା—ହରି ପଟ୍ଟନାଏକ ଚୋଟେଇ ଚୋଟେଇ ବାଡ଼ି ଧରି, ପାଦରେ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ବନ୍ଧା ଓ ରଘୁ ସାନ୍ତରା)

ହରି—ବସନ୍ତୁ ଆପଣ ଥିର ହୋଇ, ଦେଖନ୍ତୁ ମୁଁ ଭଣ କରୁଛି । କହୁଛି ଯେତେବେଳେ ଦେଶାନ୍ତରୀ କରେଇଲେ, ଆଜି ଆଉ କହିଲେ ଛାଡ଼ୁନାହିଁ ।

ରଘୁ—କଣ ହେଲା ସେ ବହୁଟାର ?

ହରି—ଦଶମାସ ଗର୍ଭ ଥିଲା । ଗୁରୁଆଡ଼ୁ ହୋ ହୋ ହୋଇ ପଶିଗଲେ ଯେତେବେଳେ ପଳେଇ ପାରିଲାନାହିଁ । ମାଡ଼ ଗୋଳରେ ବସିଗଲା ବାଡ଼ିଟାଏ ତା ପିଠିରେ । କଟ କରି ପଡ଼ିଗଲା— ଶ୍ୟାମ କୁ ଛୁଇବା ଜନ୍ମ, ଛୁଟିଦେଲା ଭୂତକୁ, କାଢ଼ି ଆଣିଲା ମାଳି ଘର—

ରଘୁ—ମଲ୍ଲ ନା ବଞ୍ଚିଲ୍ଲ ସେଇଟା—

ହରି—ମଲେ ମରିବ, ପରବାଏ ନଟ—ଅଦାଲତର ପରୱାନା—

ରଘୁ—ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କେ ଆଜି ତାଙ୍କ ଗଡ଼ୁଣି ?

ହର—ବଳେ ବାହାରିବେ ଖୁଲ ଖୁଲ ହୋଇ, ଯିବେ କେଉଁ ଚୁଲ୍ଲିକି ? ଅଦାଲତ ପିଆଦା ତ ଇତଲା ଦେଲାଣି, ଭଟ୍ଟୋଇ ସବୁ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ବଳେ ହୁଲ ହୁଲ ଘୋଷଣା ହେବେ—। ତେବେ—ମୁନସି, ଦାରୋଗା, ପିଆଦା, କୁଲି—ଏସଣି ତ ନିକୁଞ୍ଜ ଟଙ୍କା ହଜାରେ ଦରକାର—

ରଘୁ—ଟଙ୍କା ଅଡ ମୋଠି କାହିଁ—। କଟେଣ୍ଟ ତ ତୁମର ଅଭ୍ ଶାମ ଜମ୍ମାରେ—

ହର—ସେଠାରେ ବା ଅଛି କଣ ? ଏହି ମାମଲାରେ ତ କାଣି ଦଶହଜାର ଲାଗିଯିବ—

ରଘୁ—ଦେଖା ଗୋଟାଏ ମହାଜନ—

ହର—ସୁଧ ଦେଇକାଏ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ।

ରଘୁ—ଦଆସିବ—। ସେଥିକୁ ଭାବନା ନାହିଁ । ଏହି ତ ଶାମ ଯେ—

ହର—କି ଖବର ?

ଶାମ—(ଆହ୍ଲାଦେ) ଯାଇଥିଲି ଯେତେବେଳେ କାହିଁଟା ବଳି ଯିବନା ? ନଗଦ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଦାରୋଗା, ମୁନ୍‌ସି ଦୁହିଙ୍କି ଅଣିଛି—ଅଧିର ଦାବୀ ଗୋଟାଏ (Feast) ପିଷ୍ଟ—

ରଘୁ—ଦେଖ, ସେ ସରୋଜ ଆଜି କାଲିଖାଁ ଦୁହିଙ୍କ ଟେମା ହାଣ୍ଡି ସାଙ୍ଗରେ ଛନ୍ଦବାକୁ ହେବ । ଆମ ସାହି ଭିତରେ ଆମ ଦୁଆରବାଟେ ନେବାକୁ ହେବ । ହଁ, ସେ ବହୁଁଟାର ଖବର କଣ ?

ଶାମ—ଡାକ୍ତର ଆସିଥିଲା, କହିଲା—ଖୁବ୍ ଅଧିକ ହେଲେ ଦଶ ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍—

ରଘୁ—ତେବେ ତ ଆମର ଏଠାରେ ଅମୃତଭୋଗ୍ୟ ଭିତରେ ରହିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ। କିଏ ଜାଣେ ସେଲିଆ ପ୍ରକାରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରି ପାରନ୍ତି— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ସନ୍ଥବାବା, ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜ ଓ ଭୋଲି)

ଦୀନ—ଓଃ, ମୋ ବାପୁଣିଆଁଙ୍କୁ ଅକାରଣେ ଜୀବନରେ ମାଡ଼-ଦେଇଲେ—

ସନ୍ଥ—ଅବିଶ୍ୱାସ କରନାହିଁ କରୁଣାମୟୀଙ୍କ କରୁଣା ଉପରେ।

ଦୀନ—ନାଃ, ସବୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା—ହେଲେ, ଖଟୁଛି ଗୋଟାଏ କଥା—

ସନ୍ଥ—କେଉଁ ବିଷୟ?

ଦୀନ—ମଙ୍ଗରାଜଘରର ବହୁ—ରଜାଘର ଯେମା କହିଲେ ଚଳେ—ତାକୁ ପାଦରେ ଦଳିଦେଲା ଶାମ—ଯେ ନିଜେ ପିଲାଦିନରେ ଖାଇପିଇ ପାଠ ପଢ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ହେଲା ଏହିଠି—ଯାହାର ବାପ ଅଜା ତିନିପୁରୁଷ ଏହି ମଙ୍ଗରାଜଘର ଦାନାରେ ବଢ଼ିଲେ—ଯାହାକୁ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ କରେଇବା ଲାଗି କଲେକ୍ଟରଠାରୁ ପିଅଦାଯାଏଁ କାହାର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲି ମୁଁ—

ଭୋଲି—ଏବେ ସରକାରୀ ଚାକିରି, ଦୁଜେ କଟକ ସହର; ତହିଁରେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଝିଅ, ହରବାବୁଙ୍କ ମଦଗିଲସ—ଶାମ କି ଗାମରେ ଅଛନ୍ତି ଏଣିକି—

(ସରୋଜ ବହୁକୁ ଠେକି ଆଣି ଥୋଇଲା)

ସରୋଜ—ଯାଇନାହିଁ ଯିବ ଯିବ ହେଉଛି—ଯେ ଘରେ ଆଉ ଅଛି କିଏ ଆମର—ତେଣୁ ଥାଉଁ ଠେକି ଆଣିଲି ସାଧାରଣ ନାରୀପଦ ଭୁଇଁକି।

ଦୀନ—ଇଏ ମୋତେ ଯେ ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି।

ସରୋଜ—ବୁଢା ମନୁଷ୍ୟ ତୁମେ, ଅଧୀର ହୁଅନାହିଁ—ଧନୀଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାରରେ କେତେ ଲୋକ ଜୀବନ ଦେଉଛନ୍ତି, କେତେ ବଳୀ ଦେଉଛନ୍ତି—ଏ ନହୁଏ ଆମର ଗୋଟାଏ ସତ୍ୟର ସେନା, ସତ୍ୟର ସମ୍ବାଦ୍ ଏ—

ଧୀର—ହଉ, ଦଅନ୍ତୁ ବାବା, ବେଲ ଥାଉଁ ଟିକେ ପାଦଧୂଳି ଦଅନ୍ତୁ —ଅନ୍ୟ ସୁଲକ୍ଷଣୀ କାନରେ ଟିକେ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କି ଦଅନ୍ତୁ—

ସନ୍ତୁ—ଯାଅ ମା' ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଏ ଅଭାଗା ପୁତ୍ରରୁ ଖଲାସ୍ ହୋ— ଶିବ-ଶିବ-ଶିବ—ଏ ତୁମର କଠୋର ପରୀକ୍ଷା ସରୋଜ—

ସରୋଜ—କିଛି ନା, ଆପଣମାନେ ବୃଥା ବାପଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳନ୍ତୁ। କାଲି ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପାରନ୍ତି କି ନାହିଁ, ସେ ପଥଟାକୁ ସୁଗମ କରେଇବା ଲାଗି ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ। ଆମଭଣ ଏ ସବୁ ଅବିଚାରର ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶାଣ୍ତା ଠେକିବାଲାଗି କେତେଥର କହୁଛି, ଆଜି ମୋର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରିଦେଲା। ମୋ ପରି ଧ' ଗୁଡ଼ିକଣ ହସି ହସି ଜେଲକୁ ଚାଲିଗଲେ, ଦେଖିବେ ଗରିବଙ୍କ କଳିଜାରୁ ସେ ଭୟ ତୁଟିଯିବ। ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିରୋଧ ଲାଗି ବଳ ବାଢ଼ିବ।

(ଶ୍ୟାମବାବୁ ଓ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର)

ଶ୍ୟାମ—ଏହିଠାକୁ ଆସନ୍ତୁ ଦାରୋଗାବାବୁ, ଆସାମୀ ଏହିଠାରେ— ଏହି ସରୋଜ ମଙ୍ଗରାଜ।

S. I.—ଆପଣ ଗୁରୁତର ଅପରାଧରେ ଆସାମୀ—ଦେଖନ୍ତୁ ଅଦାଲତର ଓ୍ୱାରଣ୍ଟ—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଏରେଷ୍ଟ କଲି।

(ବାହୁରେ ହାତ ମାରିଦେଲେ)

ସରୋଜ—ମୁଁ ତ ଗୁରୁତର ଠାରୁ ଗୁରୁତମ ଲାଗି ତିଆରି ଅଛି।

ଶାମ—ଅଉ ଭାବୁଛନ୍ତି କଣ—ଡେଞ୍ଜରସ୍ ଫେଲୋସ୍ (Dangerous Fellows)—ଲଗାନ୍ତୁ ଆସାମୀ ପୁନଆ ଗୋଛଇତ ସାଙ୍ଗରେ ହେଣ୍ଡକପ୍—ଆଇନର ଆଖିରେ ଡ଼ିସ୍ଟିଂକସନ୍ ଥାଇ ନପାରେ—ରୁଲ୍ ଇଜ୍ ରୁଲ୍ (Rule is rule)

ସବେଜ—ଅପଣ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ଦାରୋଗାବାବୁ, ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାଲଗି ଆଜ ଯେଉଁ ଲୁହାବଲା ପିନ୍ଧିବୁ, ତାହା ତ ଆମକୁ ସୁନାବଳାଠୁଁ ଅଧିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେବ । ଅଜ ଏ ଗୋଟାଏ ଲୁହାରବଳା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବଳ ନାହିଁ, କାଲିକି ଘର ଦେଖିବେ କେତେ ଲୁହାର ଦୁର୍ଗ ଚୁରମାର୍ କରି ପଥ ପରିଷ୍କାର କରିବୁଁ—

ଶାମ—ବାଜେକଥା ଶୁଣିବାକୁ ବେଳନାହିଁ ।

ଭୋଳ—ଯାହା ଆଖିରେ ଦେଖିନାହାନ୍ତି, ତହିଁଲଗି ପଞ୍ଚାଏ ଭଲ ଆସାମୀ ଯୋଡକଲେ—ଏଠି ଯେ ଏ ଟିଅଣ୍ଟା ମରି ଭରି ପଡୁଛି, ତା' ବିଷୟ କିଛି ଭାବିଲେଣି ନା ?

ଶାମ—କିଏ କେଉଁଠି ମଲା, କାହାର କାହା ବାଧକ ହେଲା ସେ କଥା ଦେଖିବାପାଇଁ ତ ଆପଣ ହୁକୁମ ପାଇନାହାନ୍ତି—ଲେଟ୍ ଦେମ୍ ଗୋ ଟୁ ହେଲ୍—(Let them go to hell) ଆପଣ ଆପଣଙ୍କ କାମ କରନ୍ତୁ—

ଭୋଇ—କିଏ କହୁଛି ଏକଥା, ଏ ଗୋପ ନାଏକ ପୁଅ ଶାମା ନାଁରେ ତୁ ! ଦାରୋଗାବାବୁ, ଏହି ଶାମବାବୁଙ୍କ ବାପ ଦାଦା ତିନି ପୁରୁଷ ଏହି ଘରେ ଦାନା ଖାଇ ମଣିଷ ହୋଇଥିଲେ । ଗ୍ରେର ଓଭେଇତଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲା ଅଗରୁ ଆଗେ ଏହି ଘଡ଼ି ରେନ୍ ଚଷମା ଲଗା ବାବୁଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନି ନଅନ୍ତୁ ।

ଶାମ—ଚୁପ୍‌କର, ଜାଣୁ ତ ଆମେ ସରକାରୀ ଅମଲା—ସରକାରୀ କାମରେ ଅସିଛୁଁ—

ଭେଲି—ସେ ସରକାରୀ ଅମଲ କାହାପାଇଁରେ ମିଳଟା ?

ଶାମ—ଦେଖନ୍ତୁ ଏସବୁ ଅବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରକ୍‌ଟିଂ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଅଫିସିଏଲ୍ ଅନ୍ ଡ୍ୟୁଟି (Obstructing Govt. Official on duty)

ଭେଲି—ଇଟଲା ମା'ଟଲା, କି ନାଲିଆଖି ଦେଖାଉଛି ଏ, କି ଅଂରେଜୀ ଲଗୁଚେଇ ମାରୁଛି ।

ଶାମ—ଡ୍ୟାମ୍ ଇଓ୍ବାର ନିଗାର୍ (Damn your niggard) (ବନ୍ଧୁ ଭେଲିଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାବେଳେ, ଭେଲି ଟେକଣ୍ଟାକୁ ମୋଡ଼ି ଇମିତି ବୁଲେଇଲା ଯେ ଶାମ ଅକୁ-ପାଲୁ ହୋଇଗଲା । S. I. ଛଡ଼େଇ ଦେଲେ)

କାଲୁ—ଧରଅ, ଧରଅ—ମୁଁ ଛୁରିଟା ଆଣେ—କ୍ୱାସ୍‌ମିଲାସୁ କହୁ ଭଡ଼େଇ କରିଦଏଁ । ନିମକ୍ ହାରାମ୍ କୁତ୍ତା—

ଶାମ—ଏରେଷ୍ଟ୍, ଏରେଷ୍ଟ୍—ଡେଞ୍ଜରସ୍ ଫେଲୋସ୍—

ଭେଲି—ହଉ, ଚାଲ ଚାଲ—ଆଗେ ଥାନାକୁ ଚାଲ, ପଡ଼ୁଛି ଅଛି ଭଥା—

ସରୋଜ—ଭେଲି ଭାଇ, ଏ ସବୁ କଣ କରୁଛ ?

ଭେଲି—କିଛି ନା, ଚାଲନ୍ତୁ ଥାନାକୁ, ଆଗେ ସେ ଟିଏ କଥା ପଡ଼ୁ ସାହେବ ପାଖରେ । (ପୁଲିସ୍ ଅସାମୀମାନଙ୍କୁ ନେଇଗଲେ) ଯାଉଛି ବାବା. ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅଣିବ, ଟିଅକୁ ମଶାଣିକୁ ନିଅନା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୀନ—ଓଃ, ମୋ ବାୟାଣୀଟାକୁ ମାରିଦେଲେ, ପଦେ କଥା ବି କହି ପାରିଲାନାହିଁ ସେ—

ସନ୍ତୁ—ଏ ଆମର କାନ୍ଦିବା ବେଳ ନୁହେଁ । ଆଗେ ଏ ସହିଦ୍ ଦେହର ସତ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ । ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରର କଳଙ୍କ ଦୃଣା ଓ ଦାସତ୍ୱ ଭିତରୁ ଦେଶକୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ;

ଆଇନର ନାମରେ ଏ ଯେଉଁ ବିଡ଼ମ୍ବନା ଚାଲିଛି, ସେ ସମସ୍ତ ଲୁପ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।

(ଉକ୍ତାଟା)

ଅତୀତ ଯିବରେ ଅତୀତେ ମିଳାଇ
ସମ୍ମୁଖେ ରହିବ ଏକା ଭବିଷ୍ୟତ ।
ଆଲୋକେ ପୁଲକେ ମହାସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗି
ହିଡ଼ିବ ପରାଏ ହୋଇବରେ ଦୃପ୍ତ ।
ଶାସନ ରହିବ ନାହିଁରେ ଅସ୍ତ୍ରେ
ଶାସନ ହୋଇବ ପ୍ରେମର ମନ୍ତ୍ରେ
ଦେଖିବୁ ଆଲୋକେ ଫିଟିବ ପଥ ।
ଟାଉକା କାଉଳା ଭୁଆଁ ବୁଲା ପରି—
ହନ୍ତାଲି ହେବରେ ଏପାରି ସେପାରି
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ପଥ ପାର କରି
ଫିଟିବ ତୋ ଲାଗି ମୁକତି ପଥ
ଆସିବ ସେଦିନ ଗୌରବ ରଥ ।

—)(✱)(—

ଏକାଦଶ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ଦିର ଦ୍ୱାରେ—ଶାରଦା ଓ ସନ୍ତୁ)

ଶାରଦା—ଏତେ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା, ଅଥଚ ମୁଁ ଏଥିର ବିନ୍ଦୁ ବିସର୍ଗ ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ସନ୍ତୁ—ଜଣାଇବା ପ୍ରୟୋଜନ ଭାବି ନଥିଲି—

ଶାରଦା—ଅକାରଣେ ମହନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର, ମୁଁ କି ତାର କିଛି ପ୍ରତିକାର କରି ନଥାନ୍ତି ?

ସନ୍ତୁ—କି ପ୍ରତିକାର କରିଥାନ୍ତେ ?

ଶାରଦା—ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କରି ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଇଥାନ୍ତି, ଅନ୍ତତଃ ଉତ୍କଳ ବାରିଷ୍ଟର ଦ୍ୱାରା ସରୋଜଙ୍କୁ ଖଲାସ କରି ପାରିଥାନ୍ତି—

ସନ୍ତୁ—ସରୋଜ କି ନିଜର ଦୁରବସ୍ଥା ବିଷୟ କହିଛନ୍ତି ତେବେ ?

ଶାରଦା—ହୁଏତ ଲଜ୍ଜାରେ କହିନାହିଁ, ତା' ବୋଲି କି ଆମର ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ କିଛି ? ସବୁ ମହତ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର ନ କଲୁଁ ଯେବେ, କି ଫଳ ଏ ସେବା ଧର୍ମରେ—

ସନ୍ତୁ—ବୋଧହୁଏ ଜାଣନା ମା, ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜ ଆମଠୁଁ ଢେର ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର ଓ ଢେର ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କର ଏ ଜନ-ସମାଜରେ । ଉଦ୍ଦୀପ୍ତପ୍ରାଣ ମହାପୁରୁଷ, ସଂସାରର ଦୁଃଖ ସୁଖ ସବୁ ସମାନ ସେ ଆଖିକି । (ନେପଥ୍ୟ ଗୃହିଁ) ଏହି ତ କଥା ପଡ଼ୁଁ ପଡ଼ୁଁ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ଜୀବନର ସାର ଶଙ୍ଖାଳି କରିଥିଲେ ଯା'କୁ, ସେ ବନ୍ଧୁଟି ଗୁଳାଗଲା, ପୁଅଟା ହାଜତରେ ସଢ଼ୁଛି । ଦେଖ ସେ ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ, ଦୁଃଖ କି ବିଷାଦର ଟିକେ ମସୀରେଖା ଅଛି ନା ସେଠାରେ—

(ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ପ୍ରବେଶ)

ଦୀନ—ଏହି ତ ରାଣୀମା ଏଠେ ଅଛନ୍ତି—!

ଶାରଦା—ଭାବୁଥିଲି ଯିବି ଏଥର—

ଦୀନ—ନା, ନା, ଆପଣ ରାଜରାଣୀ, ମୁଁ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଜା, ଆପଣ ଯିବେ ମୋ ପାଖକୁ ! ଖବର ପାଇଲାକ୍ଷଣି ଆସିଥାନ୍ତି—

ଶାରଦା—ତୁମକୁ ଦେଶାନ୍ତରୀ କରିବେ ବୋଲି, ଏତେ ଜାଲ ଦଲିଲଟାଏ କରି, ସଇତାନ୍‌ମାନେ ସାବଙ୍କ ଝିଅଟାକୁ ଲୁଚେଇ ରଖିଥିଲେ, ଏ ବିଷୟ କିଛି ଜଣା ନ ଥିଲା ମୋତେ । ସେହି ଦଲିଲ ବଳରେ ସର୍ବସ୍ୱ ନେଇ ଦାଣ୍ଡର

ଭିକାରୀ କରେଇଲେ, ସବେଇଙ୍କଠାକୁ ହାଜତରେ ରଖାଇଲେ। —ଦହୁଠାକୁ ବନ୍ଧିବାକୁ ଗଲେ ଜୀବନରେ ମାରିଦେଲେ— ଟଙ୍କା ବଳରେ ଖଣ୍ଡଙ୍କର ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିର ବିଜୟ ହେଉଛି— ସତ୍ୟର ମଥାରେ ପଦାଘାତ କରି ଅହଂକାରୀମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚୁଛନ୍ତି—

ଦୀନ—ସେଥିଲାଗି କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ। କିଏ ହାରୁଛି କିଏ ଜିଣୁଛି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିବା ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ।

ଶାରଦା—ଶୁଣିଲି, ନିଜର ଭାଇପୁଅର ମୁଖାଗ୍ନି ଦେବାଲାଗି ମଧ୍ୟ ଅନୁମତି ମିଳିଲାନାହିଁ—

ଦୀନ—ହାଜତରେ ଅଛି, ବିଚାର ତ ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ—

ଶାରଦା—ଦୁଇଟା ଫୁଟେଇ ଦବ କିଏ ? ଦଣ୍ଡ ପା' ହେଲେ ଟିକେ ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିବ କିଏ ?

ଦୀନ—ଅଛି, ସେହି ପୁରୁଣା ଗୁରୁର କାଲୁ ମିଅଁ—ପ୍ରମାଣ ଅଭାବେ ସେହି ଏକା ଛୁଟି ପାଇଛି। ମୋତେ ତ ଭଗବାନ ନିରାଶ୍ରୟ କରିନାହାନ୍ତି, ପାରନ୍ତି ଯେବେ ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ନିରାଶ୍ରୟ ଜଣକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ।

ଶାରଦା—କିଏ ?

ଦୀନ—ଶୁଣିନାହାନ୍ତି ବୋଧହୁଏ—ରାଜା ମହାପାତ୍ର—ଏବେ ତ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା କରି ବାୟା ହୋଇଯାଇଛି—ତହିଁ ଉପରେ ପକ୍ଷାଘାତ—

ଶାରଦା—ନା, କିଛି ଶୁଣିନାହିଁ—

ଦୀନ—ସୁଧ ଲୋଭରେ ଦେଇଥିଲେ ଧାର ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସାନ୍ତରଙ୍କୁ। କିନ୍ତୁ ଏଣେ ସାନ୍ତରା ବିଲକୁଲ ସମସ୍ତ ଜମିଦାରୀକୁ ଗୋଟାଏ ମାରୁଆଡ଼ୀକି ବନ୍ଧା ପକେଇ ଦେଇଛନ୍ତି। ଫଳରେ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ତ ବୁଡ଼ିଲା, ଦେଢ଼ୋଟି ଟଙ୍କା ବି ସୁଧ

ମିଳିବା କଠିନ । ଉତ୍କଳ ବାରିଷ୍ଟର ସମସ୍ତେ କହିଲେଣି ସେ ଟଙ୍କା ବୁଡ଼ିଲା । ତହିଁରେ କୁଳଭଙ୍ଗ୍ମା ପୁଅଟିଏ ଯୋଟିଛନ୍ତି, ବେସଜଷ୍ଠା ଧନ ରାତ ଦାର ସାହିରେ ମାତାଲ ହୋଇ ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯୁଆ ଭିତରେ ଧନେ ବାପ ସିନ୍ଧୁକ ଭାଙ୍ଗି ଦଶ-ହଜାର ଟଙ୍କା ନେଇ ପଳେଇଛନ୍ତି । ଏକେ ତ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧ, ତହିଁ ଉପରେ ପକ୍ଷାଘାତ ମନସ୍ତାପ, ସାହୁ ପଞ୍ଚଶାରୁ ଟେକିହୁ ଗୋଟାଏ ପହଣ୍ଡା ମାଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । "ସେ ଅନୁତାପ ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଖିଲେ ପଥର ସୁଦ୍ଧା ଟଳିଯିବ । ତଥାପି ଟଙ୍କାଏ ମଣାଏ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଡାକ୍ତର କି ବୈଦ୍ୟ ଦେଖାଉ-ନାହିଁ । ପାରନ୍ତି ଯେବେ ଅଟେ ସେହିଟିକି ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ—

ସନ୍ତୁ—ଠିକ୍ କହିଲ ଦୀନୁବାବୁ, ବାସ୍ତବରେ ରାଜ ମହାପାତ୍ର ଓ ରଘୁ ସାନ୍ତରାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର ନ କଲାପାଏଁ ଆମର ଏ ସେବା ବ୍ରତ ନିଷ୍ଫଳ, ଚାଲନ୍ତୁ ଦେଖିବା—

(ସଦସ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱାଦଶ ଦୃଶ୍ୟ

(ପକ୍ଷାଘାତଗ୍ରସ୍ତ ରାଜ ମହାପାତ୍ର, ନିକଟରେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—ଜଳ ଗିଲାସରୁ ପାଟିରେ ଜଳ ଢାଳିବାକୁ କହୁଥିଲେ—)

Note—ପକ୍ଷାଘାତରେ ଆଖିରପତା ଓ ହାତର ଅବସ୍ଥାନ ଚାଲନା ଅତି କଠିନ, ଅତଏବ ଅଭିନେତା ହୋସିଆର ରହିବେ)

ରାଜ—ଇରେ ଗଲିରେ, ଗଲିରେ—ମୋ କଲିଜା ଫାଟି ଗଲାରେ—ନେଇଗଲରେ ସାନ୍ତରା ଘରକୁ, ତାର ଦୁଆରେ ପାଣି

ଦେଖ ମନ୍ଦିରରେ । ଅସଲ ସୂର୍ଯ୍ୟ କାଲିଯାଏଁ ଦେଉଥିଲ ଉପରକୁ ସଇଁତିରିଶ ହଜାର ସାତଶ ତେଷଠି ଟଙ୍କା ଅଠେଇଶପଇସା ! ଇଥିରେ ମୋ’ ବୋଟେଙ୍ଗ ଜ୍ୟାଠାଙ୍କୁ ମଣ୍ଡି ଦରିଆରେ କଣା କରି ବୁଡ଼େଇଦେଲୁରେ ! ମୋ ପୋଡ଼ାହାଲ ଭିତରୁ ଶେଉଳମାଛ ଚିଡ଼ାକାଟି ଖସିଗଲୁରେ ! ଦିନ ଧପହରେ ଗଳାକୁ ଛୁରି ଚଳେଇଦେଲୁରେ—

ମାଣିକ—ଚେସ୍ତିଆ ଗୋଟାଏ ଡାକ୍ତର ଡାକ—ଇମିତି କେତେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥିବ ?

ରାଜ—ଡାକ୍ତର—ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ଡାକିଲାପରେ ଯମ ପରି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଁ ପହିଲୁ ମାଗିବ ଦ’ଟଙ୍କା ! ଗଡେଃ ଅଠେଇଶ ପଇସା ଠଣ ଠଣ ଗଣିନବ—ଔଷଧ ବୋଲି ଚୋପେ ଦବନାହିଁ—କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ଫୋପାଡ଼ିଦବ—ସେ କଣ ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ହୁକୁମ ମନ୍ତ୍ରଙ୍କେ—ଧୋଇକରି ପାଣିପିଇବି—ସେ ବେହୁଦୋଙ୍କର ଦୟା ମାୟା ଟିକେବୋଲି ନାହିଁ—ଦିନ ଧପହରେ କାଟଗାଡ଼ିଆରେ ମାଡ଼ିବସି ପର୍ କରି ଜବେ କରିଦେବେ—ଦେଖିଲନାହିଁ ସେଦିନ ଦ’ଦ’ହା ଟଙ୍କା ନେଇ ଖସିଗଲା, ଦେଖି ଯିମିତିକି ସିମିତି ପଡ଼ିଛି—

ମାଣିକ—ସେ ତ କହୁଥିଲା ଜଡ଼ାତେଲ ମାଲିସ୍ କରିବାକୁ, କଲ କେଉଁଠି ?

ରାଜ—କି କଲ ସେଥିରେ ଲଗେଇ ଗର୍ଭ କରି—ଦଅଣ୍ଟା ଜଡ଼ା ପତର ବାଟିକରି ନଦଦେଲେ ହୋଇଯିବ—ଫଳର ଯେଉଁ ଗୁଣ, ପତରର ସେହି ଗୁଣ—ଉଃ ମୋର ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ! ନିଜେ ନଖାଇ, ତୁମକୁ ନ ଖୋଇ, ଠାକୁର ଦିଅଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ଯକ୍ଷ ପରି ସାଇତିଥିଲି—ପାଜି ଚୋରେ ଚିଡ଼ା କାଟି ଖସିଗଲା । ଭଗବାନ୍ ମତେ ଲଗୁଡ଼ି ଗୋଟାଏ

ମାତୃଅଙ୍ଗୁଠି ବନ୍ଧା ରଖିଲ ! ଶନି ମହାଦଶାରେ କେତୁ ଅନ୍ତର, କଣ ନ କଲରେ ! ଶେଷକୁ ଥିଲ ଭଗା—ବାବଙ୍କ ମାଇ ଦୁଇଶ ଭଙ୍ଗ—ନଗଦ ଦଶହଜାର—ଓଃ ତୋ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଯାଉଁଥିବରେ—ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସିନ୍ଦୁକକୁ କଣା କଲୁ—ଇରେ ଯମ କଣ ନବନାହିଁ କିରେ—

ମାଣିକ—ନେଲ ତ ଜେଲା ଏବେ—ଟାଙ୍କର ପାଇଁତ ରଖିଥିଲ ! ଯୁଆ ଖୋଲି ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ ମୋର—ଧନ ରତନ ସଞ୍ଜବେଳଟାରେ ସପି ଯାଉଛ—

ରାଜ—ରତ୍ନଗର୍ଭ, ରତ୍ନଗର୍ଭ—ଦଣ୍ଡକୁ ଗୁଙ୍କ କର ଲଗିଯାଉଛି—ଏଣେ ମୋ ଘରେ ଯେ କଣ ହେଉଛି, କମିତ ଚୋର ଯାଉଛି ମୁଁ ଜାଣେ, ଇରେ ଜଗାରେ, ବୁଢା ବାପୁଡ଼ା ମୁଁ, ମୋ ପାଟିରେ ଜହର ଦେଲୁ--ଅକାଳ ମଉତଆ ମର ଯିବୁରେ—

ମାଣିକ—ଦେବୁରନା, ମଲବେଳକୁ ଉଗ୍ରର ବଢ଼ୁଛି କେତେ ! କରେ; ତୁ କଣ ପାଇଲୁକି ! ଏତେ ବହପ ତୋର, ମୋ ପୁଅର ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବୁ ! ପଛକେ ରାଣ୍ଡ ହେଲେ ହେବି, ତୋତେ ପନିକରେ କାଟି, ଶିଳପଥରେ ଚଟଣି ନ କଲି-ଯାଏଁ, ମୋ ନାଁ ଜଗବୌ ନୁହେଁ—ଆଣେ ତ ସେ କାଠ-ଘାଲିଆ—

(ଝଣ୍ଟରେ ଲୁଗା ଜଡାଇ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜ—କଣ ଗୁଲିଚଲନା—ମୋ ତାଳୁ ଶୁଖିଗଲା—ଟୋପେ ପାଣି ଦେଲୁନାହିଁ—

(ମଦବୋତଲ ହାତେ ଟଳଟଳ ହୋଇ ଜଗାର ପ୍ରବେଶ)

ଜଗା—ଏଁ, କଣ ମରନାହିଁ ଏ ଯାଏଁ—ମୁଁ ତ ମୋ ସାଙ୍ଗଗୁଡ଼ାକୁ ଡାକିଆଣିଲି, ଗାନ୍ଧୀନଗରକୁ କାଠ କଷ୍ଟସିନ ଘଠାଇ-

ଦେଲି—ଉନ୍‌କେବନ୍‌କୁ ମାଉଁସ ଦଶସେର, ହୁଇସ୍କି ପାଞ୍ଚବୋତଲ ଗଲାଣି—ତେବେ ବିଲ୍ଲୁ ମିଆଁ ବି ସୁଷମା ଲଳିତା ବିଜଟିଙ୍କି ନେଇ ଗୁଲିଯିବଣି—

ରାଜ—ଉଠ୍, ଉଠ୍, ମୋତେ ତୋ ମୁହଁ ଦେଖା ନା—ଦୂର୍—ଦୂର୍—

ଜଗା—ଆରେ ଏଠା ତ କଣ କଥା କହୁଛି ଏ ଯାଏଁ—ହୁଁ, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଗି—ମୁଁ ଗୁଡିବା ଜାନୁ ନୁହେଁ—ଥିଲେ ବା ଜୀବନ ଟିକେ—ମୋଡ଼ି ମାଡ଼ି ଭରତ କଲୀବେଲକୁ ସେ ଟିକକ ବଳେ ଫୁସ୍ କରି ଉଡିଯିବ—କିସ୍ମିସ୍ ତ ଚିଣେ ଯାଇଛି—ଇମିତ ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ହୋଇ ଅମର ଏଇଡ଼ ମଉ-ପିଲରେ ବାଧା ଦେବ ସେ ଯାଠ କର ଦେଉନାହିଁ—Miss Urvashiଙ୍କୁ ଏବେ କଷ୍ଟରେ କଟକ ସହରରୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଣିଛି—ଯାଟିରେ ଲୁଗା ବଣ୍ଡିଠାଏ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ହେଁସରେ ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି ଠେକନେଲେ ହୋଇଗଲା। ହୁଁ, (ସୁରାପାନ) ବେହୁପୋ ପଇସାଟିକର ଚଙ୍ଗୁଡିଭଜା ଦେଲାନାହିଁ ଖାଇବାକୁ—

ରାଜ—ଇରେ ଜଗା, ଦୁଇଶ'ଭରି ବନ୍ଧକୀମାଲ, ତା' ଉପରେ ଦଶ-ହଜାର ଟଙ୍କା—ଆରେ ରଖିଲୁ କେଉଁଠି କହିଦେ—ମୋ ବାପ, ମୋ ଧନ ଫେରେଇ ଦେ—ନୋହିଲେ ଟଙ୍କାଠାଏ ମିଠେଇଖିଆ କାଟିନବୁ ତ କାଟିନେ।

ଜଗା—ଦେଉନାହାଁନ୍ତି—ନ ଦେଲେ ଗତି ଅଛି। ଜାଣ ଜାଣ Sasstra & Co. Pioneer Theatrical Co. ମୂଳରୁ ଅଗଯାଏଁ ସବ୍ କଲ୍ କଭ—ସାରା ଓଡିଶା ଆଖି-କଣା କରଦବୁଁ—ରଘୁ ସାନ୍ତ୍ରାଙ୍କ ପୁଅ ବିମଳବାବୁ ଡିରେକ୍ଟର—(Director)—ମୁଁ Prof. J. Mahapatra

Stage Manager— ଅସୁରେଶ୍ୱର, ବର, ତେଲେଙ୍ଗ ; ଛତ୍ରପୁର, ବାରିପଦାର 40 Girls— ଗୁହିଁଦେଲେ ଆଖି ଲାଖିଯିବ । କମଲବାବୁ, ଅବଦୁଲ୍ଲା— ଭାଲକୁ ଭାଲ ମିଳେଇ କେହ୍ନି ନାଚ ପାରିଲେନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ କହୁଛନ୍ତି ମଜିନା—ଓଃ, କି ନାଚ—କି ସେ ଗୀତ, କି ମଜଲ୍— (ପାରିଜା ଦେଖାଇ ଗାଇଲା) "ଆଖିକଣେ ତୁମେ ଲେଖିଗଲ ଯାହା ଲାଖିଗଲା ମୋର ମରମେ—" ଦ୍ ଗନ୍ ଦ୍ରଗେନ୍ରା, କଣ୍ଠ ତେଟେଟେତେଟେ କଟେ କେଟ୍ ତାକ୍ ଧା କତା କାନ୍—ଥୂନ୍ ଥୂନ୍ କଟେକେଟ୍ ତାକ୍ ଟେ କଣ୍ଠକାନ୍ ଧା, କଣ୍ଠକାନ୍ ଧା, କଣ୍ଠକାନ୍ ଧା, କଣ୍ଠକାନ୍— ନଗଦ ପାଞ୍ଚଶ' ଟଙ୍କା ଗୁଣ୍ଡା—ଭଲଗତ ଅଛୁ ତ ଗୁବକାଠି ଥୋଳାଟି ଥୋଇଦଅ—ଠୁନ୍ ଠୁନ୍ ପିଆଲି ରଙ୍ଗେ ବେରଙ୍ଗ୍

ସାଈ— ହୁଁ, ଅହୁର ଥୁଏଟର—ବାହାର୍—ବାହାର୍—

ଜଗା—ବାହାରିଯିବ ? ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡ ଛତ୍ରୁ ନକର ! ଯଣ ପର ଟଙ୍କା ସାଇତୁ ନା ? ଦେଖ୍, ଶିଖ୍ ଟଙ୍କା କିମିତ ଖରଚ କରନ୍ତି—ଖବରକାଗଜବାଲ କହନ୍ତି ଏହି ରବିବାର ଇସୁରେ ମୋର ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍ ଆଉ ନାଁ ବାହାରିବ । ଦେ, ଦେ— ଗୁବକାଠିଟା ଦେ—ନୋହିଲେ ଦେଖୁଛୁତ ଏ ବୋତଲକୁ; ଏକା ପାହାରରେ ତାଳୁ କଣା କରିବି—

ସାଈ—ଜଗା, ତୁ ମୋର ତ୍ୟାଜ୍ୟପୁତ୍ର—

ଜଗା—ଚୁପ୍ରହ, ମୁଁ କି ତୋତେ ଆଜ୍ଞା ତ୍ୟାଜ୍ୟବାପ ନ କରି ଛାଡ଼ୁ- ନାହିଁ । ଯାଏଁ ମୋ ଫ୍ରେଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ଡାକିଆଣେଁ—ହୁଁ— ମଣିଣାଠାଏ—ଦାଉଦ, କିରସ୍ତାନ, ଗୋଟାଏ ମିନାସିପାଲିଟି ମଇଲାଗାଡ଼—ରଫିକ୍—ବକିମିଆଁ— ମୋଡ଼ମାଛ ଯୁଇ

ଉପରେ ଚଢ଼େଇଦେଲେ ତା'ପରେ ଗମତ୍ ଆରମ୍ଭହେବ—
ଧିଧି ନାଧି ଧିନା ଧିନା ନାଧିଧିନା ନାଧିଧିନା— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଝଙ୍କ—ଜଗଦେବୀ, ଜଗଦେବୀ କେବେ ଖାଲିବୁଲେ ଏ ପୁଅ ମୁଣ୍ଡ ?

(ଅଣ୍ଟିରେ ଲୁଗା ଭିଡ଼ୁଁ ଭିଡ଼ୁଁ କାଠଫାଳିଆ ହସ୍ତେ ଜଗଦେବୀ)

ଜଗଦେବୀ—ଫେର, ଫେର, ସେହିକଥା—ଦେଖୁ ଛୁନା ଏ କାଠ ଫାଳିଆକୁ—ବୁଢ଼ା ଖଇଡ଼ା ଭୂତ, ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ପଡ଼ି କଣାରୁ ବାହାରିଲାଣି, ତେବେ ବି ଛାଡ଼ୁନି ଅଲକ୍ଷଣୀ କଥା—ହଉ, ପଡ଼ିଥା, କଏ ଦବ ଟିକିବାକୁ ଦେଖିବ ଯେ—ପଡ଼ିଥା ଘର ସନ୍ଧରେ, ପଚା ସଢ଼ି ଘୁଅ ମୁହଁରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥା—ତୋତେ ଶିଆଳ କୁକୁର ଖାନ୍ତୁ ଏଇଠି—ମୁଁ ମୋ ପୁଅକୁ ନେଇ ବାହାରିଲି— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଭାନୁବାବୁ ଓ ସନ୍ତୁବାବା ପ୍ରବେଶ)

ଭାନୁ—ଦେଖନ୍ତୁ କେଡ଼େ ନିର୍ଲଜ୍ଜ, କି ଦାରୁଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅଚଳ, ପଙ୍ଗୁପରି ପଡ଼ିରହିଛି ।

ସନ୍ତୁ—ତାହାହିଁ ହୁଏ, ହୃଦୟହୀନ ଅତ୍ୟାଚାରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ଜୀବନର ଶେଷ ସ୍ତରରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ।

ଝଙ୍କ—ହାତଠେକ ପାରୁନି, ଜୁହାରହେବ କିମିତି ? ସବୁ ମୋର କର୍ମଫଳ—ଭାନୁବାବୁ, ମୋତେ ଗୋଇଠାମାର—

ସନ୍ତୁ—ମା'ଙ୍କୁ ଡାକ, ପ୍ରାଣ ଉଶ୍ୱାସ ହୋଇଯିବ ।

ଝଙ୍କ—ଡାକି ପାରିବିନାହିଁ, ଏ ପାପୀ ତୁଣ୍ଡ କେତେଥିବନାହିଁ—ଉଃ ମୋ ଚୁଟିପିଠି ଲକ୍ଷ ଯୋଗିନୀ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଟାଣିଧରିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି—ରକ୍ତ ମୋର ଚାଟି ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି—ଉଃ, କି ବିକଟ ରୂପ, କି ଭୟଙ୍କର ନାଲି ଆଖି, କି ଦାନ୍ତ ଉଗଣ୍ଡା—

ସନ୍ତୁ—ଭୟ ନାହିଁ, ମୁଁ ରକ୍ଷା କରିବି—(ହାତ ବୁଲାଇ ଆଉ ସିଲେ)

ରାଜ—ଆଃ, କାହିଁ, ଗୁହୁଁ ଗୁହୁଁ ପଳେଇ ଗଲେତ—ଆଃ, କେଡ଼େ ଶୀତଳ ସେ ହାତ, ଅଧେ ପରାଣ ଜୁଡ଼ିଗଲା—ଭାରି ଡର ମାଡୁଛି, ମୋତେ ଟିକେ ପାଦତଳେ ରଖ—ଛାଡ଼ି ଯା'ନା—

ସନ୍ତୁ—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଅଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ି ମା'ଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କର ।

ରାଜ—ଆହୁରି ମୋତେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବାକୁ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଏ ସଂସାରରେ । ଏ ଘରର କାନ୍ଥବାଡ଼ ଗୋଡ଼ମାଟି ଖସି ପଡ଼ି ଲାଗୁଛି । ଡକାଇତମାନେ ଚାରିଆଡ଼ୁ ଧାଇଁ ଛନ୍ତି ମୋତେ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ । ମୋତେ ମଠକୁ ନେଇଚାଲ—ସେଠାକୁ ଗଲେ ନିଶ୍ଚେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବି ।

ସନ୍ତୁ—ଭଲ, ସେଚେଷ୍ଟା କରାଯିବ ।

ଦୀନ—ସେ କି ଏ ଗଙ୍ଗାଧର ତହବିଲ କାଗଜପତ୍ର ଛାଡ଼ିଯିବେ ?

ରାଜ—ମଙ୍ଗରାଜେ, ଅବିଶ୍ୱାସ କରନାହିଁ । ସବୁ ମିଠା ଚାଖିନେଲଣି । ଏଘର ଦୁଆରେ ତାଲା ପକାଇ ଥାନାରୁ ସିପାହୀ ଆଣି ପହରା ରଖିଦିଅ । ଏ ଅସୁରଙ୍କ ରୂପ ଏ ନରକର ଛବିରେ ମୋର ହୃଦୟ ଜଳିଯିବ । ଟଙ୍କା ଭାରିଯା ପୁଅ ପୁତୁରା ସବୁ ସୁଆଦ ବୁଝିନେଲି । ସବୁ ଯେ ଯାହା ସ୍ୱାର୍ଥର ପିଆରୀ, କେହି ଏ ବିପଦରୁ ରଖି ପାରିବେନାହିଁ ।

ସନ୍ତୁ—ଯହିଁରେ ତୁମର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ମଙ୍ଗଳ ସେଚେଷ୍ଟା କର । ଧର ଦୀନୁବାବୁ ଶଯ୍ୟା ଉପରକୁ ।

(ଟେକି ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

"କା' ତବ କାନ୍ତା କସ୍ତେ ପୁତ୍ରା—"

(ଅନ୍ୟତ୍ର 'ମନବୋଧ ଚଉତିଶା')

ତ୍ରୟୋଦଶ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ବୈଠକଖାନା, ଶାନ୍ତ୍ରା ଓ ହରବାବୁ)

ଭଗୁ—ଚେଞ୍ଜେକୁ ତଳ୍ପି ଠା ସାଙ୍ଗରେ ମାମଲା କରି ହାରିଗଲି ହର-
ବାବୁ ! ମୂଳରୁ ହାଇକୋର୍ଟ ଯାଏଁ କେଜାଣି ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା
ଉଡ଼ିଗଲା, ଫଳରେ ଡିସ୍‌ମିସ୍—

ହର—ସଣ୍ଢଟା କଣ କରନ୍ତା । ସେହି ପାଜି ନେଙ୍ଗୁଟିଆଟା ଥାଇଁ
ଆମର ସବୁ କୌଶଳ ବିଗାଡ଼ିଦେଲା—ନୋହିଲେ ଗୋଟାଏ
ଗୋଟାଏ ସାକ୍ଷୀ ଯୋଇଁ କୁଣ୍ଢେଇଁ ପରି ପୁରି ମାଲପୁଆ ଖାଇ,
ଗଞ୍ଜେଇ ଅଫିମ ମଦ ବାଯୁହସ୍ତାପ ଖର୍ଚ୍ଚ ନେଇ, ତହିଁ ଉପରେ
କେହି ଶହେ ପଚିଶ ଦକ୍ଷିଣା ନେଇ ମିଶଲା ଉପରେ ମୁହଁ
ପୋଛି ଦେଇ ଆମରି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗାଇଆନ୍ତେ ନା ! ଯୁଗ କି
ଧର୍ମ ସମ୍ଭବ ! ଏ ବେଇମାନ ଦୁନିଆରେ କାହାରିକି ବିଶ୍ୱାସ
ନାହିଁ ପରା !

ଭଗୁ—ହଉ, ହଉ, ସବୁ ଯାଉ—ପରବାଏ ନାହିଁ । ତୁମେ ଆଗରୁ
ସେ ନେଙ୍ଗୁଟିଆଟାକୁ ଖୁନ କରି ତା' ମୁଣ୍ଡଟା—ନଗଦ
ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ବକସିସ୍ ଦେବି । ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟରେ
ଅପିଲ୍ ଦାଏର୍ କର ।

ହର—ସେ ତ ପଛ କଥା, କାଲି ଖତ ପାହିଲେ ଲାଟବନ୍ଦୀ—
ଧ୍ରୁଜାଏ ମେଲି ବାନ୍ଧି ଖଜଣା ବନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି । ବାକି କୁକର
ଗୋଟାଏ ମୁଣ୍ଡି ପଇସା ଅସୁଲ ନାହିଁ—ଏପରି ଲାଲ୍ଲା,
ରକ୍ଷା ହେବ କିପରି ?

ଭଗୁ—କଣ, ଠିକା ଏ ଯାଏଁ ଦାଖଲ ହୋଇନାହିଁ ! ତୁମେ ତ
ମ୍ୟାନେଜର ଯେପରି ହେଉ ମାଲ୍ଲାଲ ରକ୍ଷା କର । ନୋହିଲେ
ନିଜ ଘରୁ ଥାଇ ଦଅ—

ହର—ଟଙ୍କା ମୋ ପାଖରେ ଥିଲେ ଏତେ ଭାବୁଥାନ୍ତି ନା ! ସାତଦିନ ହେଲା ସହରସାରା ଯେତେ ମହାଜନ ସଭିଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଦ୍ୱାର ବୁଲି ଥକି ଗଲିଣି, ଗୋଟାଏ ପଇସା ବି ମିଳିଲାନାହିଁ ।

ରଘୁ—ତୁମ କଥା ଶୁଣି ମୋତେ ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି । ହରବାବୁ, ତୁମଠି ବହୁତ ଟଙ୍କା ଅଛି, ହେଇ ତ ସେଦିନ ଦଶ-ହଜାର ଟଙ୍କାର ଜମିଦାରୀ କିଣିଲ—ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଧାନ କଲ ଲଗି ବଇନା କଲ—ମୋର ଆଜି ସମ୍ମାନ ଯିବା ବେଳ—ତୁମ ଛଡ଼ା ମୋର ଅଛି କିଏ ? ଯେପରି ହେଉ ରକ୍ଷାକର—

ହର—ମୋ ପାଖରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଆପଣ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଦେଖନ୍ତୁ ।

ରଘୁ—କହୁଛ କଣ ହରବାବୁ, ମୁଁ ଯେ ତୁମରି ଭରସାରେ ନିଧିକା ହୋଇ ବସିଥିଲି । ମୋର ଟଙ୍କାରେ ତୁମେ ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇଛ—ଗଲା ସାତ ବରଷରେ ଦିନେ ହେଲେ ତୁମକୁ ହିସାବ ମାଗିନାହିଁ—ମୋର ଭେଳା ବୁଡ଼ିଯାଉଛି, ତୁମେ ଏତେ ନିମକ୍‌ହାରମ୍ ।

ହର—ବଡ଼ି ବଡ଼ି ଭାରି କଥା କହୁଛ ତ ! କାହାର ଯାଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଯିବ ବୋଲି କି ଆମେ ବସିଥିବୁ ନା ! ହଉ, ଯେତେ ବାଟ ଗଲିଁ ତହିଁର ଯଥେଷ୍ଟ ଫଳ ମିଳିଗଲା—ଧର, ତୁମ ଚାକିରି ଖଣ୍ଡିକ ଇସ୍ତଫା ନେଇଛି । ପେଟରେ ଗୁଣ ଥିଲେ, ଖଟିବାକୁ ପରାକ୍ରମ ଥିଲେ ଆମକୁ ବହୁତ ଥାନ ମିଳିବ ।

ରଘୁ—ହଁ, ଅଉ ରହିବାର କି ଦରକାର, ଏଥି ତ ଖସି ଯିବାକୁ ଠିକ୍ ବେଳ—

(ସାନ୍ତରାଙ୍କ ପୁଅ କମଳବାବୁ ପ୍ରବେଶ)

କମଳ—ଅଚ୍ଛା ବାପା, ଆମେ କଣ ଭିକମଗା କାଙ୍ଗାଳି, ଭିକ

ମାଗୁଥିବୁ ନା କଣ ? ଯେତେବେଳେ ଗଲେ ସେଷ ନାଏବ ଶଳା କହୁଛି ଟଙ୍କା ନାହିଁ—ଯାର ମାନେ କଣ ?

ଇନ୍ଦୁ—ମାନେ କିଛି ନୁହେଁ—ଏଇଥର ରାତି ପାହିଲେ ସବୁ ମେଣ୍ଟି-ଯିବ । ମାହାଲ ବାକି – ବୋଧହୁଏ କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ବେଳକୁ କିଛି ନଥିବ ।

କମଳା—ସେ ତ ପଛ କଥା—ମାହାଲ ବାକି ପାଇଁ ତ ଆମେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ—ଆମର ଦରକାର ଟଙ୍କାଟି ଆମଠି ଦାଖଲ କର । କଲିକତା ସହର, ଦ'ମାସର ଘରଭଡ଼ା ! ମଟର କୋଲି ଯେଉଁ ଦଦରା ମଟର, ସେଇଟା ମରାମତ ହୋଇ ମାସେ ହେଲା ପଡ଼ିରହିଛି, ଗ୍ରାଣ୍ଡ ହୋଟେଲ୍, ପାର୍ ସୋ, ହେଲ୍ ନାରକଙ୍କର ବିଲ୍ ପ୍ରାପ୍ତ ତିନିହଜାର ଟଙ୍କା—

ଇନ୍ଦୁ—ଆଜି ମଟର ଚଢ଼ି ବୁଲି ହବନାହିଁ, କି ହୋଟେଲରେ ଖାନା ମିଳିବ ନାହିଁ; ହୁଏତ ଏଣିକି କେଉଁ ସଦାବ୍ରତ ମଠରେ ପରସାଦ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ କି ଗଛରେ ଚଢ଼ି କାଠ କାଟି ବଜାରକୁ ଭାର ବହିବାକୁ ପଡ଼ିବ କିମ୍ବା ପିଇଡ଼ା କୋଡ଼ି ଦେଇ ମାଟି ହାଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ—

କମଳା—ସତେ, ଆଚ୍ଛା ଦେଖେଁ କିମିତ ଟଙ୍କା ନମିଳୁଛି । ସୁନା ରୁପା ଯାହା ଯେଉଁଠି ମିଳିବ, ସବୁ ବାହାର୍ କରନେବି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଇନ୍ଦୁ—ବାସ୍, ହୋଇଗଲା ମୋର ଚଉଠେଲକା ! ହଉ, ତୁମେ ଯା' ହରବାବୁ—ଆଜ ଯେଉଁଠି ଯେ ଅଛ, ଏହି ବେଳରେ ଯାହା ପାଉଛ ପୋଲାଏ ଲେଖାଏଁ ମାରନେଇ ଖସିଯିବଟି ! ବାସ୍, ଅସିଥିଲି ଶୁଖିଲ ହାତରେ—ଯିବି ବି ଶୁଖିଲା—।

(ସହସା ସନ୍ତୁବାବା ପ୍ରବେଶ)

ସନ୍ତୁ—କେଣେ ଯିବ ରଘୁବାବୁ ? କେତେଥର ତ ଏହି କଥା ଚେତେଇ ଦେଇଥିଲି ।

ରଘୁ—ସୁଣି, ସୁଣି ଆସିଛ ପାଜି—ଓଃ, ଟିକି ଟିକି କରି କାହ୍ନିର ପାଟିକି ନ ଛୁଟିଲା ଯାଏଁ ବଦମାସୀ ଛାଡିବନାହିଁ ।

ସନ୍ତୁ—ଆଉ କାହିଁକି ଏ ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନ—

ରଘୁ—କିଏ ଅଛରେ, ବାନ୍ଧ ତ ଏ ନେଙ୍ଗୁଟିଆକୁ ।

ସନ୍ତୁ—କେହି ନାହାନ୍ତି ବାବୁ, ସିହାଣିଆ ସବୁ ଯେଝା ବାଟ କାଟି ଖସିଗଲେଣି—ତୁମେ ତ ଏଖଣି ମର୍ତ୍ତି ଦରିଆରେ ନାସାକା—ପାର ହେବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଣ୍ଡା ନେଉଟି ଆସ ।

ରଘୁ—ନେଉଟିବ ! ଏତେ ବାଟ ଆସି, ମୁଣ୍ଡ ଯାଏଁ ନ ଯାଇ ନେଉଟିବି—କାହାର ଶକ୍ତି ନେଉଟାଇବ ?

ହର—ଦେଖୁଛ ତ ମୁଣ୍ଡଟା କିମିତି ବିଟେଇଗଲା—

ସନ୍ତୁ—କିଏ ଏ କଥା କହୁଛ ? ଆପଣ ହରବାବୁ ତ ? ଆପଣ ପରା ଥିଲେ ସର୍ବେସର୍ବା—ଦେଓ୍ୱାନ, ମେନେଜର, ଏଜେଣ୍ଟ, ଖାଜାଞ୍ଚି, ଓକିଲ ସବୁ ! କାହିଁକି ? ଏଖଣି ଆଉ ଗାର୍ଡ଼ନପାର୍ଟି ନାହିଁକି ? ମଦବୋତଲ ମିଳୁନାହିଁକି ? ଏତେବଡ଼ ବୁନିଆଦ ଉଆସକୁ ସତ୍ୟାନାଶ କରି, ସାରା ଦୁନିଆଁକୁ ଜଳେଇ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିକଯାକ ନିର୍ମଳ ତୁଳସୀ ପତ୍ର ହୋଇଗଲ—ନା ? ଏ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଗୃମୁଣ୍ଡାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଥମ ବଳିଦାନ ହେବ ତୁମର—ଆମର ଏ ଅଭିଯାନ କେବଳ ଏକା ତୁମର ବଂଶ ନିପାତ କରିବାକୁ । ଭାବନାହିଁ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସାର ସେବକ ବୋଲି ଦୁଷ୍ଟ ଦଳନ କରିବୁ ନାହିଁ—ଅସତ୍ୟ, ଧଡିବାଜୀ ବାଳୁଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଫୋଟ୍ଟିଦେବ ମଧ୍ୟ ଆମର ଅପର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କିଏ ଅଛରେ—

(ଦୁଇଟା ବଳିଷ୍ଠ ପିଆଦା ପ୍ରବେଶ)

ନେଇଯାଅ, ଏ ଖାତାକୁ ବାନ୍ଧ ଲଗାଅ ଗୁଡ଼ୁକ୍—ଗୋଟି
ଗୋଟି ଗୁରଖଣ୍ଡ ଅଟଲଖା କାଗଜରେ ଏଙ୍କର ଟିପ ଦସ୍ତଖତ
ଅସୁଲ୍ କର । ତାଛଡ଼ା ମାହାଲର ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କର ।
ତୁମେ ଜଣେ ମ୍ୟାନେଜର—ମୁଁ ବି ସେହି ଘରର ଅନ୍ୟ
ଜଣେ ମ୍ୟାନେଜର—

ହର—କଣ ସରକାର ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ କି ?

ସନ୍ତୁ—ଅଛି କି ନା ତୁମେ ଜାଣ—ତୁମର ଛଦ୍ୟା ତୁମଠିଁ ପରଖ
ହେବ ଯେ— । ଭଲେ ଭଲେ ଟଙ୍କା ଦିଅ । ହୁଏ ତୁମକୁ
ଆଜି ଏଥି ରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ହେବ ନୋହେ
ମ୍ୟାନେଜରୀ କଲ୍ୟ ଦିନରୁଁ ଯେତେକ ଚୋରାବାଡ଼ୀ କରିଛ,
ଭଲକା ସମ୍ପତ୍ତି କରିଛ ସମସ୍ତ ବୁଝାଇଦେବାକୁ ହେବ ।
ଆମେ ବି ଜାଣୁଁ ଲୁହାରେ ପାଣିଦବାକୁ— । ମାତ୍ର ଦୁଇ-
ଘଣ୍ଟା ସମୟ— । ଯାଅ, ନେଇଯାଅ ଭୋଲି—ଅସୁଲ କର
ଚଲିଲ୍—

(ପିଅଦାମାନେ 'ଚଲେ ଚଲେ' କହି ଟାଙ୍କିନେଲେ, ଭୋଲି
କାଗଜ, ଟିପକାଳି, ଦୁଆତ, କଲମ ଦେଇ ବାହାରିଗଲେ)

ରଘୁ—ଠିକ୍ କହୁଛ ହର ପଟ୍ଟନାୟକ, ମୋର ମଥା ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଛି ।
ଏ ବିଗିଡ଼ିବା ଆଉ କାହିଁରେ ସୁଧୁରି ନପାରେ । ଦିଅ ମୋର
ଔଷଧ—ହୁଆଇଟ୍ ହର୍ସ, ରେଡ୍ ଲେବଲ୍, ଅନ୍ତତଃ ଟିକେ
ବିୟର୍ । ଯାଉ, ବୁଡ଼ିଯାଉ, ସବୁ କଳଙ୍କ, ସବୁ ଗ୍ଳାନି
ସେହି ମଦର ନିଶାରେ—ଦିଅ, ଦିଅ, ମଦ ଦିଅ—ଟଙ୍କା
ନାହିଁ ? ଦିନକ ପାଇଁ ମାତ୍ର ଦୁଇଟା ବୋତଲ ଦେଇ
ପାରିଲନାହିଁ—ଏତେ ବଡ଼ ସାନ୍ଦ୍ରୀ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ମ୍ୟାନେଜର—
ମୋର ଗୋଟାଏ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ—ସବୁ ଠାକୁରଙ୍କର ଗିଳି-
ଦେଲ ? ମୁଁ ତୁମକୁ ମଦର ଦରିଆରେ ପହଁରାଉଥିଲି— ।

ଓଃ, ଏ କଲିଜା ଫାଟିଯିବ । ଏହି ତ କିଲଟର ସାହେବ ଘଣ୍ଟା ହେଲେ—ଆଜ ମିନିଟ ପନ୍ଦରଟା—କେହି ନାହିଁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଏ ରକ୍ତ ଜମିଦାରକୁ ?

ସନ୍ତୁ—ମୁଁ ଉଦ୍ଧାର କରିବି, ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ମୋତେ—

ରଘୁ—ତୁମେ ଖଣ୍ଡିଆ ନେଙ୍ଗୁଟିଆ ଭିକମଗା ବାବାଜୀଠାଏ—! ହୁଁଃ, ମଦ କାହିଁ, ମଦ କାହିଁ—ମଦ କାହିଁ ? ହିଁ ମନେ ପଡ଼ୁଛି—ଅଛି ହ୍ୱାଇଟ୍‌ଭିସିଅନ୍—

(ଉନ୍ମାଦପ୍ରାୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସନ୍ତୁ—ରଘୁବାବୁ—ରଘୁବାବୁ— (ଅନୁଧାବନ)

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦୃଶ୍ୟ

(ସେବାଶ୍ରମ ମଧ୍ୟେ ରାଜ ମହାପାତ୍ର ଓ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ)

ରାଜ—ଦୀନୁବାବୁ, ଏମାନେ କଣ ମନୁଷ୍ୟ ?

ଦୀନ—ତୁମେ କଣ କହୁଛ—

ରାଜ—ଏମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ନରଦେହୀ ଦେବତା । ଯେଉଁ ପକ୍ଷାଘାତରେ ମୋର ଗୋଡ଼ ହାତ ଚଳୁ ନଥିଲା, ବଞ୍ଚିବି ବୋଲି ସ୍ୱପ୍ନରେ ଚିନ୍ତା ଭାବି ନ ଥିଲି—କେବଳ ତୁମ୍ଭ ଚରଣୋଦକ ପେଇ ପେଇ ଭଲ କରିଦେଲେ ! ହାତ ମାଇଲକ୍ଷଣି ପରାଣ ଛୁଟିଗଲା ! ଆଉ ଏ ଆଶ୍ରମଭୂଇଁ, କି ମହିମା ଏହାର—ରୋଗୀ ବଇରାଗୀ ଯେ ଆସୁଛନ୍ତି, ଦୁ'ଦିନରେ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ହୋଇ ଗୁଳୁଗାଳୁଛନ୍ତି । ପ୍ରାଣରେ କି ନୂତନ ବଳ ଜାଗି ଉଠୁଛି, କେଉଁ ନୂଆ ରାଜ୍ୟର ନୂଆ ଆଲୋକରେ ଝଟକି ଉଠୁଛି ମର୍ମ । ବହୁତ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କଲି

ଦାନୁବାବୁ—ପେଟକୁ ଖାଇନାହିଁ, ବରଂ ବିଧବା ଅନାଥଙ୍କ ଜାଡ଼ ବରଷାରେ କଅଁଳା ଛୁଆ ଧେନି ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ କାନ୍ଦନ୍ତି, ମୁଁ ତାର ଖଣ୍ଡିଆ ପଲରେ କାଠ ବାଉଁଶ, କଂସା ବାସନ କୁଣ୍ଠାଖିଅ ଯାଏଁ ସମସ୍ତ ଠେକି ଆଣିଛି, ତୁମକୁ ତ ଯାହା କରୁଛି ତାହା ତ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଉଛ—

ଦାନ—ଛାଡ଼ିଦିଅ ସେ ଗଳ୍ପକଥା ସବୁ—ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଲ ହୋଇଗଲଣି, ଏଥର ନିଜର ବିଷୟ ଧନ୍ଦା ଦେଖ—

ରାଜ—ସବୁ ଦେଖିନେଲି, ସବୁ ବୁଝିନେଲି ଠିକଣାଖି କରି—ସେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି, ସିନ୍ଦୁକ, ବାକ୍ସ, ଦଲିଲ, ଦସ୍ତାବିଜ୍ କାହାଲାଗି ? ପୁଅଟା ତ ମଦୁଆ, ଷଣ୍ଢଧେନା ବାପୁ—ଶେଷକୁ କଣ ଏ ଟଙ୍କାକୁ ଭୂତ ଖାଇବେ ? ସେ ତ ଦଣ୍ଡକେ ଫୁସ୍ କରି ଉଡ଼େଇଦେବ । ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଅଛି ଆଠଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା, ଦୁ'ଲକ୍ଷ ଅଛି ଖାତକଙ୍କ ଉପରେ—

ଦାନ—ତେବେ କ ପରଧନ ପରକୁ ଆସୁ—

ରାଜ—କଣ ହବ ଅସୁଲ କରି । ଦେଲେ ଦେବେ; ନ ଖାଇଲେ ଖାଇବେ । ମୋର ଗୋଟାଏ କଥା ରଖ ଦାନୁବାବୁ !

ଦାନ—କଣ କୁହ ।

ରାଜ—ଜାଲ୍ ଜଲ୍, ମିଛ ମାମଲା କରି, ଗ୍ରେବ ସାନ୍ତ୍ରା ବୁଦ୍ଧିରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ କରିଛି, ଫଳ ମଧ୍ୟ ତହିଁର ଜୀଅନ୍ତା ଫଳି ପାଉଛି—ତୁମର ସେ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଫେରସ୍ତ ଓ୍ୱାପସ ଦେବି—ସେ ମା' ପୁଅ ଦି'ଜଣଙ୍କ ଲାଗି ଟଙ୍କା ଶହେଟା ସୁଧ ମିଳିଲା ଭଳି ଟଙ୍କା ସରକାରରେ ଡିପୋଜିଟ୍ କରିଦେବି—ବାକି ଯେତକ ସବୁ ଦେଇଦେବି ଏହି ଆଶ୍ରମ ସେବାରେ—

ଦାନ—ମୋର ତ ଆଉ ସେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ସମ୍ପତ୍ତି କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ

ନାହିଁ । ବୁଝିଛି ମୁଁ—ନିଭୃତରେ ଥାଇଁ ବର୍ମମତ ଶଠ ଥିଲେ
ଦାନାକନାର ଅଭାବ ନଥାଏ । ତୁମେ ଆଶ୍ରମର ସେବା
କରିବ, ସେ ତ ଆନନ୍ଦର କଥା—ରାଣୀମା ମଧ୍ୟ ଗୃହାନ୍ତ
ସମ୍ମୁଖ ଦେଶବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସୁଦୃଷ୍ଟି ଓ ସହାନୁଭୂତି—

ରାଜ—ବୋଧହୁଏ ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ମହାପାପୀ ଶଣ୍ଢର ପଇସା ଛୁଇଁବାକୁ
ତୁମେ ନାରାଜ୍ । ଯାହା କରିବାର ତ କରି ପକେଇଛି,
ମୁଁ ଜଣେ ମହାପାପୀ, ନିସ୍ତାର ପାଇବି କିପରି ? ଶୋଇଲା
ବଜିଲ ଚେଇଁଲା ସବୁଠି—ମୋ ଦୁଷ୍କୃତ ସବୁ ଅସୁର ପରି
କଳିଜା ଖାଇ ଦେଉଛି । ତୁମ ପାଦ ଧରୁଛି, ମୋତେ
ପରିତ୍ରାଣ କର, ମୋ ଭଣିଜାଟି ସାଙ୍ଗରେ ସରୋଜକୁ ବିଭା
ଦେବାକୁ ରାଜି ହୁଅ । ଯୌତୁକରେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମୁଁ
ଦେଇଯାଏଁ—ନୋହିଲେ ଇମିତ ହାୟ ହାୟ କରୁଁ କରୁଁ
ଏ ହୁଆଣ ଉଡିଯିବ ମୋର—।

(କିଛି ବାର୍ଲି ଓ ପଙ୍ଖା ନେଇ ଶୋଭାର ପ୍ରବେଶ)

ଶୋଭା—ନିଅ ମଉସା, ଏହି ଦୁଧ ବାର୍ଲିକିକ ଟିକେ ମିଶ୍ରି ଲେମ୍ବୁ
ଦେଇ ଖାଇଦବଟି, ଦେଖିବ କାଲିକି କେଡ଼େ ଠାଣୁଆ
ହୋଇ ବୁଲିବ ପରା—

(ପଙ୍ଖା କରୁଥିବା, ପିଠି ଆଉଁସି ଦେଉଥିବା)

ରାଜ—ଶୋଭା, ମୋ ଝିଅ, ଏ ଜୀବନରେ ଶରଧା ସ୍ନେହ କିପରି
ବୁଝି ନଥିଲି—ଆର ଜନ୍ମରେ ମୋ ମା' ଥିଲୁ ତୁ—

(ସନ୍ତୁବାବା ଓ ପାଗଳପ୍ରାୟ ସାନ୍ତରାବାବୁ)

ରଘୁ—କେଉଁଠି ନେଉଛ ବାବାଜୀ—ନିଶ୍ଚେ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ଜାଣ,
ନୋହିଲେ ମୋର ଏଡ଼େ ମାମଲା, ଏତେ ତତ୍ତ୍ୱିର—
ସବୁ ଗୋଟାଏ ଫୁଙ୍କାରରେ ଉଡିଗଲା କିପରି । ନା ନା ଦିଅ
ମୋର ସିଆନକ ଶିଖିଆ ମୋତେ ଦିଅ—

ଶୋଭା—କି ବାବୁ, ଦେଖିଲ ତ ସତୀଙ୍କ ନିଶ୍ୱାସ ଫଳେ କି ନାହିଁ—ଏଷଣି ହଙ୍କାର କରତ ଧାରରେ ନିଚ୍ଛୋ ବିଧାତା ତୁମ କଲିଜାକୁ ଚର ଚର କରି କାଟି ଦେଉଛି, ମୋର ଆଉ ଗର ଗର କରି କାଟିବାକୁ କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ଏହି ଦେଖ ମୁଁ ହସୁଛି—କୁଳକନ୍ୟା କୁଳବଧୂଅଶ୍ରୁଣୀର ଆଖି ପାଣି ଗୁଡ଼ାକ ତତଲା ଲଙ୍କା ଗୁଳି ପରି ତୁମ ତାଳୁରେ ଘୋଞ୍ଜି ଯାଉଛି—

ରଘୁ—ଏଁ, ଶୋଭା, ରାଜମହାପାତ୍ର, ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜ ସବୁ ଏଇଠି ! ଚିନିହେଁ ? ରାଜମହାପାତ୍ରର ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା; ଦୀନୁ ମଙ୍ଗରାଜର ସର୍ବସ୍ୱ, ଶୋଭାର ଇଜ୍ଜତ—ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଯୋଟ ହୋଇ ଏକାଠି ମୋତେ ଗିଳିଦେବେ ! ନା ଜମିଦାରଛୁଆ ମୁଁ, ଜମିଦାରୀ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ମଥା ନୁଆଁଇ ପାରେନାହିଁ—ଯାଏଁ, ପଳାଏଁ—

ଶୋଭା—ପଳେଇବ କେଉଁଠି, ସେଦିନ ଥିଲ ତୁମ ଦାନ୍ତ, ଧାଇଁଥିଲ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାକୁ, ଆଜି ଯେ ଦାଉ ମୋର—

ସନ୍ତୁ—ଯାଅ ଟିକେ ଶୋଭା—

ରଘୁ—ନା, ନା, ଯାଅନାହିଁ ମା'—ଅନ୍ୟଦିନ ହୋଇଥିଲେ ଏହି କଥା ବିଷ ପରି ଲାଗୁଥାନ୍ତା, ଆଜି ଚନ୍ଦନ ପରି ଲାଗୁଛି । ସତ୍ୟ ମୁଁ ମହା ଅପରାଧୀ, ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତୀର ଆଖିପାଣିର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ମୋତେ କ୍ଷମା କର—ମୁଁ ମହା ଅପରାଧୀ ସନ୍ତାନ, ତୁମେ ମୋର ମା'—

(ପତନ ପାଦପର ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛା—ଦ୍ରୁତ ଶାରଦାଦେବୀ)

ଶାରଦା—ଜଳଦିଅ ମଥାରେ— (ଆଉଁସିଲେ)

ରଘୁ—ଓଃ, କିଏ ଶାନ୍ତି ! କୋହିଲେ ଏତେ ସ୍ନେହର ଏତେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବ କିଏ ?

ଶାରଦା—ରଘୁ, ବାଉଳା ହେଉଛ କାହିଁକି ? ପୁଣି ତୁମର ସମ୍ପଦ ତୁମଠିକି ଫେରିଆସିବ ।

ରଘୁ—ସମ୍ପଦ ଆସିଲେ ଆସିପାରେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ-ପଣିଆ ଯାଇଛି, ତାହା ତ ଆଉ ଫେରିବନାହିଁ—ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସହାନୁଭୂତି, ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ, ଦେଶବାସୀଙ୍କର ସମ୍ମୁଖ ଅଭିଶାପର ବୋଝ ଲଦି ହୋଇ ଆଉ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚାହେଁନା ଖୁଡ଼ୀ । ଖୁଡ଼ୀ, କି ଅପମାନ ଦେଇନାହିଁ ବା ତୁମକୁ; ସେ ସବୁ କି ରକ୍ତ ମାଉଁସର ଦେହରେ କେହି ଭୁଲିପାରେ—

(ଭୋଳି ପ୍ରବେଶ, ପ୍ରଣିପାତ ଓ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖାଇ)

ସନ୍ତୁ—ଦାଖଲ ହେଲା ?

ଭୋଳି—ହୋଇଛି—

ସନ୍ତୁ—ଦିଅ ସେ ରସିଦ ଆଉ ଦଲିଲ— (ଭୋଳିଠାରୁ ନେଇ) ଏଇଅନ୍ତୁ ରଘୁବାବୁ, ମାହାଲଟିର ଦାଖଲ ରସିଦ—ଆଉ ଏ ଦଲିଲ—

ରଘୁ—ଦାଖଲ ହେଲା ? ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା !

ସନ୍ତୁ—ଅଧିକାଂଶ ଅସୁଲ ହେଲା ସେହି ହରିବାବୁଙ୍କଠାରୁ—ଭାବିଥିଲା ସଇତାନ୍ ମାହାଲକୁ ନିଲାମ ଉଠାଇ ନିଜେ କିଣିବ ବୋଲି । ତାର ସର୍ବସ୍ୱ ଏକ୍ଷଣି ଆମ ହାତରେ । ଗୋଟି ଗୋଟି ସମସ୍ତ ବିଷଦାନ୍ତକୁ ଭାଙ୍ଗି ସେ କାଳସର୍ପକୁ ଜଙ୍ଗଲର ପେଡ଼ିରେ ଭରିଛୁଁ । ହଉ, ଠକଖିଆ ଟାଉଟର, ଖୋସା-ମଦିଆ କର୍ମଚାରୀ, ସୁଖର ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନି-ନେଲ, ଏଥର ତୁମର ଜମିଦାରୀ ତୁମେ ସମ୍ଭାଳ । ମାରୁ-ଆଡ଼ୀ କି ମଧ୍ୟ ତାହାର ସମସ୍ତ ପାଉଣା ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସୁଝି ଦେଇ ଜମିଦାରୀକି ଦାୟମୁକ୍ତ କରିଛୁଁ—

ରଘୁ—ଏଁ, ଛ'ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ! ଦେଲେ କିଏ ?

ସନ୍ତୁ—ସବୁ ଏହି ଦେଶବାସୀ—ଛ'ଲକ୍ଷ ତ ଅତି ତୁଚ୍ଛ—ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୀଡ଼ନ ନ ଦେଇ ସ୍ନେହ ଦେଲେ କଣ ହୁଏ ଦେଖ ! ତୁମେ କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଅନାଥ ଦୁଃଖୀ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଓ ତୁମର ନିରକ୍ଷର ସାହି ପଡ଼ଶାଙ୍କୁ କୃପାଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁବ, ଏତିକି ଆମର ଅଭିପ୍ରାୟ—

ରଘୁ—ବାବାଜୀ, ତୁମେ ମନୁଷ୍ୟ ନା ଦେବତା ?

ସନ୍ତୁ—ଯାଅ, କୁଡ଼ୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଘରଭିତରକୁ ଯାଅ—

ଶାରଦା—ଛିଃ ବାପା, ଚାଲ ଭିଆସକୁ, ମା'ଙ୍କ କେବେ ପୁଅର ଅଙ୍କେ ଅଧାଙ୍ଗିତ ମନରେ ରଖେ—

(ଶାରଦା, ଶୋଭା, ରଘୁବାବୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୀଜ—ଏସବୁ କଣ ଦେଖୁଛି ଧାନୁବାବୁ—ଏ କଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନା ସ୍ୱର୍ଗ ?

(ଜେଲରୁ ପଳାତକ ଶାମବାବୁ, ଦାଢ଼ୀ, ଗଂଜିଆ, ନମ୍ବରପଠା ସମେତ୍)

ସନ୍ତୁ—କିଏ ତୁମେ ? କାହାକୁ ଖୋଜୁଛ ?

ଶାମ—ଅଉ ଚିହ୍ନିବେ କିପରି ? ମୁଁ ଶାମ—

(ଧାନୁବାବୁ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ)

ସନ୍ତୁ—ଏଁ ଶାମବାବୁ, ଏ କି ଅବସ୍ଥା ?

ଶାମ—ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଜେଲରୁ ପଳେଇ ଆସିଛି ।

ସନ୍ତୁ—ଜେଲ୍, କାହିଁକି ?

ଶାମ—ବୋଉ କାହିଁ ?

ସନ୍ତୁ—ବୋଉ ! ବୋଉଠି ଆଉ କି ଦରକାର ? ସେଠା ତ ଗୋବର ଗୋଟେଇ, ଭଲହି କେଲୁଣୀଟାଏ—

ଧାନୁ—ଆରେ ତୋର ଏ କଣ ହୋଇଛି କହ, ଆରେ ତୁ କଣ କହୁଛୁ ଶାମ—

ଶାମ—ଆଜ ମୋର କେହି ନାହିଁ ମା'ଛଡ଼ା ।

ସନ୍ତୁ—କାହିଁକି, ତୁମର ପ୍ରୀୟତମା ?

ଶାମ—ମା'କୁ ଛାଡ଼ି ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥୋଇଲେ ଯା' ହୁଏ, ମୋର ସେଇଆ ହୋଇଛି । ଲୁଗା ପଟା ଗହଣାଗଣ୍ଠି ସର୍ବସ୍ୱ ନେଇ ପଳାଇଛି, ବୋଧହୁଏ ସ୍ୱାଧୀନ ପଥ ଧରିଛି ।

ଦାନ—ମୁଁ ତ ଯାର କିଛି ବୁଝି ପାରୁନି—

ସନ୍ତୁ—ତୁମର ତ ପ୍ରମୋସନ ହୋଇଥିଲା, ତୁମେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ବଦଳି ହୋଇଥିଲ ।

ଶାମ—ମାନ ଇଜ୍ଜତ ଧର୍ମ ସବୁକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ କେବଳ ଉପର ହାକିମମାନଙ୍କ ମନ ଯୋଗାଇ ଚାଲୁଥିଲି । ଦିନେ ଠିକାଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ପଡ଼ିଗଲି । ସରକାରୀ ତହବିଲ ତୁମୁରପାତ୍, ଇଞ୍ଜନେବା ସବୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ପଦାକୁ—। ଯାହା ଯେତେବେଳେ ରୋଜଗାର କଲି, କରିଥିଲି ତହିଁରେ କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଳଙ୍କାର । ଓକିଲ ବାରିଷ୍ଟର ଦେଇ ନଡ଼ିବାକୁ ଗହଣା ବନ୍ଧା ଦବାର ଦରକାର ହେଲା—ପ୍ରିୟତମା ମୋତେ କହିଲେ, ତୁମେ ତ ଜେଲ କାଟିବ, ମୋ ଗହଣାତକ ଯିବ କିନା ! ସାତ ଭିତରେ ଗହଣା ଗଣ୍ଠି ଯେତିକି ସେତିକି ନେଇ ବାହାରିଗଲେ ବାପଘରକୁ; ପରେ ଏମିତି ଶୁଣୁଛି ଥିଏଟରରେ ନାଚୁଛି । ସେହି ମକଦ୍ଦମାରେ ଦୁଇବର୍ଷ ଜେଲ ହୋଇଛି । ବୁଝିଲି ସେଦିନ ମା' ଓ ମାଇପର ପ୍ରଭେଦ କେତେ । ନଡ଼ିବାକୁ ମନ ଥିଲେ ବି ଧନ ନ ଥିଲା ହାତରେ—କାଲି ସକାଳେ ଜେଲ ଭାଙ୍ଗି ପଳେଇ ଆସିଛି, ହୁଏତ ଆହୁରି ଦୁ'ବରଷ ଅଧିକା ହେବ । ମାତୃ ଅଭିଶାପର ଫଳ ଏ, କୃତଘ୍ନତାର ପରିଣାମ ଏ । ଆସିଛି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଜୁହାର ହୋଇ ଅପରାଧ

ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ; ମା'ଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ । ଚେଷ୍ଟା କରିବି, ପାକିସ୍ଥାନରେ ଲୁଚିବାକୁ, ଜାଣେନାହିଁ କି ହେବ, ସରୋଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀର ଦଶା ଦେଖିଛୁ ନିଜ ଆଖିରେ— ସମଗ୍ର ଜେଲଖାନାରେ ମୋପରି ପାପୀ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ଟିକେ ମା'ଙ୍କୁ ଦେଖି, ପାଦଧୂଳି ନେଇ ପଳାଏଁ—

ସନ୍ତୁ—ହଉ ଚାଲ— (ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସାଜ—କାଲି ବୋଧହୁଏ ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ଚାଲ ଟିକେ ସାହିରେ ବୁଲି-ଆସେଁ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚଦଶ ଦୃଶ୍ୟ

(ମଙ୍ଗରାଜ ଉଆସର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଠାକୁରବାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ଗା-ଦେବୀଙ୍କର ଶୂନ୍ୟ ମଣ୍ଡପଟି—ଦୀନୁବାବୁ ଘଟପୂଜା କରୁଥିଲେ)

ଦୀନୁ—ଏହି ମଣ୍ଡପ, ଶାରଦ ସପ୍ତମୀରେ କି କୋଳାହଳରେ ଭରି ଉଠୁଥିଲା—କେତେ କୀର୍ତ୍ତନ, ଖିଆ ପିଆ ନାଚ ତାମସାରେ ଉଚ୍ଛୁଳୁଥିଲା—ଆଜି ଶୂନ୍ ଶାନ୍, ଅନ୍ଧକାର—ଘୁଅଡ଼ା ହାଉଡ଼ାରେ । ଯେଉଁଠି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଥାଉଥିଲେ ଏ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ, ଆଜି ତ ମୋର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଏପରି ଦିନରେ ମା' ତମେ ଅପୂଜା ରହିବେ, ସହନ୍ତି କିପରି—ଅନ୍ତତଃ ଟେର ପତ୍ର ଦୁଇଟା ଅକ୍ଷତ ବେଲପତ୍ର ଛୁଟି ଦେବାକୁ—

(କାଲୁଖାଁ—ସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ହାତରେ ଯାଉଛି)

କାଲୁ—ବାବୁ, ଦଣ୍ଡ କିଛି ପାଟିରେ ପଡ଼ା, ଏପରି ଦିନରେ ଦୁଇ-ମାନ ଉପାସ ରହିଲେ—

ଦୀନୁ—କହୁଛ କି ରୁଚିବ ଏ ପାଟିକି ? ଆଉ ଅଛି ବା କଣ—

କାଲୁ—ଯାଇଥିଲି ବଜାରକୁ, ମୋଠଠାଏ ମିଳିଗଲା; ବାଠ ଧକୋଣ୍ ଢଠା ଟଙ୍କା ମିଳିଗଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହାତରେ ସଉଦା କିଣି ଆଣିଛି । ତୁମର ନମାଇଛା କରିନାଅ । ଦୁଧ ଅରୁଆଚାଉଳ କଦଳୀ ଧିପିଠା ସବୁ ଅଛି, ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଟିକେ ପାଣି ଛଡ଼େଇ ଦେଇ ଖାଇବଟି ଆଗେ—

ଦୀନ—ତୁ କଣ କହୁଛୁ କାଲୁ—କଣ ଏଇଥିଲାଗି ମୋତେ ଏ ଯାଏଁ ଛାଡ଼ି କରି ଯାଉନାହୁଁ ? ଜମିଦାରୀ ଚାକର ପିଆଦା ଗୁମାସ୍ତା ପାଇକ ସବୁ ତ ଗଲେ, ମୋ ଆଖିର ପିତୁଳାଟା ମୋତେ ଅନ୍ଧକରି ଚାଲିଗଲା, ତେବେ ବି ଛାଡ଼ିଲୁନାହିଁ ମୋତେ—

କାଲୁ—କାହିଁକି, ମୋ ବୋଝ କଣ ଏତେ ବଳିପଡ଼ୁଛି ତୁମକୁ ?

ଦୀନ—ସତ କାଲୁ, ତୋର ବୋଝ ହୋଇଛି ମୋର ଭଣ୍ଡା—ନୋହିଲେ ଅଛି କଣ ଏ ଗାଁରେ—ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ପିତୃ ପିତାମହଙ୍କର ଏ ଭିଟା, ଗୁହାଳଦେବଳକୁ ପ୍ରାଣ କଣ ହେଉଛି ତାହା ମୁଁ ବୁଝୁଛି—କେବଳ ତୋର ମାୟା ମମତା, ସାହୁ ପଡ଼ିଶାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହାଗ, ଏତିକି ମାତ୍ର ସମ୍ବଳ କରି ପଡ଼ି ରହିଛି ଦିନା—ନୋହିଲେ ତ କେବେଠୁଁ ବାଟ କାଟନ୍ତିନ—

କାଲୁ—ସେକଥା ଛାଡ଼ ବାବୁ ! କାଲୁଟା ଇମାନ୍ ହରାଇ ପାରେନି—ଥାଉ ସେ ସବୁ, ଆଗେ ପୂଜାଟା ସାରି ପାଟିକି ଦିଟା କିଛି ପକାଇବଟି—

ଦୀନୁ—କାଲୁରେ, ଏ ତ ମୋର ଭିକମଗା ଚାଉଳ—ତହିଁରେ ତ ମାଙ୍କର ପୂଜା ହୋଇପାରେନି—

କାଲୁ—କଣ, ଏ ତୁମର ଭିକମଗା ଚାଉଳ ! ତେବେ କାଲୁ ଟା ତୁମର ପୁଅ ନୁହେଁ, ନାଁ ? ତୁମ ଘରେ ଯେ ପିଲାଟିଦିନୁଁ ବଢ଼ି

ବଡ଼ି ଭୁତା ହେଲ, ମୋର ତେବେ କିଛି ଅଧିକାର
ନାହିଁ ?

(ରଘୁ, ସାନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସରୋଜ ବାବୁ)

ସରୋଜ—ବାପା, ବାପା—

ଧାନୁ—ଏ କଣ, ତୁ କାହିଁ କିପରି ଆସିଲୁ ?

ସରୋଜ—ସାମନ୍ତରା ସାହେବ ନିଜେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କୁ କହି
ମକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖଲାସ କରାଇଛନ୍ତି—

ରଘୁ—ଧାନୁବାବୁ, ଆଜି ମା'ଙ୍କର ପୂଜା, ମୋତେ କ୍ଷମା କର—
କୃପଣତା କରନାହିଁ—

ଧାନୁ—ଛି ବାବୁ, ଆପଣ ଆମର ଚିର ଅନ୍ନପ୍ରଦାତା, ପାଳନକର୍ତ୍ତା,
ଆମର ଆଶା ଭରସା—

(ସହସା ଦ୍ୱାରେ ବାଜିଉଠିଲା ଢୋଲ ବାଇଦ, ସନ୍ତୁବାବା
ଢେଙ୍କି କାନ୍ଧିକ ଦେଇ, ମେଢଟିଏ ଟେକି ଆଣି ମଣ୍ଡପ ଉପରେ
ରଖିଲେ । ଧୂପ, ଝୁଣା, ଗୁମର, ହୁଳଧ୍ୱନି, ଶଙ୍ଖରବ)

ଧାନୁ—ଏ ସବୁ କଣ ?

(ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ମେଢ ରଖିଲେ)

ସମସ୍ତେ—ଜୟ ମା' ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଜୟ—

(ରାଜ ମହାପାତ୍ରେ ସାଳଙ୍କାର ନିଜର ଭାଣିଜୀକୁ ଦେଖା
ଦାଳିଲ ଥୋଇ ଦେଇ ଧାନୁବାବୁଙ୍କ ପାଦ ଧରି)

ରାଜ—ଚହ୍ନିଲି ଏତେଦିନରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ତୁମେ କିଏ । ଆଜି ତୁମର
ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ମା' ବସିଛନ୍ତି ମଣ୍ଡପ ଉପରେ, ସାକ୍ଷୀ ପଡ଼ିଶା
ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି, ମୋତେ ନିରାଶ କରନା' ।
ଏଇଟା ମୋର ମା' ଛେଉଣ୍ଡ ଭାଣିଜୀଟି । ନିଆଶ୍ରୀଆ ପଡ଼ିଥିଲା
ମୋ ଅନ୍ଧାରେ । ଏଇଟାକୁ ଝିଅ ବୋଲି ଟେକିନିଅ । ବାକି
ଥିଲା ଏ ଦାଳିଲ । ଯାହା ଯାହା ନେଇଥିଲି, ତହିଁ ସଙ୍ଗେ

ଦୁର୍ଗାପୁର ତାଲୁକଠା ମିଶାଇ ଯୌତୁକ ଦେଲି । ଜଗା ମଦୁଆ, ତା ମା' ଯେତେଦିନ ବଞ୍ଚିଥିବେ, ମାସକୁ ମାସ ପଚିଶଟଙ୍କା ପାଉଥିବେ । ଏଣିକି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ସେବାଶ୍ରମର—

ଦେଶବାସୀ—ଜୟ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଜୟ—

ରାଜ—ଦିଅ, ଏଥର ଘଣ୍ଟେ ବାଜା କଉପିନୀ ଦବଟି ବାହାଘରପାଇଁ—

ଦୀନ—ଯିବ କେଣେ ଆମକୁ ଛାଡ଼ି—କଣ ବାୟା ହେଲ—

ରଙ୍କୁ—ଆଉ କାହିଁକି, ଏପାଖର ତ ସବୁ ଦେଖିନେଲି—ଜୀବ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଟିକେ ନିତ୍ୟଧନଙ୍କୁ ଦେଖେ—

(ଦୀନୁବାବୁ କୈଅଟିକି କୋଳକୁ ଟାଣିନେଲେ—ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଆରତ୍ତି ଜୀଉଁନ ମଧ୍ୟେ ଘନ ଘନ ହରିଦ୍ଧ୍ୱନି ଶଙ୍ଖ, ଘୁମର ଇତ୍ୟାଦି)

ସମସ୍ତେ—ଜୟ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଜୟ—

232
17

—ଯବନିକା—

ଭଦ୍ରକ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରେସରେ—
ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚରଣ ସାହୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମବାର ମୁଦ୍ରିତ । ୧୯୫—